

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет української філології та журналістики

**НАВЧАЛЬНО- Й НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА
СТУДЕНТІВ:**

**навчально-методичний посібник для студентів
спеціальності: 014 Філологія (українська мова та література),
035 Філологія (українська мова та література)**

Херсон

2020

Розглянуто на засіданнях:
кафедри мовознавства (Протокол від 27 серпня 2019 р. № 1)

навчально-методичної комісії факультету української філології та журналістики (Протокол від 05 вересня 2019р. № 1)

Рекомендовано до друку вченою радою факультету української філології та журналістики (Протокол від 17 лютого 2020 р. № 7).

Укладачі:

Пентиліук М.І. – доктор педагогічних наук, професор кафедри мовознавства Херсонського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України;

Олексенко В.П. – доктор філологічних наук, професор, декан факультету української філології та журналістики Херсонського державного університету;

Гайдаєнко І.В. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри мовознавства Херсонського державного університету;

Окунович Т.Г. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовознавства Херсонського державного університету.

Рецензенти:

Голобородько Є.П. – доктор педагогічних наук, член-кореспондент АПН України, професор кафедри педагогіки й менеджменту освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради;

Мамчур Л.І. – доктор педагогічних наук, професор кафедри практичного мовознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

М.І.Пентиліук, В.П.Олексенко, І.В.Гайдаєнко, Т.Г.Окунович Навчально-науково-дослідна робота студентів-філологів: навчально-методичний посібник для студентів. – Вид. 2-е, переробл. й доповн. – Херсон: Айлант, 2020. – 158 с.

Посібник містить загальні вимоги до організації навчально-дослідної і науково-дослідної роботи студентів, підготовки їх до написання рефератів, курсових та кваліфікаційних проектів СВО «бакалавр», «магістр», денної та заочної форм навчання, спеціальностей: 014 Середня освіта (українська мова та література), 035 Філологія (українська мова та література) з української мови та методики її навчання. У методичних рекомендаціях розкрито загальні відомості про наукові роботи, особливості їх; подано структуру дослідження з усіма його складниками; висвітлено етапи підготовки, написання та вимоги до оформлення тексту дослідження.

Для студентів, викладачів, наукових керівників курсових і кваліфікаційних робіт.

ЗМІСТ

	Передмова	7
Розділ 1.	Реферат. Вимоги до написання та виголошення	9
	1.1 Вимоги до підготовки та написання реферативних робіт.....	9
	1.1.1 Вимоги до реферату	10
	1.1.2 Структура реферату	11
	1.1.3 Поради до написання реферату	12
	1.1.4 Правила технічного оформлення реферату.....	14
	1.1.5 Рекомендації щодо публічного виступу.....	14
Розділ 2.	Курсова робота. Вимоги до написання й захисту	17
	2.1 Вимоги до курсової роботи.....	17
	2.2 Етапи підготовки курсової роботи.....	18
	2.3 Керівництво роботою	19
	2.4 Календарний план виконання курсової роботи.....	20
	2.5 Підготовка до виконання курсової роботи.....	21
	2.6 Недоліки, що трапляються в курсових роботах.....	22
	2.7 Структура курсової роботи.....	23
	2.8 Виконання курсової роботи.....	26
	2.9 Технічне оформлення роботи.....	35
	2.10 Оцінювання курсової роботи.....	38
	2.11 Захист курсової роботи.....	40
Розділ 3.	Кваліфікаційні роботи (проекти). Вимоги до написання й захисту	42
	3.1 Загальні положення про виконання кваліфікаційних робіт	42
	3.2 Організація підготовки КР.....	45
	3.3 Організація виконання кваліфікаційної роботи (проєкту).....	48
	3.4 Загальні вимоги до науково-дослідної роботи студента..	49
	3.5 Технологія роботи над науковою темою.....	52
	3.6 Методика та організація наукового дослідження.....	53
	3.7 Методологія дослідження.....	62
	3.8 Літературне оформлення результатів дослідження.....	73
	3.9 Структура кваліфікаційної роботи (проєкту).....	74
	3.10 Рецензування кваліфікаційної роботи проєкту).....	82
	3.11 Експертиза дипломних проєктів.....	84
	3.12 Технічне оформлення наукової роботи.....	84
	3.13. Попередній захист КР (проєкту) та підготовка до офіційного захисту.....	95
	3.14. Офіційний публічний захист КР (проєкту).....	98
	3.15. Навчально-дослідницькі вміння й навички випускника та собистісні якості його.....	101
	3.16. Критерії оцінювання КР (проєкту).....	103
	3.17. Типові помилки в написанні й оформленні наукових	

	робіт.....	105
	3.18. Недоліки під час захисту наукових робіт.....	108
	3.19. Звітність та зберігання кваліфікаційних робіт.....	108
	3.20. Наукова стаття як самостійний науковий твір.....	109
	3.21.Тези.....	111
Додатки	Додаток А.....	113
	Додаток Б.....	117
	Додаток В.....	123
	Додаток Г.....	134
	Додаток Д.....	141
	Додаток Е.....	149
	Додаток Ж.....	153
	Список використаних джерел.....	157
	Інтернет-ресурси.....	159

ПЕРЕДМОВА

Одним з ефективних шляхів підготовки майбутніх філологів, учителів-словесників є поліпшення організації самостійної та дослідницької роботи студентів, підготовка їх до професійної діяльності.

За час свого перебування в університеті майбутній філолог повинен не лише глибоко засвоїти теоретичний матеріал із загальнонаукових та фахових дисциплін, підвищити культуру усного та писемного мовлення, добре опанувати методику навчання української мови в середніх освітніх закладах, а й здобути міцні практичні навички самостійно опрацьовувати наукову літературу, досліджувати мовні явища, аналізувати й робити певні наукові висновки. Формуванню навичок навчально- та науково-дослідницької роботи у студентів сприяють фахові навчальні дисципліни, спецкурси та спецсемінари, участь у гуртках, наукових семінарах і конференціях, усеукраїнських конкурсах наукових робіт, підготовка доповідей, реферативних повідомлень тощо. Особливе місце в дослідницькій діяльності майбутніх фахівців-філологів посідає написання курсових та дипломних (бакалаврських, магістерських) робіт. Основна мета виконання цих робіт – спонукати студентів до наукової діяльності, стимулювати бажання пізнавати філологічні та інші науки, розвивати вміння самостійно й критично осмислювати наукові праці, глибоко вивчати методологічні основи мовознавчої та методичної науки, вибирати з великої кількості літератури той матеріал, що стосується теми дослідження, висловлювати свої думки, дотримуючись логіки викладу. Важливим у цьому процесі є вміння систематизувати, аналізувати думки вчених, проводити власні спостереження, анкетування, експеримент, описувати їх, робити висновки, практично використовувати набуті теоретичні знання з лінгвістики та методики навчання української мови.

Метою пропонованого посібника є надання допомоги студентам-філологам у підготовці й написанні навчально- та науково-дослідних робіт, передбачених навчальними планами вищої школи філологічного профілю.

Загалом посібник орієнтований на формування науково-професійної компетентності майбутніх філологів, необхідної для реалізації ідей Нової української школи, учителів-словесників, здатних утілювати в життя виклики сучасного суспільства, готувати толерантно розвинуту духовно багату, критично мислячу особистість – справжнього патріота України.

РОЗДІЛ 1

РЕФЕРАТ

ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ТА ВИГОЛОШЕННЯ

1.1. Вимоги до підготовки та написання реферативних робіт

Науково-дослідна робота студентів (НДРС) вищого навчального закладу – один із важливих складників їхнього професійного становлення. Здійснюють її за основними напрямками:

1) науково-дослідна робота, що є елементом навчального процесу й обов'язкова для всіх студентів: а) написання наукових рефератів із конкретної теми в процесі вивчення дисципліни соціально-гуманітарного циклу, фундаментальних і професійно-орієнтованих, спеціальних дисциплін, курсів спеціалізації та за вибором; б) виконання практичних, семінарських і самостійних завдань, контрольних робіт, що містять елементи проблемного пошуку; в) виконання нетипових завдань дослідницького характеру в період виробничої практики; г) активна участь у студентських наукових семінарах з НДРС, виступи з доповідями, що презентують студентські наукові дослідження; г) підготовка й захист курсових і дипломних робіт, пов'язаних із науковою проблематикою кафедри;

2) науково-дослідна робота студентів поза навчальним процесом: а) участь у наукових гуртках, конференціях, конкурсах, предметних олімпіадах; б) написання статей, тез, доповідей та публікація їх; в) залучення до виконання наукових робіт у межах творчої співпраці кафедр, факультетів тощо [11, с 168].

Одним із видів НДРС є виступи з рефератами на семінарських, практичних заняттях на засіданнях наукових гуртків і секцій тощо.

Реферат (нім. Referat, від лат. Refero – доповідаю) – це самостійно виконана робота на одну з тем, що відповідає змісту навчальної дисципліни; короткий виклад у писемній чи усній формі основного змісту теми чи низки тем, що вивчалися, з аналізом запропонованих шляхів розв'язання певної

проблеми, а також висловлення про неї власних міркувань автора.

Реферат забезпечує формування навчально-дослідницьких умінь і навичок студентів і є підготовчим етапом до написання курсових, дипломних і магістерських робіт, що вимагають проведення самостійної дослідницької діяльності. У рефераті необхідно висловити своє ставлення до аналізованої проблеми, інакше він перетвориться на звичайний конспект.

Мета підготовки реферату – поглиблення знань з проблеми, що досліджується, формування професійної ерудиції; демонстрація вмінь критично осмислювати вивчений матеріал, аналізувати, узагальнювати й описувати власні спостереження; практично реалізовувати теоретичні положення в самостійних розробках.

Робота над рефератом має такі **цілі**:

- розвиток мислення: уміння аналізувати, зіставляти, узагальнювати й систематизувати опрацьований матеріал, формулювати висновки;
- поглиблення знань студентів з мовознавчих дисциплін і лінгводидактики;
- розвиток умінь самостійно знаходити й опрацьовувати науковий матеріал, користуватися науковими джерелами, довідковою літературою, робити виписки;
- формування вмінь реферування;
- оволодіння основами наукового писемного мовлення;
- формування риторичних умінь виступати перед аудиторією [14, с.4].

1.1.1. Вимоги до реферату

У підготовці й написанні реферату необхідно дотримуватися таких **вимог**:

- вивчити й проаналізувати теоретичні джерела для висвітлення стану проблеми, вибору та аргументації досліджуваних питань;
- виявити вміння ставити дослідницьке завдання, визначати мету, описувати експеримент, узагальнювати й робити висновки, висвітлювати

своє бачення описуваної проблеми;

- ознайомитися з відповідною літературою, найновішими публікаціями з проблеми, концентруючи увагу на тих питаннях, що стосуються теми й можуть скласти план майбутнього дослідження;

- подавати теоретичну частину реферату відповідно до укладеного плану, спираючись на думки вчених, глибоко й критично аналізуючи опрацьовану літературу;

- до бібліографічного списку включити теоретичні й практичні роботи, подаючи їх в алфавітному порядку й оформлюючи з урахуванням усіх вимог;

- у тексті подавати посилання на джерела наведених цитат, демонструючи різні погляди науковців;

- обсяг реферату повинен охоплювати не менше 10 сторінок, без списку використаних джерел та додатків, якщо вони є;

- реферат має бути охайно оформлений, грамотно написаний, відповідати нормам літературної мови (написання цитат, дотримання абзаців, орфографічна правильність тощо) [16, с. 99].

1.1.2. Структура реферату

1. **Титульна сторінка** (Додаток А).

2. **План** (*простий чи складний*) (Додаток А).

3. **Вступ** – обґрунтувати актуальність теми, її особливості, практичне значення. У **вступі** сформулювати мету реферування матеріалу з обраної проблеми та конкретні завдання роботи; вказати прізвища вчених, які досліджували цю проблему.

4. **Основна частина** складається з одного чи двох розділів. Кожний розділ нумерується і має свою назву.

Розділ 1 – проаналізувати основні теоретичні й експериментальні дослідження з теми; визначити сутність проблеми, основні чинники, що зумовлюють розвиток явища або процесу, який розглядається; подати перелік змістових аспектів проблеми, що розглядаються вченими; визначити

недостатньо досліджені питання, з'ясувавши причини недостатнього розроблення їх.

Розділ 2 – здійснити поглиблений аналіз сучасного стану проблеми або явища; виявити нові ідеї та гіпотези, провести експеримент, запропонувати нові методики, дібрати оригінальні підходи до вивчення проблеми; висловити власні думки щодо перспектив розвитку її.

У цій частині варто самостійно вивчити й проаналізувати опрацьовану літературу; викласти погляди вчених стосовно досліджуваної теми, посилаючись на них під час цитування окремих положень. Автор може запропонувати і власний варіант розв'язання проблеми.

5. Висновки – це узагальнені думки, пропозиції дослідників.

Висновки мають відбивати підсумки виконаної роботи відповідно до завдань, визначених у вступі. Важливо викласти власні узагальнення, що склалися на основі аналізу наукових праць з досліджуваної проблеми.

6. Список використаних джерел (бібліографія). До списку необхідно включити всі опрацьовані джерела (теоретичні та практичні), подати їх в алфавітному порядку, оформивши з урахуванням необхідних вимог (Додаток А) [14, с. 4–5]. Список використаних джерел має включати публікації переважно останніх 5–10 років.

6. Додатки можуть містити формули, таблиці, схеми, приклади дібраного мовного матеріалу.

Під час роботи над рефератом студент повинен продемонструвати вміння добирати й аналізувати наукову літературу, розкривати своє ставлення до прочитаного, робити ґрунтовні висновки. Основну увагу необхідно звернути на характер викладення матеріалу, дотримання норм оформлення тексту наукового стилю, якому властиві такі риси: логічність і послідовність, взаємозв'язок між частинами тексту, точність формулювань і визначень, системність у класифікації наукових понять, об'єктів дослідження [15, с.14].

1.1.3. Поради до написання реферату

Готуючись до написання реферату, необхідно дотримуватися таких методичних порад:

1. *Уважно прочитати рекомендовану літературу:*

- дібрати в бібліотеці (у систематичному, алфавітному чи предметному каталозі) основну й додаткову літературу та опрацювати її;

- під час читання робити відповідні записи (конспект, короткі записи, окремі цитати тощо);

- провести реєстрування дібраного матеріалу.

2. *Написати текст реферату, дотримуючись такої послідовності:*

- скласти план роботи;

- відібрати й систематизувати матеріали відповідно до складеного плану;

- уточнити план викладу змісту;

- класифікувати зібраний матеріал, надаючи йому зручну для аналізу форму;

- критично оцінити матеріал, відібравши той, що найповніше розкриває тему реферату;

- перевірити повноту й достовірність зібраних матеріалів;

- підготувати текст, дотримуючись основних складників: вступ, основна частина, висновки;

- відредагувати текст, дотримуючись вимог:

- ✓ викладати матеріал стисло;

- ✓ використовувати синтаксичні конструкції, властиві мові наукових текстів, уникати складних граматичних зворотів;

- ✓ використовувати стандартизовану термінологію;

- ✓ уживати терміни, аббревіатури і прийняті текстові скорочення;

- пронумерувати сторінки.

3. *Підготуватися до виступу:*

- виділити основні положення в тексті реферату;

- уважно перечитати текст;
- підготувати презентацію виступу;
- продумати звернення до аудиторії.

1.1.4. Правила технічного оформлення реферату

Аркуш формату А 4, шрифт Times New Roman 14, текст надрукований через 1,5 інтервали, абзацний відступ – 1,25 мм.

Береги сторінки: верхнє і нижнє – 20 мм, праве – 10 (1,5) мм, ліве – 40 (3,5) мм.

Вирівнювання тексту – по ширині сторінки, без переносів.

Заголовки структурних частин: ЗМІСТ, ВСТУП, РОЗДІЛ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ друкують великими літерами з вирівнюванням посередині симетрично до тексту.

Назву підрозділу друкують маленькими літерами (перша велика) з абзацного виступу напівжирним шрифтом. Крапку в кінці заголовка не ставимо.

Відстань між заголовками та текстом повинна дорівнювати 3–4 інтервали.

Сторінки рукопису необхідно пронумерувати, починаючи з титульної і до останньої (номер на титульній сторінці не проставляється). Номер сторінки треба розміщувати у правому верхньому куті; нумерація таблиць, рисунків повинна бути наскрізною.

Розмір таблиці не повинен перевищувати друкарське поле аркуша; таблиця повинна мати заголовок; на кожен таблицю в тексті обов'язково повинно бути посилання.

1.1.5. Рекомендації щодо публічного виступу

Для того, щоб вплинути на аудиторію, мовець повинен бути впевненим у своїх силах, уміти завойовувати увагу й повагу слухачів своїм виступом і дотримуватися таких вимог:

1. Мова має свідчити про те, що мовець досконало знає предмет і добре підготувався до виступу.

2. Початок виступу має вирішальне значення для створення у слухачів приємного враження.

3. Жести й міміка доповідача повинні бути невимушеними, а темп мовлення ні монотонним, ні надто швидким.

4. Мовець повинен потренуватися перед виступом, щоб мовлення його стало невимушеним і природним, що дасть змогу почувати себе впевнено.

5. Під час виступу необхідно запам'ятати декілька НЕ:

- не вживати надто довгих речень, оскільки їх набагато важче зрозуміти, ніж короткі;

- необхідно чергувати довгі речення з короткими;

- не треба знеособлювати речення, зловживати третьою особою однини і множини (*наприклад, «було проведено...», «були заплановані подальші заходи»* тощо);

- не боятися вживати форму першої особи множини, тим самим наблизивши виклад до рівня знань слухачів, що зробить його доступнішим, поживавить безособовий опис: слухачі зможуть уявити діяльність певних осіб (*«ми провели...», «ми запланували заходи»*);

- не варто переобтяжувати свій виступ іншомовними словами, професійними термінами, абстрактними поняттями, оскільки не всі слухачі можуть мати достатній рівень професійних знань і виступ залишиться для них незрозумілим (*причина – ви не змогли донести до них інформацію зрозумілою для них мовою*);

- не треба зловживати зайвими подробицями, які заступають головне в розповіді;

- не треба надмірно стисло висловлювати важливі думки, оскільки вони промайнуть повз увагу слухачів.

Готуючись до виступу перед аудиторією, мовець повинен:

1) заспокоїтися;

- 2) чітко сформулювати мету виступу, впорядкувати промову, що вплине на її обсяг, спосіб виголошення та аргументацію;
- 3) пригадати, що треба сказати у вступі, що – у головній частині, а що – наприкінці свого виступу;
- 4) на окремому аркуші бажано розробити схему виступу в остаточному варіанті й позначити в ньому головні пункти: вступ, основна частина і закінчення;
- 5) розподілити час виступу за пунктами для того, щоб укластися в регламент;
- 6) думки викладати в логічній послідовності, переконуючи слухачів у правильності своїх думок;
- 7) впливати психологічно на слухачів, переконуючи їх, що вони повинні зробити саме так, як він їм рекомендує;
- 8) спонукати слухачів до діалогу, якщо виникне потреба;
- 9) розважити слухачів, коли мовець відчуває, що вони втомилися.
- 10) виголошуючи промову, потрібно стежити, поклавши перед собою годинник, і слідкувати чи дотримуєтеся розкладу виступу;
- 11) велике значення мають рухи, поза, жести і міміка під час виступу;
- 12) виступати виходьте впевнено (якщо ви ступаєте на носках – справляє враження зляканої людини; якщо йдете, випнувши груди, то виникає враження, що ви надто самовпевнені; якщо йдете надто швидко, то тим самим виказуєте свою знервованість);
- 13) не починайте говорити ще до того, як дійдете до трибуни;
- 14) під час виступу намагайтеся стояти спокійно, міняйте позу лише через кілька хвилин після того, як ви вже втомилися стояти так;
- 15) не залишайте трибуни, не скінчивши до кінця промови;
- 16) ідіть з трибуни впевненим кроком, який відповідає тону вашої промови;
- 17) міняйте час від часу напрям погляду, щоб слухачі в аудиторії відчували, що ви звертаєтеся саме до них.

РОЗДІЛ 2

КУРСОВА РОБОТА.

ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ Й ЗАХИСТУ

Курсова робота – самостійне наукове дослідження студента, один із видів індивідуальних завдань навчально-дослідницького, творчого характеру, яке виконується з певного курсу або окремих його розділів і є результатом вивчення навчальної дисципліни.

Курсова робота як самостійний вид навчальної діяльності студента містить елементи науково-дослідницької роботи і складніша за реферат.

Відповідно до Положення про організацію освітнього процесу у вищих закладах освіти України, виконання курсової роботи має на меті не лише поглибити, узагальнити й закріпити знання студентів з навчальної дисципліни, а й виробити вміння самостійно працювати з навчальною і науковою літературою, електронними джерелами; проводити збирання матеріалу й мовознавчий аналіз його (з методики – експеримент), використовуючи сучасні інформаційні засоби й технології.

Виконання курсової роботи передбачено навчальним планом і є обов'язковим, оскільки студент не буде допущений до семестрових іспитів. Перш ніж розпочинати писати курсову роботу, необхідно ознайомитися з основними вимогами до виконання її.

2.1. Вимоги до курсової роботи

Курсова робота повинна відповідати таким вимогам:

1. *Бути актуальною й потрібною. Актуальність* (у перекл. з лат. означає важливість, практичну значущість проблеми, що розглядається). Курсова робота буде актуальною тільки тоді, коли її тема відповідає сучасному стану розвитку науки, перспективам розвитку її та потребам практики.

2. *Тема має бути розкрита на достатньому теоретичному рівні.*

Студент повинен а) розкрити обрану тему курсової роботи відповідно до сучасного рівня розвитку філософських, мовознавчих, психологічних і соціально-педагогічних наук; б) вивчити й критично проаналізувати літературу з досліджуваної теми; дати характеристику історії проблеми, її практичного стану, використовуючи такі підходи й наукові знання, що дають можливість розв'язати порушену проблему.

Окрім того, студент має достатньо повно розкрити основні поняття і терміни, що стосуються проблеми курсової роботи, включити в зміст матеріалу тільки об'єктивні факти і реальні практичні приклади.

3. *Робота повинна мати дослідницький характер.* Курсова робота повинна містити елементи наукового дослідження, що зумовлюють вивчення достатньої кількості опублікованих джерел (монографій, навчальних посібників, статей у наукових журналах та матеріалів науково-практичних конференцій); систематизацію й аналіз різних підходів, формування власної точки зору на проблему, яка розглядається; порівняння теоретичних поглядів учених і практичної діяльності вітчизняних і зарубіжних учених.

4. *Робота повинна бути грамотно оформленою,* що підвищує якість виконаного дослідження. У роботі не повинно бути граматичних і стилістичних помилок. Необхідно дотримуватися правил цитування, оформлення посилань, подання списку використаних джерел. Виконання цієї вимоги виховує в студента культуру оформлення наукових праць, що може знадобитись їм у майбутній науковій та практичній діяльності.

2.2. Етапи підготовки курсової роботи

Підготовка курсової роботи охоплює **кілька етапів:**

Вибірання теми

Тематика курсових робіт визначається змістом навчальних курсів і має відповідати завданням навчальної дисципліни, бути актуальною, тісно пов'язаною з розв'язанням практичних фахових завдань і не виходити за межі чинної програми, охоплюючи майже всі її розділи. Перелік тем

курсів робіт розробляється й затверджується кафедрою.

Тема роботи має викликати інтерес у студента, бути пов'язаною з його навчанням і діяльністю та сприяти максимальному використанню здобутих знань і практичного досвіду. Вибір теми із запропонованого переліку студент здійснює самостійно. Студент має право запропонувати власну тему курсової роботи, але при цьому повинен обґрунтувати доцільність її розроблення, виходячи з актуальності, відповідності фахові, зі своїх наукових інтересів і сучасного стану розвитку наукових досліджень.

Тематика курсових робіт складається з дотриманням таких **вимог**:

✓ За характером та обсягом теми курсових робіт повинні бути доступними й посильними для студентів, достатньою мірою забезпечені науковою і художньою літературою.

✓ Рекомендовані теми повинні бути органічно пов'язані з курсами, що їх вивчали студенти.

✓ У зв'язку з тим, що шкільний курс української мови охоплює питання лексики, фонетики, словотвору, граматики і на державну атестацію виносяться в основному питання з сучасної літературної мови та методики навчання української мови в середніх освітніх закладах, тематика курсових робіт повинна охоплювати найбільш важливі аспекти вивчення цих дисциплін.

Тематика курсових робіт щорічно коригується й оновлюється викладачами. Кафедра закріплює за студентом тему курсової роботи і призначає наукового керівника. Науковий керівник погоджує зі студентом мету, план і графік виконання роботи, надає необхідні консультації.

2.3. Керівництво роботою

Керівництво курсовими роботами здійснюють викладачі фахових кафедр, які мають досвід науково-педагогічної та практичної роботи..

Кафедра затверджує за кожним студентом обрану тему, призначає наукового керівника, який протягом семестру стежить за виконанням роботи.

Студент не менше двох разів на семестр звітує на засіданні кафедри про хід виконання курсової роботи.

Керівники складають графік консультацій (індивідуальних, групових), повідомляють про терміни подання курсових робіт на перевірку та час захисту їх. На консультаціях викладач знайомить студентів із тим, як:

- скласти первинний (робочий) план курсової роботи;
- добирати наукову літературу з обраної теми;
- опрацьовувати наукові джерела (тексти досліджуваних творів);
- користуватися виписками з джерел;
- цитувати й робити посилання на джерела;
- оформляти текст курсової роботи.

Викладач дає настанови щодо бібліографічних пошуків, укладання реєстру досліджуваного джерела, складання й оформлення списку використаної літератури; радить, як треба писати курсову роботу; дає вказівки щодо мовного оформлення роботи.

Студент має ознайомитися з методичними рекомендаціями до написання курсових робіт й орієнтовним календарним планом виконання її.

2.4. Календарний план виконання курсової роботи

Керівник разом зі студентом складають календарний план виконання курсової роботи (*табл. 1*).

Таблиця 1

Календарний план виконання курсової роботи

<i>Дати</i>	<i>Етапи роботи</i>
Жовтень	Ознайомлення з тематикою курсових робіт. Вибір теми роботи. Ознайомлення із запропонованою керівником основною літературою, графіком виконання курсової роботи. Відвідання групової консультації.
Листопад	Збирання й організація матеріалу з обраної теми, оформлення й опрацьованого його. Відвідання індивідуальної консультації.
Грудень	Читання й реферування літератури з теми, упорядкування зібраного матеріалу, складання першого варіанту розгорнутого

	плану курсової роботи. Відвідання індивідуальної консультації.
Лютий	Відвідання індивідуальної консультації. Ознайомлення керівника з ходом виконання першого (чорнового) розділу курсової роботи.
Березень	Відвідання індивідуальної консультації. Подання другого розділу курсової роботи в першій редакції керівникові, одержання порад щодо удосконалення роботи.
Квітень	Подання керівникові остаточного варіанту курсової роботи.
Травень	Захист курсової роботи.

2.5. Підготовка до виконання курсової роботи

Формулювання мети й основних завдань роботи

Залежно від того, наскільки зрозуміло і точно сформульовано мету роботи, настільки вдалим будуть її основні завдання, план, організація виконання та стиль викладу.

Правильне визначення мети роботи дає змогу студентові виокремити в ній основний напрям дослідження, впорядкувати пошук і аналіз матеріалу, підвищити якість роботи над нею.

Складання плану

На початку підготовки курсової роботи студент повинен ознайомитися зі змістом наукових публікацій за обраною темою і скласти простий план із зазначенням основних етапів роботи, який потрібно узгодити з науковим керівником.

План курсової роботи є відбиттям її структури, яка включає компонування і взаємозв'язок окремих її частин. План курсової роботи має складатися зі вступу, двох розділів (теоретичний аналіз проблеми і практичне застосування опрацьованих джерел і дібраного матеріалу), висновків, списку використаних джерел та додатків (якщо вони є).

Підготовлений план студент подає керівникові й відповідно до його зауважень уточнює, доповнює і, в разі потреби, доопрацьовує його.

Виклад матеріалу в роботі

Виклад матеріалу повинен бути послідовним, логічно пов'язувати окремі частини тексту, повністю розкривати тему роботи. Для цього необхідно приділити увагу сучасним теоретичним і методичним розробкам,

проаналізувати нормативно-правову базу, переглянути, проаналізувати й творчо осмислити відповідну наукову літературу та періодичні видання, визначити своє ставлення до дискусійних питань з проблеми дослідження. На основі аналізу емпіричних даних, особистих вражень та узагальнень потрібно зробити необхідні висновки й висвітлити досягнуті успіхи, зазначити виявлені недоліки, а також висловити пропозиції щодо можливостей подальшого покращення досліджуваної проблеми. Обов'язковим є посилання на використані в тексті роботи джерела, що подають у квадратних дужках ([12]) або ([1, с.32]), де перша цифра позначає номер джерела в переліку списку використаних джерел, а друга – сторінку звідки взято цитату.

Подання курсової роботи науковому керівникові на рецензування

Не пізніше, ніж за два тижні до захисту, студент подає курсову роботу науковому керівникові, який рецензує й оцінює її.

Науковий керівник оцінює теоретичний рівень, глибину проведеного дослідження, доцільність й обґрунтованість висновків, запропонованих рекомендацій, переваги та недоліки роботи, якість і відповідність оформлення її.

2.6. Недоліки, що трапляються в курсових роботах:

- ✓ відхід від теми (тема роботи передбачає розкриття одних питань, а фактично розкрито інші);
- ✓ безсистемний виклад матеріалу, повторення одних і тих самих положень;
- ✓ логічні помилки, невміння виокремити головне;
- ✓ невдале поєднання теорії і зібраного практичного матеріалу;
- ✓ переписування матеріалу з друкованих видань та інтернету без подальшого аналізу;
- ✓ недотримання методичних рекомендацій щодо оформлення роботи.

У разі негативної оцінки курсову роботу повертають студенту, який повинен доопрацювати її з урахуванням зауважень і лише після цього

доопрацьований варіант подати науковому керівникові для повторного прочитання й оцінки.

Якщо попередня оцінка позитивна, студента допускають до захисту курсової роботи.

2.7. Структура курсової роботи

Курсову роботу студенти виконують самостійно, дотримуючись рекомендованих вимог до технічного оформлення її. Робота має таку структуру:

Титульна сторінка. Варіант її оформлення подано в додатку (додаток Б).

Зміст роботи – подають заголовки розділів і підрозділів, пунктів і підпунктів та сторінки, на яких вони розміщені (додаток Б).

Вступ – обґрунтовують актуальність теми, визначають мету й завдання, предмет та об'єкт дослідження, структуру роботи, визначають джерела інформації.

Актуальність теми дослідження – обов'язкова вимога курсової роботи. Обґрунтування вибору теми вимагає висвітлення її важливості, значення, відповідності теми дослідження сучасним потребам певної галузі науки, практичним завданням відповідної сфери діяльності. Вона характеризує, що з теми вже відомо, а що необхідно дослідити студентом уперше. Висвітлення актуальності повинно стосуватися проблеми дослідження, його наукового значення. Стан розроблення теми розкривають, подаючи короткий огляд найбільш цінних й актуальних робіт (10–15 джерел) із вказівкою на проблеми, що в них висвітлено.

Обґрунтовуючи актуальність теми, зазвичай подають відомості або рекомендації щодо практичного застосування результатів дослідження, тобто формулюють *теоретичне й практичне значення* одержаних результатів. Це значення може полягати у використанні наукових розробок у навчальному процесі, зокрема, під час проведення спецсеминарів і спецкурсів, лекційних і практичних занять, у роботі над дипломними проектами [6, с.16].

Об'єкт і предмет дослідження – важливий складник вступної частини, це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію, тобто те, що досліджується загалом.

Предмет дослідження – це суттєві зв'язки й відношення, що підлягають безпосередньому вивченню проблеми і є головними для неї. Предмет – це поняття вужче, ніж об'єкт, і містить наукове пояснення; визначає тему курсової роботи. Саме на предмет дослідження варто спрямувати основну увагу дослідника.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – це окреслений кінцевий результат, на досягнення якого спрямоване все дослідження. Мета повинна бути тісно пов'язана з назвою роботи й передбачати розв'язання проблемної ситуації, що відбиває суперечність між станом об'єкта вивчення в реальній практиці та вимогами суспільства до його ефективного функціонування. Мета тісно пов'язана з об'єктом і предметом і впливає з них.

Мету курсової роботи реалізують в конкретних завданнях, які необхідно розв'язати в дослідженні. Завдання можуть уключати такі складники: а) розв'язання певних теоретичних питань, що входять до загальної проблеми дослідження; б) вивчення практики розв'язання проблеми, її стану; в) аналіз труднощів та причин їх; г) обґрунтування необхідної системи заходів щодо реалізації проблеми тощо. Завдання треба формулювати у формі переліку дій: *встановити, обґрунтувати, вивчити, дослідити, розробити* та ін. До цього процесу треба поставитися дуже відповідально, оскільки опис розв'язання визначених завдань складає зміст розділів і підрозділів курсової роботи.

4. *Основна частина* – це частина роботи, у якій розкривають основний зміст її. Вона складається з розділів і підрозділів, пунктів і підпунктів. Кількість і послідовність розділів залежить від характеру роботи, складності теми й специфіки змісту дослідження. Усі підрозділи за змістом повинні відповідати темі, підпорядковуватись основній меті та завданням, бути органічно взаємопов'язаними, мати приблизно однаковий обсяг.

Основну частину поділяють на теоретичну і практичну. У *теоретичній* подають осмислений аналіз опрацьованої студентом наукової літератури з теми дослідження і висновки, що спонукають до дослідницьких розвідок.

Практична частина містить аналіз та опис мовних явищ, виявлених у процесі розроблення теми, опис виконаного дослідницького завдання, розроблення науково-методичних матеріалів, використаних, наприклад, під час польових досліджень або педагогічної практики.

Аналіз і систематизацію матеріалів дослідження бажано представити у таблицях, схемах, діаграмах, текстових характеристиках і висновках.

5. *Заключна частина* – це висновки, що містять наукові результати, отримані студентом. Вони мають форму синтезу наукової інформації, накопиченої в основній частині, тобто послідовний, чіткий, логічний виклад усіх результатів і співвідношення їх із загальною метою й конкретним завданням, сформульованими у вступі. Висновки формулюють на основі проведеного дослідження. Вони повинні відповідати визначеним завданням, що є логічним завершенням курсової роботи, у якій розкривається: а) у чому полягає зміст досліджуваної проблеми; б) до яких результатів дійшли; в) у чому практична цінність роботи; г) чи досягнуто мети дослідження; д) чи розв'язано всі поставлені завдання. Висновки подають у формі теоретичних узагальнень і методичних рекомендацій окремим пунктом плану й розміщують у кінці роботи, починаючи з нової сторінки.

6. *Список використаних джерел* – це один із важливих складників курсової роботи, що відбиває самостійну творчу роботу студента. Джерела подають в алфавітному порядку і мають бути оформлені з урахуванням усіх необхідних вимог (Додаток Б). Бібліографічний список повинен включати всіх авторів та їхні роботи, що згадуються в тексті. Покликання на них подається в тексті за номером, який займає та чи інша праця в списку літератури. Крім того, у покликаннях вказують відповідні сторінки. Наприклад, [2, с. 27], де перша цифра – це номер джерела, а друга – його сторінки. Список літератури має містити не менше 25 джерел з обов'язковим

покликанням на них у тексті. Зразок запису наукових джерел подано у додатку. До списку не варто включати роботи, на які не було покликань у тексті і які фактично не були використані.

7. *Додатки* – це не обов'язковий елемент курсової роботи і який не входять до визначеного обсягу тексту. Їх розміщують після списку використаних джерел. Кожний додаток починають з нової сторінки, подаючи у правому верхньому куті сторінки слово «Додаток». Додаток повинен мати тематичний заголовок. Якщо в курсовій роботі міститься кілька додатків, то їх послідовно позначають великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, О, Ч, Ъ (наприклад, «Додаток К»).

Додатки варто подавати тоді, коли теоретичний чи емпіричний матеріал надто великий і потребує додаткових сторінок. За формою це можуть бути таблиці, схеми, діаграми, моделі, графіки, ілюстрації, укладені словники, приклади з художніх текстів, приклади вправ, фрагменти уроків тощо. Сторінки в додатках нумерують у межах одного додатка. Посилання на додатки в текстовій частині роботи обов'язкове.

Компонентами курсової роботи можуть бути *дослідницьке завдання та навчально-методичні матеріали* [14, с. 5].

До дослідницьких завдань відносимо: спостереження й аналіз мовних матеріалів, текстів, уроків української мови, опис позитивного досвіду вчителя, проведення зрізів рівня навченості учнів за допомогою тестів, контрольних робіт, аналіз навчального процесу і вправ навчально-методичного комплексу. Навчально-методичні матеріали, розроблені студентами, повинні засвідчити їхні вміння добирати прийоми і способи навчання, комплекси вправ, спрямовані на формування мовних навичок і мовленнєвих умінь, вмінь добирати необхідний мовний матеріал, наочні засоби навчання й упроваджувати їх у навчальний процес.

2.8. Виконання курсової роботи

Загальною умовою успішного виконання курсової роботи є глибоке

усвідомлення сутності досліджуваної проблеми. Тому її варто починати із засвоєння програмного матеріалу з досліджуваної проблеми, який викладено в змісті лінгвістичних дисциплін чи в шкільному курсі української мови. Це дасть змогу скласти попередній план майбутньої роботи.

Виділяють такі *етапи виконання роботи*:

1. Вибір теми і консультація наукового керівника.
2. Добір й опрацювання наукової літератури з обраної теми.
3. Збирання й опрацювання фактичного матеріалу.
4. Написання чернетки (зв'язний виклад результатів самостійного вивчення, аналізу зібраного).
5. Ознайомлення наукового керівника з роботою, врахування його міркувань, пропозицій і зауважень.
6. Завершальне оформлення курсової роботи.

1. Захист [21, с. 4].

Вибір теми й опрацювання наукової літератури

Першим етапом виконання курсової роботи є вибір теми та консультація наукового керівника. На вступній консультації студент отримує загальні настанови щодо роботи над темою: визначається обсяг матеріалу, що стане предметом дослідження, з'ясовується актуальність і новизна запропонованої проблеми, мета й поетапні завдання наукового пошуку, окреслюється попередній план роботи та основна література.

Самостійна робота студента починається зі складання бібліографії. *Добір літератури здійснюється в такий спосіб*:

1. Найбільш важливі праці рекомендує науковий керівник.
2. Вивчення спеціальної мовознавчої чи лінгводидактичної літератури, куди входять посібники, монографії, журнальні статті, у яких питання з теми висвітлено в теоретичному плані.
3. Вивчення додаткової літератури, що не стосується прямо обраної теми: перегляд каталогів у бібліотеці, складання списку монографій, статей.
4. Укладання списку джерел, самостійно опрацьованих студентом, або

тих, на які посилаються автори посібників, підручників і статей.

5. У разі потреби студент може звертатися до довідників, посібників, словників, енциклопедій тощо.

Бібліографічні записи найбільш зручно робити на спеціальних картках або на окремій сторінці електронного документа. У зошиті робити такі записи небажано, оскільки під час кінцевого оформлення курсової роботи, коли необхідно буде подати список використаних джерел за алфавітом, буде незручно працювати з такими записами.

Послідовність запису:

1. Прізвище та ініціали автора (авторів, якщо їх кілька).
2. Назва праці (записуємо з нового рядка без скорочень).
3. Вихідні дані (місто видання, назва видавництва, рік видання, кількість сторінок).

Бабич Н.Д.

Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 296 с.

Під час написання курсової роботи студент може звертатися до підручників, посібників, збірників праць, журналів, збірок, художніх текстів тощо. Особливості бібліографічного опису їх подано в Додатку Д.

Виписуючи бібліографічний матеріал, варто зазначати шифри, під якими подано книжки в каталозі. Це дасть змогу значно зекономити час і не доведеться щоразу під час замовлення книги звертатися до каталогу.

Таким чином, вивчення літератури проходить одночасно з її добиранням і є важливим етапом підготовки курсової роботи. Це дає можливість ознайомитися із сучасним станом питання, методами, формами й прийомами, які варто застосовувати у написанні курсової роботи.

Опрацювання дібраної літератури

Дібравши необхідну літературу, студент повинен ґрунтовно вивчити й законспектувати її. Читати літературу необхідно критично, щоб не потрапити в полон «чужих» думок. Опрацьовуючи наукові джерела, доцільно дотримуватися хронологічного принципу ознайомлення.

Читання й реферування – це творча робота. Тому варто не просто конспектувати, цитувати, механічно переказувати думки й погляди вчених, а критично сприймати їх, зіставляти погляди різних науковців, виявляти суперечності, якщо вони є, і своє ставлення до них: міркувати, коментувати, оцінювати, робити висновки. Читання – це процес не тільки сприймання, а й формування самостійних думок, умовиводів, висновків. Перш, ніж висловити ту чи ту думку, варто добре обдумати її, «виносити» і, тільки переконавшись у тому, що вона «визріла», надати їй словесної форми.

Результатом опрацьованої літератури є два види матеріалів: *конспекти і виписки*. Тому треба дотримуватися певних вимог щодо цих записів:

1. Конспектуючи будь-яку працю, студент повинен відшукувати в ній найважливіші думки, звертаючи особливу увагу на манеру викладу думок того чи того автора – від загального до конкретного чи навпаки. Залежно від цього головні думки, тези, ідеї треба подавати на початку або в кінці абзаців.

2. У конспекті основні положення необхідно викладати словами автора. Якщо між кількома думками пропущено ланку менш суттєвих доказів чи роздумів, то для збереження логічного зв'язку варто пропущені думки передати своїми словами, обов'язково позначивши, на яких сторінках опрацьованого джерела знаходяться занотовані твердження, висновки тощо.

3. На відміну від конспектів, виписки – це дослівно вписані цитати із зазначенням джерела. Цитатами треба користуватися вміло. Не можна зловживати ними, а використовувати тоді, коли є потреба зіставити суперечливі погляди або послатись на авторитетного вченого. Передавати цитату треба повністю, не обривати, тобто не опускаючи такої частини, без якої зміст цитованого може бути викривленим чи недостатньо зрозумілим.

4. Обидва види записів рекомендовано робити у вигляді реєстру. Пізніше це дозволить тематично згрупувати записи, об'єднати їх за

хронологією розвитку ідей, за спільними чи відмінними ознаками тощо [21]. Записувати все необхідно тільки з одного боку аркуша, оскільки під час систематизації записів їх потрібно буде об'єднувати.

На тих аркушах, де занотовано теоретичний матеріал, треба залишати береги для позначень, де саме (в якому розділі курсової роботи) варто використати цю виписку чи цитату. Такі позначення пізніше допоможуть систематизувати теоретичний матеріал, проілюструвати його цитатами, прикладами тощо.

Одночасно з роботою над літературою триває збирання й опрацювання фактичного матеріалу, що є предметом дослідження та аналізу.

Виписування прикладів з досліджуваних художніх текстів

Переважає більшість тем, рекомендованих для курсових робіт, має науково-дослідницький характер і пов'язана з аналізом фактичного мовного матеріалу. Джерелом такого аналізу можуть слугувати твори різних стилів і жанрів української мови, різноманітні словники, а також конкретні носії мови, якщо предметом дослідження є особливості усного мовлення. Залежно від теми завдань це можуть бути:

- один твір письменника певної історичної епохи;
- декілька творів одного автора;
- декілька творів різних авторів однієї епохи чи літературного напрямку;
- твори різних жанрів.

Приклади з текстів треба добирати й виписувати якнайуважніше. Кожний має бути зафіксований окремо: речення, словосполучення – окремим рядком, текст – на окремому аркуші.

Вимоги до реєстрування прикладів:

1. Мовні факти (слова, словосполучення) треба подавати в мінімальному контексті – реченні, іноді для правильного визначення мовного явища слід фіксувати ширший контекст – кілька речень.

2. Необхідне слово, словосполучення чи конструкцію обов'язково треба виділяти (іншим кольором, шрифтом, підкреслювати).

3. Біля кожного прикладу необхідно подати сторінку, на якій виписане явище подано у творі. Назва твору, бібліографічні відомості подають у вступі чи у списку використаних джерел. Якщо мовний матеріал виписано з різних джерел, то треба вказувати назву твору й сторінку (за твором одного автора) чи прізвище, назву твору й сторінку (за творами кількох авторів).

4. Під час укладання реєстру треба дотримуватися абсолютної точності: не можна скорочувати слова, переставляти, замінювати іншими; варто дотримуватися авторської пунктуації, розрядки (якщо така є).

5. Якщо аналізоване мовне явище міститься в дуже великому за обсягом реченні, то його під час переписування можна скоротити, позначивши двома крапками місце розриву, пропуску (<..>). Але таке скорочення можливе за умови, якщо зміст скороченого речення буде достатнім для осмислення необхідного мовного факту. Наприклад:

*Еней був парубок **моторний**
І хлопець хоть куди козак,
Удавсь на всеє зле **проворний**,
Завзятіший од всіх бурлак <..>.*

Енеїда, С. 32

Висвітлення в тексті курсової роботи зібраного мовного матеріалу зумовлено тим, що теми дослідницького характеру потребують повної характеристики прикладів. Тому реєстри здебільшого використовують у курсових роботах повністю. Кожне теоретичне положення має бути підтвержене фактичним матеріалом. Для цього треба добирати речення, що яскраво ілюструють певне мовне явище. Таку ілюстрацію в тексті варто брати в лапки, мовне явище виділити жирним курсивом, а після речення в дужках подати покликання. Якщо прикладів на окреме положення надто багато, то його ілюструємо 10–15 одиницями, а решту підраховуємо зазначаючи кількість їх. Матеріали реєстру додають до курсової роботи друкують і підшивають як додатки.

***Написання чернетки** (зв'язний виклад результатів самостійного вивчення, аналізу зібраного).*

В оформленні результатів дослідження велике значення має дотримання вимог, що висуваються до робіт такого типу. Дослідникові необхідно навчитися вибирати головне та істотне, уникати нагромодження непотрібних слів, писати просто, зрозуміло, стисло й чітко.

Написання курсової роботи складається з таких *етапів*:

1. Складання плану роботи (змісту)

Увесь виклад роботи має бути струнким, розчленованим на частини, розділи, підрозділи – озаглавлені й позначені цифрами, відповідно до складеного плану (у роботі позначають словом **ЗМІСТ**). Роботи, написані без плану, відрізняються непослідовністю викладу думок, хаотичністю в розкритті й розвитку теми, відсутністю логічних зв'язків між частинами тексту, прогалинами і недоречними повтореннями. Складання плану – важлива робота, оскільки він дає чітку, перспективу всієї творчої праці. Його пункти оформлюють називними реченнями.

На початку роботи складається первинний (робочий) варіант плану, що охоплює вузлові питання, яким будуть підпорядковані теоретичний матеріал, узагальнення й приклади. Цей варіант має форму простого плану.

У процесі реферування літератури і збирання фактичного матеріалу план розширюють: удосконалюють його зміст і форму (має більш детальну рубрикацію); більш помітним стає зв'язок розділів і підрозділів, пунктів і підпунктів, їхнє співвіднесення. Це вторинний варіант плану: складний, розгорнутий, за яким пишуть курсову роботу в першій редакції. Чим ширший і конкретніший план, тим точніше відбиватиме загальний зміст курсової роботи та її цілеспрямованість.

Після написання роботи в останній редакції розгорнутий план можна скоротити, згорнути (якщо в цьому є потреба). Це його третій і остаточний варіант.

2. Написання тексту курсової роботи

Перш ніж приступити до написання тексту курсової роботи, треба зібрати фактичний матеріал, записи з опрацьованої літератури, свої

зауваження, виписки, цитати; упорядкувати все за розділами, підрозділами, темами у такій послідовності, як того вимагає план. Переглянувши зібраний матеріал, варто ще раз уточнити план курсової роботи і подати керівникові на затвердження. Після цього можна приступати до написання першого варіанту тексту.

Робота має таку рубрикацію: розділи, підрозділи, пункти, як і зазначено в частині ЗМІСТ.

Письмове оформлення курсової роботи починається зі ВСТУПУ. Однак практика свідчить, що вступ у процесі роботи над текстом і після завершення роботи можна переробити, доопрацювати.

У вступі обґрунтовують тему (чому автор обрав саме її); указують матеріал, що став джерелом для роботи; окреслюють завдання, місце теми серед загальної проблематики; визначають, який інтерес становить розробка теми для певної галузі мовознавчої науки, яке значення має досліджуване питання для роботи в школі.

Вступ повинен бути стислим, виразним, викладеним на 2–3 сторінках. Його призначення – підвести до розкриття теми в головній частині роботи.

У головній частині розкривається тема. На основі самостійних спостережень і вдумливого аналізу тих чи тих мовних фактів, у ній подають розгорнутий виклад питань, окреслених темою, розвивають теоретичні положення і, можливо, висувають нові – свої, підтвержені прикладами.

Способи викладу основної частини можуть бути різними: міркування, розповідь, опис. Окрім того, інколи один розділ можна викласти у формі міркування, другий – у формі розповіді чи опису тощо. Форма викладу диктується темою і фактичним матеріалом роботи.

Теоретичні положення основної частини варто ілюструвати прикладами. Кількість ілюстрацій залежить від специфіки фактичного матеріалу. Мовні факти, уведені в текст викладу, треба виділяти шрифтом чи розрядкою або підкреслювати.

Розмір основної частини роботи визначається специфікою теми, особливостями стилю автора, проте він не повинен перевищувати 20–25 сторінок.

У заключній частині треба стисло сформулювати висновки, яких автор дійшов у результаті вивчення літератури й дослідження фактичного матеріалу. Висновки подаються на 2–3 сторінках друкованого тексту.

3. Мова і стиль курсової роботи

Не менш важливим є стиль викладу. Думки треба викладати ясно, точно, дохідливо, дотримуватися правильної будови речень, уникати одноманітних виразів, великих синтаксичних конструкцій, канцелярських зворотів, штампів, пишних фраз. Робота повинна бути бездоганно грамотною. Навіть незначна кількість орфографічних чи пунктуаційних помилок може вплинути на оцінку роботи, незважаючи на те, за змістом і композицією робота була бездоганною.

Характерною особливістю наукової мови є смислова завершеність, цілісність і зв'язність думок. Для вираження логічних залежностей у мові служать спеціальні функційно-лексичні засоби зв'язку, що вказують на послідовність розвитку думки (*по-перше, отже, таким чином, насамперед* та ін.); причиново-наслідкові відношення (*тому, завдяки цьому, крім того* та ін.); перехід від однієї думки до іншої (*звернімося до..., розгляньмо...* та ін.); підсумок, висновок (*отже, все сказане дає змогу дійти висновків...* та ін.). Засобами логічного зв'язку можуть виступати займенники, прикметники та дієприкметники (*такий, названий* та ін.).

Основна функція наукового стилю – повідомлення. Її реалізація досягається шляхом доведення теорії, обґрунтування гіпотези, через повідомлення наслідків дослідження, з'ясування явищ, систематичного викладу певних знань, що зумовлює логічний характер викладу.

На мовно стилістичне оформлення тексту впливають: віддієслівні та абстрактні іменники (*дослідження, вивчення, знання, експеримент, аналіз*); уживання дієслів недоконаного виду минулого часу дійсного способу,

пасивних конструкцій (у праці розглядаються, вважаємо за необхідне виділити, варто виділити такі чинники та ін.), вказівні займенники (*цей, той, такий*), прийменники (*протягом, згідно з, у результаті* та ін.).

Для синтаксису наукової мови характерне вживання складних речень різних видів із чіткими синтаксичними зв'язками (складнопідрядні, складносурядні). Стиль роботи – безособовий монолог, який ведеться від третьої особи. Замість займенника *я* вживають займенник *ми*, що дає змогу висловити власну думку як позицію певної групи людей, наукової школи. Тому в тексті варто вживати такі словосполучення як: *на нашу думку, ми вважаємо, нами окреслено коло питань* тощо.

До основних якостей тексту курсової роботи необхідно віднести **правильність, точність, логічність, стислість, ясність, багатство й різноманітність мовлення**. Правильність досягається досконалим володінням нормами сучасної літературної мови. Точність – умінням добирати слова, що повністю відповідають смислу висловленої думки. Стислість досягається вмінням уникати непотрібних повторів, надмірної деталізації. Ясність – це вміння писати доступно й дохідливо. Багатство мовлення характеризується використанням великої кількості мовних одиниць, що відрізняються за смислом і будовою. Різноманітність – це використання різних мовних засобів для вираження однієї й тієї самої думки.

2.9. Технічне оформлення роботи

Вимога, що висувається до роботи, – охайне й бездоганне технічне оформлення її.

Курсову роботу виконують обсягом 25–30 друкованих сторінок тексту без урахування додатків і списку використаних джерел.

На написання вступу відводиться приблизно 2–3 сторінки, основної частини – 20–25 сторінок, висновків – 2–3 сторінки.

Роботу друкують за допомогою комп'ютера на одній стороні аркуша

білого паперу формату А-4 (210×297 мм), дотримуючись таких розмірів берегів: ліве – 40 (30) мм, праве – 10 (15) мм, верхнє і нижнє – 20 мм. Рекомендований шрифт – Times New Roman Суг текстового редактора Word, кегль – 14, інтервал – 1,5.

Шрифт друку повинен бути чітким, чорного кольору.

Усі сторінки роботи нумерують (наскрізна нумерація) в правому верхньому кутку, починаючи з 3 сторінки (титульний аркуш та сторінку зі змістом роботи не нумерують).

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиць, схем тощо подають арабськими цифрами без знака №.

Номер розділу ставлять після слова **РОЗДІЛ**, після номера крапку не ставлять, а потім з нового рядка подають заголовок розділу, у кінці якого крапку теж не ставлять.

Підрозділи нумерують у межах певного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу й порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера підрозділу також ставлять крапку, потім у тому ж рядку з абзацу друкують заголовок підрозділу, наприклад:

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

У ТВОРАХ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

2.1 Класифікація фразеологізмів

Пункти й підпункти нумерують у межах кожного розділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту (підпункту), між якими ставлять крапку, наприклад: **2.1.3** (третій пункт першого підрозділу другого розділу). Потім у тому самому рядку подають назву підрозділу, наприклад:

2.1.3 Індивідуальні фразеологізми у творах Олесь Гончара

Ілюстрації, схеми, графіки, таблиці необхідно подавати в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Наприклад:

Схема 1.1.

Комунікативно-діяльнісний підхід до навчання мови

Якщо ілюстрації, таблиці розміщено на окремих сторінках курсової роботи, то їх уключають до загальної нумерації сторінок.

Цифровий матеріал зазвичай оформляють у вигляді таблиць. Усі таблиці в роботі потрібно оформляти однотипно, наприклад:

Таблиця (номер)

Назва таблиці

1				
2				
3				

Кожна таблиця повинна мати назву, що має міститися над таблицею симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Наприклад:

Таблиця 2.1.

Орієнтовне співвідношення вправ

у підручниках «Українська мова» для 5–7 класів

Клас	Усього вправ	Вправи, що містять текст	Вправи, з національно маркованою лексикою
5	483	198	118
6	717	156	102
7	731	135	84

Таблицю розміщують у тексті після першого згадування про неї. Якщо вона складається з великої кількості рядків, то її можна переносити на

інший аркуш, але краще не розривати її. Рекомендований шрифт в таблиці – Times New Roman Суг текстового редактора Word розміру 14 або 12 пунктів, міжрядковий інтервал – 1,5 або 1.

Покликання. Під час написання курсової роботи студент повинен подавати покликання на наукові джерела, на ідеях, висновках яких ґрунтується дослідження, або на матеріали, окремі результати з яких наводяться в роботі. Якщо використовують відомості з монографій, статей тощо з великою кількістю сторінок, тоді в покликаннях необхідно вказати номер сторінки джерела, на яке зроблено покликання. Покликання на наукову літературу подають у квадратних дужках [14], де зазначають номер джерела за алфавітним порядком у списку використаних джерел та номер сторінки звідки взято цю цитату [14, с. 34]. Якщо роботу описують повністю, то в дужках зазначають тільки її порядковий номер, наприклад: «...ця проблема розглядалася в працях учених...» [1; 27; 45; 53].

Такий спосіб покликань дає змогу значно зекономити обсяг тексту роботи. Однак треба пам'ятати, що оформлення покликання на певне джерело має відповідати його місцю в бібліографічному списку використаної літератури.

Список використаних джерел. Після висновків подають список використаних джерел в алфавітному порядку. До списку включають усі використані автором курсової роботи джерела незалежно від того, де вони надруковані: в окремому виданні, у збірнику, журналі, газеті тощо.

Джерела розміщують в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. У списку використовують наскрізну нумерацію використаних джерел, а не нумерацію за розділами. Відомості про праці, включені до списку, необхідно подавати за вимогами державного стандарту з обов'язковим наведенням назв джерел (Додаток Д).

Додатки. Додатки оформлюють як продовження роботи, розміщуючи їх у порядку покликань у тексті.

Кожен додаток повинен починатися з нової сторінки, обов'язково мати

заголовок, розміщений симетрично до тексту й надрукований угорі малими літерами з першої великої букви. Посередині рядка над заголовком розміщують слово **Додаток** і його порядковий номер [21, с. 37].

2.10. Оцінювання курсової роботи

В останній редакції курсову роботу студент у встановлений термін подає керівникові на перевірку. Після встановленого терміну курсову роботу на перевірку не приймають.

Керівник уважно перевіряє роботу, звертаючи увагу на такі питання:

1. *Композиція курсової роботи*: зміст (план), позитивне й негативне в його оформленні; система викладу: як розкрито в роботі питання, зазначені в змісті, і в якому обсязі; пропорційність частин; повнота використання літератури; послідовність, логічність викладу, зв'язок окремих частин роботи.

2. *Зміст курсової роботи*, якість наукового апарату та його оформлення; критичне ставлення до поглядів різних авторів; правильність висловлених теоретичних положень, тверджень та розроблених на основі самостійного аналізу дібраного фактичного матеріалу висновків, повнота викладу.

3. *Мовностилістичне оформлення роботи*: культура мовлення автора, додержання орфографічних, пунктуаційних і стилістичних норм літературної мови.

4. *Зовнішнє оформлення роботи*: поля, виділення окремих частин за допомогою певних знаків (арабських цифр, позначок) та за допомогою абзаців; логічні переходи, що пов'язують окремі частини викладу; точне оформлення цитат, покликань на джерела; додержання правил оформлення бібліографії.

5. *Самостійність* у викладі матеріалу теми, вміння творчо використати опрацьовану наукову літературу.

6. Аналіз роботи, виокремлення позитивних якостей її, істотних

недоліків та помилок.

7. Висновки й оцінювання роботи.

Якщо в роботі допущено велику кількість помилок (орфографічних, пунктуаційних, стилістичних), то оцінюють її «незадовільно» навіть тоді, коли зміст і композиція вповні відповідають вимогам.

Неохайно написану чи оформлену роботу повертають авторові для належного її оформлення. Якщо зовнішнє оформлення роботи (титульна сторінка, бібліографія, цитати й покликання на джерела та ін.) містить незначні порушення, то (хоча загалом робота має позитивні якості) оцінка роботи знижується на один бал, а якщо таких порушень багато, то пропонують їх виправити. Роботи, оцінені «незадовільно», повинні бути написані заново з урахуванням зауважень і пропозицій наукового керівника.

2.11. Захист курсової роботи

Захист – це завершальний етап роботи студента над дослідженням. Він проводиться публічно перед комісією у складі 2–3 викладачів кафедри та за присутності студентів-однокурсників. Студент до захисту готує доповідь і презентацію до неї.

Матеріал викладає чітко, виразно і просто, щоб сама форма виступу приваблювала учасників захисту. У доповіді корисно вдаватися до прийому звернення до слухачів: *зверніть увагу на..., таким чином ..., з викладеного вище видно, що...* і под.

Результати захисту курсових робіт оцінюють за національною та європейською системами. Оцінку виставляє керівник курсової роботи у день захисту в залікову книжку та відомість і враховують під час виведення загального підсумку (рейтингу) навчання студента.

Протокол захисту курсових робіт ведуть на кожного студента окремо. У ньому фіксують тему, прізвище, ім'я та по батькові студента і його наукового керівника, питання, що були поставлені під час захисту роботи

тощо. Після виставлення оцінки протокол підписує кожен член комісії. Протоколи зберігають на кафедрах протягом трьох років.

Захист курсової роботи проводять орієнтовно в такій послідовності:

- Студент у своєму виступі стисло (5–10 хвилин) обґрунтовує актуальність теми; мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, коротко передає зміст роботи: що вдалося встановити, виявити, довести, якими методами це досягнуто; розкриває висновки, до яких дійшов у результаті дослідження, робить огляд використаної літератури.

- Студент відповідає на запитання, поставлені членами комісії й присутніми на захисті студентами.

- Керівник висловлює коротку рецензію, вказуючи на позитивне й недоліки в роботі, пропонує оцінку.

- У прикінцевому слові студент відповідно реагує на зауваження керівника: погоджується з ними чи захищає свої погляди, твердження, положення і дякує за допомогу в написанні роботи.

- Рішення комісії про оцінку роботи. Результати захисту курсової роботи оцінюють з урахуванням якості виконаної роботи та рівня її захисту.

- На завершення захисту курсових робіт керівник відповідає на запитання, що виникли в студентів під час захисту, інформує про досягнуті успіхи, звертає увагу на типові недоліки й дає конкретні поради щодо їх усунення, вказує шляхи подальшого підвищення наукового рівня самостійності дослідницької роботи.

- Кращі роботи рекомендують для обговорення на засіданні науково-дослідної групи, виступів на студентській науково-практичній конференції, публікування в студентських наукових збірниках.

Детальний аналіз написання і захисту курсової роботи стане в нагоді студентам, які пишуть дипломні роботи. Різниця полягає лише в складності проблеми, вищому рівні самостійності й уміннях студентів глибше осмислювати, аналізувати та інтерпретувати досліджувану проблему.

РОЗДІЛ 3

КВАЛІФІКАЦІЙНІ РОБОТИ (ПРОЄКТИ). ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ Й ЗАХИСТУ

3.1. Загальні положення про виконання кваліфікаційних робіт

Одним з ефективних шляхів якісної підготовки філологів, викладачів української мови і вчителів-словесників є поліпшення організації самостійної роботи студентів, підготовка їх до творчої діяльності. Вони повинні не лише глибоко засвоїти програмний матеріал з фахових дисциплін, а й навчитися самостійно вдосконалювати свої знання, набуваючи навичок дослідника.

Науково-дослідна робота студентів (НДРС) – важливий складник навчального плану студента (паралельно з навчальною та виховною), організована на основі «Положення про наукову роботу студентів» МОН України, «Положення про кваліфікаційну роботу (проект)», розроблене в Херсонському державному університеті (наказ від 01.11.2019 №880-Д) [19]. Сучасне поняття науково-дослідної роботи студентів охоплює два взаємопов'язані елементи: а) ознайомлення студентів з елементами дослідної праці, прищеплення їм навичок цієї праці; б) власне наукові дослідження, що їх здійснюють студенти під керівництвом професорсько-викладацького складу вишів [11]. НДРС забезпечує:

- здобуття спеціальності, досягнення високого професіоналізму;
- формування наукового світогляду, оволодіння методологією та методами наукового дослідження;
- уміння застосовувати теоретичні знання на практиці;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей;
- виховання навичок самостійної науково-дослідної роботи;
- розуміння потреби оновлення й удосконалення своїх знань;
- створення і розвиток наукових шкіл, творчих колективів,
- виховання резерву вчених, викладачів, дослідників [11, с. 167].

З-поміж основних форм навчально- й науково-дослідницької роботи

студента – участь у наукових гуртках, проблемних групах, студентських конференціях, усеукраїнських конкурсах; написання рефератів і курсових робіт – однією з найбільш складних є кваліфікаційна робота (далі КР), яку студент виконує на випускних курсах, коли має значний досвід дослідницької роботи.

Виконання КР потребує від студента глибокого осмислення професійної проблеми, комплексного оволодіння матеріалом і методами самостійного дослідження та послідовного викладання отриманих результатів, практичне застосування теоретичних знань для розв'язання конкретних завдань з лінгвістики та лінгводидактики.

КР вимагає від студента значних інтелектуальних і творчих зусиль, концентрації уваги на головному предметі дослідження.

Кваліфікаційна робота (проект) магістра/бакалавра (далі КР) – індивідуальне завдання науково-дослідницького, творчого характеру, яке студент виконує самостійно на завершальному етапі фахової підготовки; одна з форм виявлення теоретичних знань і практичних умінь застосовувати їх під час розв'язання конкретних наукових, творчих і виробничих завдань, що містять елементи наукової новизни у певній галузі знань або напрямі практичної діяльності [19].

Метою підготовки КР є набуття студентом навичок науково-дослідницької діяльності, спрямованих на самостійне розв'язання актуальних досліджуваних проблем у галузі мовознавства й лінгводидактики.

Виконання наукового дослідження потребує від студента глибокого осмислення професійної проблеми, комплексного оволодіння матеріалом і методами дослідження новітніх питань теоретичного або прикладного характеру за профілем підготовки [18]; послідовного викладання результатів, практичного застосування теоретичних знань для розв'язання конкретних завдань. Зміст роботи має бути логічно доказовим, аргументованим й відповідати таким **вимогам**:

- бути актуальним;

- містити поглиблений та всебічний аналіз досліджуваної проблеми;
- містити елементи самостійного наукового дослідження, розрахунки;
- відповідати етапам організації й проведеного дослідження;
- містити ґрунтовні висновки і рекомендації для використання їх у практичній діяльності.

Виконання КР дає змогу довести готовність студентів до науково-дослідницької діяльності, зокрема виявити:

- рівень навичок самостійної роботи з урахуванням сучасних інформаційних технологій;
- коло вмінь аналізувати сучасний стан мовознавчої науки, досягнення в галузі теорії та методики навчання й виховання;
- здатність застосовувати набуті знання, вміння й навички під час проведення наукового дослідження;
- уміння визначати наукову новизну і практичну значущість дослідження;
- уміння доводити актуальність обраної теми й можливості використання набутого професійного досвіду;
- уміння узагальнювати й аналізувати дібрані матеріали, літературні джерела (монографії, наукові й методичні журнали, періодичні видання, архівні документи);
- готовність випускників до наступної професійної діяльності;

Основні завдання КР:

- розвивати здібності наукового мислення студента, вміння поглибленого аналізу наукової літератури з мовознавчих дисциплін і лінгводидактики;
- виробити вміння добирати й опрацьовувати наукову літературу, систематизувати й узагальнювати науковий і практичний матеріал, критично оцінювати його;
- формувати вміння творчо осмислювати досліджувану проблему,

використовувати досвід роботи з мовознавчими джерелами;

- удосконалювати вміння аналізувати фактологічний матеріал, експериментально перевіряти висунуті наукові положення;
- закріпити навички формулювання загальнотеоретичних понять, аргументованого, логічного, грамотного викладення основних положень дослідження;
- прищеплювати студентам навички творчої дослідницької роботи.

У процесі виконання КР студент, відповідно до кваліфікаційних вимог, зобов'язаний продемонструвати:

- знання загальнотеоретичних, професійно-орієнтованих і спеціальних дисциплін зі спеціальності, що розкривають теоретичні основи й практичні питання майбутнього дослідження;
- уміння з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки процесів та явищ у прикладній галузі;
- опанування методикою проведення наукових досліджень, уміння відбирати, систематизувати й опрацьовувати інформацію відповідно до цілей і завдань дослідження зі спеціальності;
- навички формулювати обґрунтовані висновки й розробляти конкретні пропозиції щодо вдосконалення процесу навчання.

Написання КР виконується державною мовою з використанням комп'ютерного забезпечення. Результати проведеного дослідження мають бути обґрунтованими, достовірними, об'єктивними, повними, узагальненими, представленими у таблицях і рисунках (діаграмах, схемах тощо), моделях, методичних положеннях і рекомендаціях, спрямованих на розв'язання конкретних теоретико-прикладних завдань.

До захисту КР допускають студентів, які повністю виконали навчальний план.

3.2. Організація підготовки КР

Організація й контроль процесу підготовки та захисту КР покладено на

завідувача випускової кафедри.

Основні етапи виконання КР та зміст їх:

1. Організація підготовки КР.
2. Організація виконання роботи.
3. Попередній захист КР та підготовка до офіційного захисту.
4. Публічний захист роботи.
5. Звітність і зберігання КР.

Організаційно-підготовчий етап спрямований на виконання необхідних дій завідувачем кафедри, науковим керівником, студентами, які забезпечать у подальшому ефективне написання КР.

Тематика кваліфікаційних робіт (проектів) повинна бути актуальною, відповідати сучасному стану і перспективам розвитку мовознавчої науки. Під час вибору теми необхідно враховувати реальні проблеми і завдання.

Тематика кваліфікаційних робіт (проектів) може передбачати використання результатів наукових досліджень кафедри та їх розвиток [19].

Тематику КР розробляє випускова кафедра згідно з вимогами варіативної компоненти освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівців з конкретної спеціальності, спеціалізації або з програми підготовки відповідно до затверджених програм вивчення нормативних і вибіркових дисциплін, що відбивають актуальну проблематику сучасності [18]. Тематика своїм змістом не повинна виходити за межі програм з мовознавчих дисциплін й охоплювати всі основні розділи їх. Зміст КР передбачає ґрунтовні знання з вивчених дисциплін, обізнаність з інноваційними процесами, новими технологіями.

Студенту надається право запропонувати свою тему кваліфікаційної роботи (проекту) з обґрунтуванням доцільності її розроблення. У таких випадках перевага надається темам, що продовжують тематику виконаної курсової роботи або темам, безпосередньо пов'язаними з місцем майбутньої професійної діяльності випускника [18].

Завідувач кафедри (далі – випускова кафедра) ознайомлює студентів з

тематикою КР. Студент зобов'язаний визначитись із темою дослідження, ймовірним науковим керівником, а також об'єктом і предметом дослідження.

На засіданні випускової кафедри розглядаються, обговорюються й затверджуються обрані теми дипломних робіт, призначаються наукові керівники. Упродовж навчального року можливий перегляд, уточнення й доповнення тематики КР.

Уточнені теми КР та наукові керівники затверджуються наказом ректора не пізніше дати проведення передзахисту наукових робіт.

Список зовнішніх рецензентів складається на кафедрі не пізніше як за два місяці до початку державної атестації і затверджується завідувачем випускової кафедри.

Науковим керівником кваліфікаційної роботи (проєкту) призначають професорів і доцентів (роботи СВО «магістр»), професорів, доцентів, старших викладачів (роботи СВО «бакалавр») випускової кафедри.

Науковий керівник до початку виконання кваліфікаційної роботи (проєкту) доводить до відома студента вимоги щодо змісту й оформлення роботи, які відбито в Положенні про кваліфікаційну роботу (проєкт) [19].

Науковий керівник роботи:

- здійснює безпосереднє керівництво написанням роботи;
- формулює тему КР (проєкту) і разом зі студентом визначає мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження;
- допомагає дібрати завдання, пов'язані з виконанням дослідження;
- рекомендує студентові спеціальну літературу й WEB-ресурси за обраною темою роботи;
- здійснює організаційну і науково-методичну допомогу шляхом проведення консультацій;
- контролює хід виконання роботи;
- періодично інформує випускову кафедру про хід виконання роботи;
- перевіряє оформлення виконаної КР (проєкту);
- рецензує частини роботи і завершений рукопис;

- готує студента до захисту;
- готує відгук про КР після її завершення [19].

Рішення про готовність кваліфікаційної роботи (проєкту) до захисту приймається на засіданні кафедри.

3.3. Організація виконання кваліфікаційної роботи (проєкту)

Етап організації виконання КР (табл. 2) передбачає безпосереднє написання роботи. Від тісної співпраці студента й наукового керівника залежить якість роботи і своєчасне підготовлення її до захисту.

Таблиця 2

Організаційний етап виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Заходи	Відповідальний / Виконавці	Терміни
1.	Затвердження графіків контролю за написанням роботи	Завідувач кафедри	За окремим графіком
2.	Перевірка розділів роботи; надання консультацій студентові; надання інформації завідувачеві кафедри про дотримання графіка написання роботи студентом	Науковий керівник	За окремим графіком
3.	Допуск роботи до попереднього захисту	Науковий керівник	За окремим графіком

КР студент має виконувати відповідно до затвердженого плану та завдань. За умови відставання від графіка він зобов'язаний подати пояснення науковому керівникові або завідувачеві кафедри. На період виконання КР на випусковій кафедрі складається графік консультацій наукових керівників, за яким забезпечується систематична співпраця їх зі студентами. Такі консультації допомагають студентові в уточненні об'єкта і предмета дослідження, виборі методів дослідження, контролі за дотриманням вимог до змісту й оформлення роботи, своєчасному усуненні помилок і недоліків. Оперативне й уважне виконання студентом рекомендацій керівника сприяє своєчасному написанню роботи і є запорукою успішного захисту. Відповідно до визначених етапів студент має подавати роботу частинами на перегляд, а у

встановлений графіком кінцевий термін подати завершену роботу науковому керівникові для підготовки відгуку. Для цього студент зобов'язаний:

- опрацювати літературні джерела (фактичний матеріал) із застосуванням методів наукового дослідження і скласти план роботи;
- самостійно оцінити актуальність і соціальну значущість проблеми, пов'язаної з темою КР (проєкту);
- зібрати фактичний матеріал з теми дослідження й творчо опрацювати його;
- вивчити й проаналізувати отримані матеріали;
- підготувати чорновий варіант тексту, подати його на ознайомлення науковому керівникові;
- усунути недоліки та доопрацювати остаточний варіант тексту;
- оформити наукову роботу відповідно до вимог;
- подати КР науковому керівникові та отримати відгук про неї;
- подати готову переплетену роботу на кафедру;
- підготувати засоби візуалізації результатів КР (проєкту) (комп'ютерні презентації, програми, відеоролики, друковані посібники тощо) [19].

3.4. Загальні вимоги до науково-дослідної роботи студента

Під час написання КР (проєкту) студент має дотримуватися загальних вимог, що висуваються до науково-дослідної роботи і включають:

1) **актуальність теми** (важливість, практична значущість описуваної проблеми) – обов'язкова вимога до будь-якого наукового дослідження. Вступ наукової роботи починають з обґрунтування актуальності обраної теми. Те, як автор уміє вибрати тему й наскільки правильно він цю тему розуміє та оцінює з погляду сучасності і соціальної значущості, характеризує його наукову зрілість і професійну підготовку.

Наукова робота з мовознавства (лінгводидактики) може претендувати на той чи той ступінь актуальності тільки тоді, коли її тема відповідає сучасним потребам розвитку української лінгвістики (методики навчання), а проблеми,

що їх досліджують, важливі для розуміння суті й функціонування української мови. Мотивують актуальність теми і важливість дослідження типовими мовними засобами: *проблема ... перебуває в центрі уваги (заслужує на особливу увагу; посідає важливе місце; є актуальною; давно на часі; належить до найактуальніших; цілком не розв'язана; є малодослідженою, дискусійною, недостатньо розробленою; висвітлена фрагментарно; ще не була об'єктом спеціального вивчення...тощо);*

2) **наукова новизна** – головна вимога до наукових результатів, які повинні містити нове розв'язання наукового завдання, що має істотне значення для відповідної галузі знань, зокрема лінгвістики. Виявити й визначити наукову новизну дають змогу такі положення:

а) докладне вивчення літератури за темою дослідження з аналізом його історичного розвитку;

б) розгляд різних концепцій, критичний аналіз і зіставлення яких у світлі завдань дослідження часто приводять до нових або компромісних рішень;

в) залучення до наукового обігу нового фактичного матеріалу;

г) деталізація, докладний аналіз відомої проблеми, що зумовлює нові результати, висновки, узагальнення;

3) **достатній теоретичний рівень** – студент має всебічно розкрити тему роботи, використовуючи підходи й наукові знання, що репрезентують передовий науковий досвід з української лінгвістики; повно розкрити основні поняття і терміни, що стосуються окресленої проблеми, залучити тільки об'єктивні факти і якісну джерельну базу;

4) **дослідницький характер** – робота повинна містити обов'язкові елементи дослідження: вивчення та критичний аналіз достатньої кількості монографічної і періодичної літератури з лінгвістики (лінгводидактики) вітчизняних і зарубіжних авторів; систематизація, аналіз, порівняння різних думок і підходів, формування власного погляду щодо специфіки описуваної проблеми; чітка характеристика лінгвістичних (методичних) аспектів, опис та аналіз фонетичних, лексичних, морфемних, словотвірних, морфологічних,

синтаксичних, стилістичних мовних рівнів; узагальнення результатів, формулювання висновків, практичних рекомендацій.

Схема наукового дослідження – увесь хід наукового дослідження можна подати такою схемою:

- 1) усвідомлення основної ідеї дослідження;
- 2) визначення об'єкта, предмета дослідження, формулювання теми;
- 3) обґрунтування актуальності обраної теми;
- 4) постановка мети й конкретних завдань дослідження;
- 5) добір методів (методики) проведення дослідження;
- 6) збирання й узагальнення наукових фактів;
- 7) опис процесу дослідження;
- 8) обговорення результатів дослідження;
- 9) формулювання висновків та оцінювання отриманих результатів.

Виконання наукового дослідження пов'язане з обов'язковим дотриманням студентом етапів виконання КР (табл. 3) [11, с. 85–86].

Таблиця 3

Етапи виконання наукового дослідження

№ з/п	Назва етапу	Зміст етапу
1.	Організаційний	Визначення теоретичної бази дослідження – об'єкта і предмета, розгляд історії питання, оцінка сучасного стану проблеми, збирання й добирання інформації про об'єкт, висування й обґрунтування гіпотези тощо.
2.	Методичний	Складання робочого плану, визначення методики дослідження (перелік методів і прийомів, що їх застосовуватимуть у науковій роботі).
3.	Дослідницький	Спостереження, збирання й групування інформації за допомогою сучасних інформаційних технологій, складання картотеки ілюстративного матеріалу тощо. Власне виконання дослідження, доведення гіпотези, формулювання висновків, коригування попередніх результатів, оприлюднення проміжних результатів – на конференціях, у статтях, доповідях.
4.	Узагальнення, апробація результатів дослідження	Літературний виклад результатів аналізу у вигляді звіту про виконану науково-дослідну роботу, подання завершеної наукової продукції. Якість виконаної роботи визначають апробацією, що охоплює колективне обговорення виконаного дослідження,

		його зовнішнє або внутрішнє рецензування та експертизу, оприлюднення кінцевих результатів у спеціальних журналах, збірниках, у виступах із доповідями на науково-практичних конференціях, семінарах.
--	--	--

3.5. Технологія роботи над науковою темою

Випускна кваліфікаційна робота (від лат. qualificare – визначати, установлювати якість) – форма представлення результатів дослідження, які студент подає на розгляд експертам і захищає, що засвідчує рівень його фахової компетентності [1].

Загальні вимоги до студентської наукової роботи:

1. Ту чи ту тему може взяти лише один студент.
2. Робота повинна мати пошуковий, проблемний характер і сприяти розвитку в студента науково-дослідницьких умінь і здібностей.
3. Кожна тема повинна супроводжуватися коротким викладом проблематики, яку необхідно розкрити в роботі.
4. Під час опрацювання теми студент може доповнювати і дещо змінювати основні напрями її й розширювати, уточнювати досліджувану проблему.
5. Опрацьовуючи наукову літературу, слід зважати, що різні автори можуть висловлювати неоднакові погляди на суть проблеми, що досліджується, та шляхи розв'язання її.
6. Під час написання роботи необхідно ретельно обдумати ілюстративний матеріал, прагнути, щоб він відбивав сучасний стан досліджуваної проблеми [21, с. 18].
7. У роботі необхідно дотримуватися:
 - чіткості та логічності, послідовності викладення матеріалу;
 - переконливості аргументів;
 - стислості й точності формулювань, що виключають неоднозначне тлумачення;
 - конкретності викладення результатів роботи;

- обґрунтованості рекомендацій і пропозицій;
- технічного оформлення відповідно до затверджених вимог.

3.6. Методика та організація наукового дослідження

Наукове дослідження – складний, багатоаспектний, аналітичний процес, який має свою логіку, методику й організацію.

У цьому процесі виділяють такі етапи:

- визначення наукової проблеми й теми дослідження;
- формулювання мети і завдань дослідження;
- збирання й оброблення фактичного матеріалу;
- аналіз й оформлення результатів наукового дослідження;
- застосування на практиці результатів.

1. *Вибір теми дослідження й призначення наукового керівника*

Першим етапом дослідження є визначення його теми. Позитивний результат будь-якого дослідження значною мірою залежить від правильної постановки й обґрунтування проблеми (грец. – складність, завдання, перешкода) самого дослідження, оскільки її складніше знайти, ніж розв'язати, оскільки для першого потрібна уява, а для другого – тільки вміння [1].

Якщо поставлену проблему обґрунтовано, то відповідно окреслено і напрям дослідження.

Проблеми дослідження можуть визначатися:

- внутрішнім розвитком мовознавчої (лінгводидактичної) науки та її окремих напрямів;
- аналізом недосліджених або малодосліджених сторін теорії і практики мовознавчої (лінгводидактичної) науки;
- безпосередніми потребами практики наукової та навчально-виховної роботи;
- запитам вищої і середньої школи щодо реалізації завдань мовної освіти в Україні.

Проблема дослідження – це теоретичне або практичне питання, що має значення для розвитку певної галузі науки і може бути розв’язане наявними засобами наукового дослідження.

Проблема має бути відбита в темі дослідження, що позначає рух від уже досягнутого наукою, традиційного, до нових підходів у її розв’язанні. Тема дослідження відбиває конкретний напрям науково-дослідної роботи, що забезпечує цілісність дослідження.

Тема роботи повинна бути розроблена відповідно до програми, що охоплює певну галузь наукового дослідження і схвалена випусковою кафедрою, включаючи окремі сучасні й перспективні теоретичні та практичні питання.

Вибір теми здійснюють на основі таких критеріїв: актуальність дослідження, новизна, перспектива, відповідність профілю спеціальності студентів і тематичному спрямуванню наукової роботи кафедри.

Обов’язки наукового керівника:

- надавати допомогу студентові у виборі теми, розробленні плану роботи; доборі літератури, методології й методів дослідження;
- аналізувати зміст роботи, висновки і результати дослідження;
- визначати терміни виконання роботи, контролювати виконання їх;
- доповідати на засіданні кафедри про виконання й завершення роботи студентом;
- підготувати відгук про роботу.

2. *Опрацювання літературних джерел*

Виконання КР здійснюють на основі глибокого вивчення й аналізу наукової літератури та зібраного фактичного матеріалу або за конкретними матеріалами навчальних закладів, зібраними за час виробничої та переддипломної практики студентів денної форми навчання та за місцем основної діяльності студентів заочної форми навчання. Окремі випускні роботи можуть бути виконані за підсумками навчально-дослідницької роботи студента.

Джерельна база дослідження – література, на основі якої ґрунтується наукова робота: підручники, навчальні посібники, монографії, словники, журнали, у тому числі й іноземною мовою, збірники наукових праць, матеріали наукових конференцій, брошури, статті, часописи, архівні матеріали тощо.

Ознайомлення з основними літературними джерелами з теми наукової роботи: каталогом і картотекою кафедри та бібліотеки, навчальною й іншою інформаційною літературою, формування робочої картотеки з теми.

Відомості про кожне літературне джерело записують на окремі картки або на окремій комп'ютерній сторінці. У такий спосіб формують картотеку літературних джерел з теми дослідження.

Картки бажано групувати за відповідними питаннями, що їх розглядають у науковій роботі. Що ширше й різноманітніше коло джерел, використаних у роботі, то вищою є теоретична та практична цінність її.

На основі робочої картотеки укладають список використаної літератури, що відбиває обсяг залучених джерел та ступінь вивчення досліджуваної теми. Такий список є «візитною карткою» автора роботи, його професійним обличчям й засвідчує рівень володіння навичками роботи з науковою літературою. «Список...» має містити бібліографічний опис джерел, використаних студентом під час роботи над темою. Укладаючи його, варто дотримуватися вимог державного стандарту (Додаток Д). Кожний бібліографічний запис треба починати з нового рядка, літературу розташовують в алфавітному порядку авторів та назв праць: спочатку видання українською мовою, потім – іноземними.

Бібліографічні записи в «Списку...» повинні мати порядкову нумерацію. У тексті роботи подають у дужках покликання на номери списку, напр.: [8], [8; 9], [8–12]. Якщо необхідно вказати номер сторінки, її ставлять через кому після номера видання, як-от: [8, с. 54], [8, с. 54; 9, с. 18]

3. Збирання фактичного матеріалу

Етап збирання й відбору інформації – один із ключових етапів наукового

дослідження, організація якого пов'язана: з окресленням кола питань, що вивчатимуть, та хронологічних меж пошуку необхідної літератури; уточненням джерел інформації (книги, статті, часописи тощо), можливостями використання літератури зарубіжних авторів; визначенням ступеня відбору літератури (усієї з певного питання, чи тільки окремі матеріали); участю у роботі тематичних семінарів і конференцій; особистими контактами зі спеціалістами з обраної проблеми; вивченням архівних документів та роботою у відділі рідкісних книг; пошуком інформації в Інтернеті тощо.

Матеріал дослідження може містити різностильові друковані тексти, словники, записи експериментальних досліджень тощо, що їх використовують як ілюстрацію чи доказ теоретичних положень. Потрібні для дослідження приклади виписують на окремі картки (окрему комп'ютерну сторінку), паспортизуючи кожен запис (указуючи джерело і сторінку). У такий спосіб формують картотеку ілюстративного матеріалу дослідження, щоб потім використати її в тексті роботи як приклади-ілюстрації. Картки варто групувати за розділами наукової роботи, що полегшить класифікацію матеріалу.

4. Вивчення наукової літератури – важливий елемент наукової роботи, складний творчий процес, що дає змогу: виявити здобутки науки, її досягнення й недоліки щодо досліджуваної проблеми; визначити основні тенденції в поглядах фахівців на проблему, з огляду на те, що вже досягнуто в науці; з'ясувати термінологічний апарат основних понять, дефініцій та здійснити їх детальну порівняльну характеристику; визначити актуальність і рівень вивчення проблеми; вибрати певний напрям, аспекти дослідження; забезпечити достовірність висновків і результатів науковця, зв'язок його із загальним розвитком науки. У процесі вивчення літератури за обраною темою використовують не всю інформацію, що міститься в ній, а лише ту, що безпосередньо стосується теми. Критерієм оцінювання прочитаного є можливість практичного використання його в роботі. Працюючи з

літературою, обов'язково потрібно робити виписки, анотації і конспекти, з допомогою яких виокремлюють найбільш цінну інформацію, стисло викладають зміст її загалом.

Роботу з науковою літературою рекомендують проводити поетапно:

- загальне ознайомлення з матеріалом за його змістом;
- швидкий перегляд усього змісту;
- вибіркоче читання будь-якої частини монографії, посібника дисертації, статті;
- виписування матеріалу, що стосується теми і є цікавим;
- критична оцінка записаного, редагування його, чистовий запис, як фрагмент тексту майбутньої роботи;
- формулювання власної думки на досліджувану проблему.

5. *Складання попереднього (чорнового) плану наукової роботи*

Правильна та логічна структура дипломної роботи – це запорука успіху розкриття теми. Складаючи план роботи, необхідно обґрунтувати тему, визначити актуальність її, мету і новизну, розробити завдання тощо.

Обґрунтування актуальності досліджуваної проблеми вимагає:

- посилення на державні документи та праці, у яких розкривається важливість розв'язання означеної проблеми;
- аналіз наукових розробок з теми й доведення неповноти викладу проблеми, на збагачення й доповнення яких спрямоване дослідження;
- визначення практичних потреб удосконалення певних складників навчання й виховання.

Практика свідчить, що студенти у КР можуть допускати нечіткість формулювання теми. Це призводить до того, що об'єкт і предмет дослідження не узгоджені з темою, а тема не конкретизована методами дослідження. Визначення цих складників наукового апарату дуже важливе, оскільки від них залежить ефективність наукового дослідження.

Що конкретніше сформульовано тему, то легше визначити об'єкт і предмет роботи, її мету й завдання.

Об'єкт дослідження – те, на що спрямована пізнавальна діяльність дослідника; знання, що спричинюють проблемну ситуацію, об'єднані в певному понятті або системі понять як сфера наукових пошуків конкретного дослідження. Визначаючи об'єкт дослідження, варто дати відповідь на питання: *що я вивчаю?*

Предмет дослідження – те, що є головними, визначальними для конкретної наукової роботи; певний «ракурс» дослідження об'єкта. Під предметом дослідження розуміють те, що перебуває в межах об'єкта і завжди збігається з темою дослідження.

Той самий об'єкт може бути предметом різних досліджень і наукових напрямів. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться як загальне і часткове, оскільки предмет аналізу є вужчим, ніж об'єкт. Визначаючи предмет дослідження варто дати відповідь на питання: *що саме я вивчаю? який конкретно аспект об'єкта дослідження мене цікавить?*

Об'єкт дослідження є загальною сферою пошуку, а предмет – те конкретне, що необхідно виявити у процесі пошуку. Один і той самий об'єкт може аналізуватися з різних боків. Тому визначення предмета можна розуміти як вирішення певного аспекту дослідження, як припущення про найсуттєвішу характеристику об'єкта, що вивчають.

Важливою вимогою є відповідність предмета об'єктові дослідження. Предмет – вужче поняття, ніж об'єкт, він – частина, бік, елемент об'єкта. Якщо об'єктом виступає процес навчання, то предметом можуть бути методи, форми, зміст, умови тощо [11].

Що точніше визначено об'єкт і предмет дослідження, то легше визначити мету роботи.

Мета дослідження – це авторська стратегія в одержанні нових знань про об'єкт і предмет дослідження. Формулювання мети спрямоване на кінцевий результат, що має досягти дослідник у науково-дослідницькій діяльності.

Мета завжди відбиває спрямування наукового пошуку на одержання

нових знань та їх експериментальну апробацію. *Якщо в темі дослідження розкривають що і для чого досліджується, то в меті – не тільки те, що досліджують, але й яким чином буде відбуватися дослідження.*

Ключовими словами у формулюванні мети виступають або дієслова в неозначеній формі (*дослідити, проаналізувати, вивчити, описати, здійснити, розкрити, визначити, виявити, встановити, з'ясувати, розкрити особливості* тощо), або відповідні віддієслівні іменники (*дослідження, опис, вивчення, розкриття* тощо). Оскільки мета – це поняття ширше, ніж завдання, тут часто вживаються такі означення: *комплексний, всебічний (комплексний аналіз, всебічне дослідження, вивчення).*

Мета КР повинна бути тісно пов'язана з назвою її теми. Правильне визначення мети дослідження дасть змогу студентові визначити основний напрям дослідження, упорядкувати зібраний матеріал, підвищити якість роботи, уникнути загальних міркувань.

6. *Визначення завдань роботи*

Завдання дослідження – перелік необхідних наукових процедур, що визначають обсяг роботи для реалізації поставленої мети, цілей з урахуванням предмета дослідження. Виділяються завдання, зорієнтовані на:

- визначення етапів наукового пошуку;
- виявлення найсуттєвіших ознак об'єкта наукового дослідження;
- обґрунтування системи засобів, необхідних для розв'язання наукової проблеми;
- усебічне вивчення практики розв'язання досліджуваної проблеми, причин, недоліків і труднощів;
- експериментальну перевірку пропонованої системи засобів, необхідних для розв'язання наукової проблеми;
- розроблення рекомендацій щодо використання результатів дослідження.

Формулювання завдань може починатися дієсловами (*визначити, проаналізувати, описати, встановити, обґрунтувати, вивчити,*

схарактеризувати, класифікувати, виявити, розробити, опрацювати, розкрити, довести тощо) або сполуками (визначити засади, з'ясувати статус, обґрунтувати використання, визначити межі поширення, з'ясувати семантику, дослідити походження, проаналізувати структуру, описати функціонування, постежити методика застосування, визначити специфіку тощо).

Групи завдань дослідження – своєрідні етапи дослідження для досягнення поставленої мети, що можуть охоплювати такі складники:

- вивчення теоретичних питань, що входять до загальної проблеми дослідження (наприклад, узагальнення наукового доробку вчених, визначення сутності понять, термінів, явищ, процесів, подальше їх вдосконалення, зіставлення тощо);
- збирання ілюстративного матеріалу, створення картотеки ілюстративного матеріалу;
- обґрунтування необхідної системи операцій щодо розв'язання описуваної проблеми;
- систематизація предметної сфери дослідження, реалізація її через уміння класифікувати предмет і об'єкт дослідження (класифікація не тільки зробить дослідження системним, але й точно визначить наукову нішу, вивченням якої займається науковець);
- визначення умов і обмежень, що дає змогу оцінити можливості й реальність розв'язання наукового завдання (обмеження можуть бути в хронологічних межах, повноті джерельної бази, аспектах вивчення предмета дослідження тощо).
- укладання додатків до наукової роботи, що унаочнюють результати дослідження тощо [19].

Для формулювання завдань наукової роботи використовують такі типові мовні засоби: *дослідити, описати, здійснити опис, узагальнити, вивчити, встановити, пояснити, систематизувати, схарактеризувати, класифікувати, визначити, підсумувати, проаналізувати, з'ясувати,*

розробити, здійснити експеримент, простежити, укласти, виявити, експериментально перевірити... тощо.

Важливими характеристиками дослідження є **новизна** отриманого знання та його **значення** для науки і практики.

Наукова новизна дослідження полягає в розкритті змісту концепції, методу чи методики випускної роботи, виявленні й формулюванні закономірностей навчального процесу або опису певних моделей, мовних фактів і явищ. Відзначається, що автор роботи уточнював, конкретизував і що дослідив, унісши елементи новизни.

Новизна дослідження – методологічна характеристика дослідження – зумовлює відповідь на конкретне питання: *що зроблено з того, що іншими не було зроблено? які результати були отримано вперше?* Тут спостерігаємо кореляцію основних методологічних характеристик наукової праці: що конкретніше сформульовано проблему, виокремлено об'єкт і предмет, з'ясовано актуальність і практичне значення теми, то зрозуміліше самому досліднику: що саме він здійснив уперше, який його внесок у науку. Для молодого дослідника важко здобути абсолютно нові знання. У зв'язку з цим у студентських наукових роботах новизну визначають переважно такі слова: *розширено, доповнено, уточнено, конкретизовано, узагальнено, систематизовано, класифіковано, проілюстровано, обґрунтовано, унаочнено відомі матеріали та результати, що уможливило поглиблене вивчення певних дисциплін, актуальних тем (окремо та комплексно)* тощо [19].

У формулюванні наукової новизни важливо враховувати такі **умови**:

1. Розкриття виду результату – вказати, який тип нового знання здобув дослідник: вироблення концепції, методики, розроблення класифікації, виокремлення закономірностей або розроблення методичних рекомендацій, добирання методів і форм роботи, які раніше не були відомі чи мало розроблені.

2. Визначення рівня новизни отриманого результату, його місця серед відомих наукових фактів. У зіставленні з ними нова інформація може

виконувати різні функції: уточнювати, конкретизувати відому інформацію, розширювати й доповнювати її або суттєво перетворювати.

3. Оцінкою нових результатів є розгорнутий і чіткий виклад їх.

Основою обґрунтування наукової новизни роботи виступає критичний огляд літератури, посилання на джерело дослідження, педагогічний досвід, що дає підстави довести недостатнє вивчення означеної проблеми та розкрити зміст пропонованих нововведень.

До автора наукової роботи висувають такі **вимоги**:

- бути обізнаним із науковою літературою з досліджуваної проблеми (знати доступні джерела наукової інформації, опубліковані в Україні та за її межами);

- уміти обирати найдоцільнішу методику дослідження, аналізувати, аргументувати, порівнювати й узагальнювати, логічно викладати зміст роботи відповідно до чинних норм української наукової мови.

У роботі студент має продемонструвати елементи наукового пошуку, зокрема: наводити самостійно дібрані приклади, узагальнювати інформацію в процесі аналітичного огляду тематичної літератури, аналізу різноманітних класифікацій, а також таблиць, схем, графіків, діаграм тощо; лаконічно й переконливо викладати думки.

3.7. Методологія дослідження

Методологія дослідження – це сукупність методів і прийомів, що їх застосовують відповідно до специфіки об'єкта наукового дослідження. У науково-дослідній роботі студента-філолога застосовують переважно методи *спостереження* в його різноманітних формах, *аналіз й узагальнення теоретичного і практичного досвіду* провідних мовознавців і власного практичного досвіду, *описовий метод*, різноманітні спеціальні *дослідницькі методи*, а також *методи математичної статистики, моделювання* тощо, а в роботах з методики – педагогічний експеримент.

Метод – це шлях дослідження, спосіб досягнення, розв'язання

конкретних завдань, сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного пізнання дійсності [1]. Методи дослідження учені кваліфікують: за метою дослідження, джерелами нагромадження інформації, способами обробки й аналізу даних досліджень тощо. За метою дослідження виділяються *методи теоретичного пошуку й методи виявлення шляхів удосконалення практики.*

За джерелами нагромадження інформації методи дослідження поділяються на *методи вивчення теоретичних джерел і методи вивчення реальної дійсності.* До методів вивчення процесу в реальних умовах відносимо *спостереження, бесіди, анкетування, аналіз документів поточної звітності, карткування зібраного матеріалу, експеримент* тощо.

За логікою ведення досліджень виділяють такі методи: *вивчення стану досліджуваної проблеми, виклад та інтерпретація наукових результатів або висновків.*

За способом оброблення й аналізу даних дослідження виділяють *методи якісного аналізу та кількісного опрацювання матеріалів (статистичний або нестатистичний).* Здебільшого ці методи застосовують у взаємозв'язку, оскільки кількісні методи не виключають необхідності якісного аналізу результатів дослідження або експерименту.

Як відомо, завдання дослідника полягає в тому, щоб не формально користуватися набором відомих методів, а для кожного етапу визначати свій оптимальний комплекс методів.

При цьому слід дотримувати відповідних вимог:

- застосовувати таке поєднання методів, яке б дало змогу одержати різнобічні дані про історичні події, факти, особистості;
- методи повинні забезпечити одночасне вивчення подій, фактів, особистостей;
- обрані методи мають відбивати динаміку розвитку лінгвістичної, мовознавчої чи методичної наук, соціальних подій у певний проміжок часу;
- важливо обирати такі методи, які б давали змогу одержати дані про

історичні події, факти, мовознавців, письменників, учених-лінгводидактів та їхні праці з якомога більшої кількості джерел;

- методи мають активізувати не лише процес дослідження та його результати, а й умови, в яких вони функціують.

Щоб виконати всі ці умови, дослідник повинен володіти великим арсеналом методів наукового дослідження.

У дослідженні мовних фактів, особливостей навчання мови в середніх освітніх закладах використовують методи аналізу, що практикуються в будь-якій науці (їх ще називають загальнонауковими методиками дослідження): *індукція і дедукція, аналіз і синтез, зіставлення* та ін.

Індукція – це такий метод дослідження, коли на підставі вивчення окремих явищ робиться загальний висновок про весь клас цих явищ; це узагальнення результатів окремих конкретних спостережень. Лінгвісти починають досліджувати мовні явища з розгляду одиничних об'єктів, а далі, йдучи від конкретних випадків, приходять до загального положення, тобто науковий пошук рухається від фактів до узагальнення, методисти – із спостереження й аналізу навчального процесу, вивчення передового педагогічного досвіду.

Дедукція – поняття протилежне індукції, це перехід від загального до окремого. На підставі загального правила логічним шляхом з одних положень як істинних виводиться нове істинне положення. В основі індукції лежить аксіома: все, що стверджується стосовно всього класу, стверджується і стосовно окремих предметів цього класу. У мовознавстві дедуктивний підхід необхідний, коли потрібно дослідити явища, які не можна безпосередньо спостерігати, тобто у випадках так званого «чорного ящика», коли про певні явища робляться дедуктивні висновки, правильність яких перевіряється на основі того, що маємо на вході і на виході «чорного ящика». Саме таким чином вивчається, наприклад, механізм сприйняття і породження мовлення.

Аналіз – це уявне або практичне розчленування цілого на частини, а **синтез** – це з'єднання частин у ціле. Пізнання предмета в його цілісності

передбачає спочатку розчленування його на елементи і розгляд кожного з них (аналіз). Знання предмета як єдності різноманітного, сукупності численних ознак дає синтез. Тільки єдність аналізу й синтезу забезпечує об'єктивне, адекватне відображення дійсності. Ілюстрацією до одночасного використання аналізу і синтезу в мовознавстві може бути процедура компонентного аналізу значень слова.

Із спеціальних наукових методів у мовознавчих та лінгводидактичних дослідженнях найчастіше використовуються *описовий, порівняльно-історичний, зіставний і структурний*.

Метод зіставлення – це сукупність прийомів дослідження й опису мови через її системне порівняння з іншою мовою з метою виявлення специфіки її. Застосовується до вивчення будь-яких мов, як споріднених, так і неспоріднених. Головним предметом методу зіставлення є дослідження структури мов у їх подібностях і відмінностях. Спрямований на виявлення відмінностей між зіставляваними мовами, він є ніби зворотним до порівняльно-історичного. За допомогою цього методу виявляються збіг і розбіжності в зіставляваних мовах, розкриваються конкретно специфічні особливості мови, які важко помітити при її “внутрішньому” вивченні, встановлюються спільні закономірності, властиві всім мовам, що дає змогу глибше збагнути будову людської мови. На основі зіставного методу створено зіставні граматики різних мов і перекладні словники.

Описовий метод – найдавніший і найпоширеніший. Суть його полягає в з'ясуванні особливостей одиниць мови, будови і функціонування їх на певному етапі розвитку мови, тобто в синхронії.

В описовому методі розрізнять три послідовні етапи: 1) виділення одиниць аналізу (фонем, морфем, лексем, конструкцій тощо); 2) членування виділених одиниць (вторинна сегментація): поділ речення на словосполучення, словосполучення – на словоформи, словоформи – на морфеми, морфеми – на фонеми, фонеми – на диференційні ознаки; 3) класифікація та інтерпретація виділених одиниць.

Описовий метод спирається на прийоми внутрішньої та зовнішньої інтерпретації. Прийоми зовнішньої інтерпретації бувають двох видів: а) за зв'язком з позамовними явищами (соціологічні, логіко-психологічні, артикуляційно-акустичні) і б) за зв'язком з іншими мовними одиницями (приюом міжрівневої інтерпретації).

Описовий метод має широке застосування. Його використовують не тільки для опису мовних елементів, а й для вивчення функціонування мови. Опис фактів мови є їх якісним аналізом, систематизацією, а це вже створює теорію. Цей метод прийнятий і в лінгводидактичних дослідженнях, зокрема в описах констатувального й формувального експериментів, результатів дослідження.

З появою соціолінгвістики і психолінгвістики набули поширення **соціолінгвістичний і психолінгвістичний методи**, а з розвитком математичної лінгвістики – **математичні методи**. Соціологічні методи застосовують під час нормативно-стилістичного й історичного вивчення мови, при дослідженні словникового складу тощо. Ці методи спираються на різні прийоми, зокрема такі:

Логіко-психологічні прийоми, що застосовують під час дослідження зв'язку змісту мовних одиниць і категорій з одиницями мислення (співвіднесення слова і поняття, речення і судження тощо).

Артикуляційно-акустичні прийоми будуть доречними під час вивчення звуків у фізіологічному (артикуляція – місце і спосіб утворення звуків) і фізичному (участь голосу й шуму, тембр, тон тощо) аспектах.

Прийоми міжрівневої інтерпретації полягають у тому, що одиниці одного ярусу мови використовуються як засіб лінгвістичного аналізу іншого ярусу. Під час міжрівневого аналізу на властивості виучуваного явища дивляться з погляду суміжного ярусу. Це відкриває нові особливості явищ, що розглядаються, і допомагає встановити міжрівневі зв'язки.

Прийоми внутрішньої інтерпретації – це різні способи вивчення мовних явищ на основі їхніх системних парадигматичних і синтагматичних зв'язків.

Парадигматична методика охоплює опозиційний прийом (на основі зіставлення та протиставлення мовних одиниць встановлюються їх диференційні ознаки, а на основі їх спільності й відмінності одиниці об'єднуються в різні парадигматичні групи). Парадигматична методика доповнюється синтагматичною, тобто вивченням сполучуваності досліджуваних одиниць, їх контексту.

Окремо слід виділити групу методів, що застосовуються в лінгвістичних дослідженнях – порівняльно-історичний, структурний, метод лінгвістичної географії, дистрибутивний, трансформаційний та ін.

Порівняльно-історичний метод (компаративний або лінгвогенетичний) – це сукупність прийомів і процедур історико-генетичного дослідження мовних сімей і груп, а також окремих мов для встановлення закономірностей їх розвитку. Як свідчить сам термін, техніка порівняльно-історичного методу складається з двох паралельних процедур: порівняння мовних явищ (причому для цього залучають тільки споріднені мови) і розгляд їх в історичному аспекті. Цей метод застосовується в лінгвістичних дослідженнях, пов'язаних з вивченням і порівнянням історичних фактів однієї чи кількох мов.

Порівняльно-історичному методу відповідає певна теорія мови, основний зміст якої зводиться до таких чотирьох положень:

- 1) у порівнянні мов виявляється спорідненість їх, тобто походження від одного джерела – мови-основи (прамови);
- 2) за рівнем спорідненості мови об'єднуються в сім'ї, групи й підгрупи;
- 3) відмінності споріднених мов можуть бути пояснені тільки безперервним їх розвитком;
- 4) зміни звуків у споріднених мовах мають суворо закономірний характер, тому корені та флексії є стійкими впродовж тисячоліть, що дає можливість установити (реконструювати) архетипи.

Порівняльно-історичний метод залишається найважливішим інструментом установлення спорідненості мов і пізнання їх історії. Головна мета, яку ставить перед собою порівняльно-історичний метод, – це відкриття

законів, за якими розвивалися мови в минулому.

Метод лінгвістичної географії (ареальний) – це сукупність прийомів, сутність яких полягає у картографуванні елементів мови, що розрізняють її діалекти. За допомогою цього методу вивчається та інтерпретується просторове розміщення мовних явищ.

Одним із завдань методу лінгвістичної географії є точне вивчення зон поширення тих чи інших мовних (діалектних) явищ. Нанесення цих зон на географічні карти вимагає опрацювання принципів і методик картографування та укладання діалектних карт.

Кожне лінгвогеографічне дослідження передбачає чотири етапи:

- 1) складання питальника;
- 2) збір матеріалу (анкетний чи польовий);
- 3) картографування зібраного матеріалу;
- 4) інтерпретація нанесеного на карту діалектного матеріалу.

Структурний метод. Основні ідеї теорії структуралізму можна звести до таких положень:

- 1) реальним є не окремий факт, а реальною є мова як система; система не є сумою, що складається з елементів, вона визначає ці елементи;
- 2) відношення домінують над елементами; основними є опозиційні відношення;
- 3) оскільки в мові основними є мовні одиниці та відношення між ними, то для їх вивчення можна застосовувати математичні методи.

Мета структурного методу – вивчення мови як цілісного функціональної структури, елементи й частини якої співвіднесені та пов'язані суворою системою лінгвальних відносин.

Структурний метод акцентує увагу на відношеннях і зв'язках між мовними елементами. Він спрямований на вивчення внутрішньої організації самого механізму мови.

Дистрибуція – це сукупність усіх оточень, у яких міститься досліджуваний елемент, на відміну від оточених елементів. Дистрибутивний

аналіз – це методика дослідження мови на основі оточення (розподілу) окремих одиниць у тексті.

Перед лінгвістом при дистрибутивному аналізі стоять такі три завдання (їх можна інтерпретувати і як три послідовних етапи аналізу): 1) сегментація тексту (мовленнєвого потоку) на одиниці певного рівня; 2) ідентифікація виділених одиниць, тобто об'єднання їх у певні класи; 3) виявлення відношень між виділеними класами.

Трансформаційний аналіз – це експериментальний прийом визначення синтаксичних і семантичних подібностей та відмінностей між мовними об'єктами через подібності й відмінності в наборах їх трансформацій.

Методика трансформаційного аналізу, полягає в тому, що в основу класифікації мовних структур покладено їх еквівалентність іншим за будовою структурам, тобто можливість однієї структури перетворюватися на іншу (активна конструкція може трансформуватися в пасивну).

Компонентний аналіз – система прийомів лінгвістичного вивчення значень слів, суть якого полягає в розщепленні значення слова на складові компоненти, які називають семами, семантичними множниками і, зрідка, маркерами. За цими ознаками (компонентами) лексичні одиниці різняться між собою або об'єднуються. Виділення в лексичній одиниці складових елементів здійснюється шляхом зіставлення її з іншими одиницями, які мають з нею семантичну спільність.

Методи соціолінгвістики – це синтез лінгвістичних і соціологічних процедур. Серед них виділяють методи польового дослідження (методика збирання матеріалу) і методи соціолінгвістичного аналізу зібраного матеріалу (обробка інформації). Перші включають різні форми опитування (анкетування, інтерв'ювання), а також безпосереднє спостереження, експериментування, вивчення документальних джерел.

Окреме місце в сучасних дослідженнях мовознавчої й лінгводидактичної тематики займає метод психолінгвістичного аналізу.

Психолінгвістичний метод – оброблення й аналіз мовних чинників або

навчально-виховного процесу та його учасників, які можна одержати від інформантів у результаті спеціально організованих експериментів та аналізу психолінгвістичної літератури. В основі методу лежить розуміння мови як системи, мовлення як мовленнєвої діяльності, що уможливорює звернення до мовця, як до експерта здатного оцінювати мовні факти та мовленнєві процеси. У сучасних дослідженнях практикуються два різновиди психолінгвістичних досліджень: 1) дослідження фізіологічних реакцій організму людини в процесі її мовленнєвої діяльності (породження і сприймання мовлення) і 2) аналіз мовленнєвих реакцій та оцінок мовних явищ інформантів при впливі на них мимовільних або цілеспрямованих мовленнєвих стимулів.

Статистичні та лінгвостатистичні методи спрямовані на розрізнення того, що в мові визначається правом вибору мовця, а що зумовлене її іманентною структурою, і як ці чинники співвідносяться між собою. Означені методи активно використовуються і в лінгводидактичних дослідженнях.

До цих методів належить і *стило статистика* – визначення її характеристика стилістичних особливостей окремих творів або мови письменників через кількісні відношення використаних мовних елементів. В основі статистичного підходу лежить розуміння літературного стилю як індивідуального способу володіння засобами мови.

Найпростішим різновидом статистичного підходу до вивчення мови письменників або окремих творів є підрахунок уживаності слів, оскільки багатство словника певним чином характеризує їх мову [2, с. 54-90].

Під час роботи з літературними джерелами та текстом, на яке спирається наукове дослідження, використовують методи фіксації та збереження наукової інформації, до яких відносимо:

Анотування (лат. *annotatio* – зауваження, помітка) – фіксація назви тексту і його авторів на бібліографічних картках і складання анотацій – найбільш загального та короткого, стислого викладу основного змісту роботи. Анотація обов'язково містить дві частини: бібліографічний опис (вихідні дані джерела

відповідно до чинних вимог) і власне текст. Сутність і призначення анотації полягають у тому, що вона є стислою характеристикою джерела інформації та відповідає на питання, про що йдеться в цьому джерелі. Анотація не розкриває змісту наукового джерела, а лише інформує про наявність праці певного змісту і характеру, дає змогу користувачеві скласти достатнє й об'єктивне уявлення про незнайому для нього наукову публікацію, допомагає в пошуку, відборі й систематизації необхідної інформації.

Тезування – метод фіксації та збереження наукового матеріалу, в основі якого лежить вилучення інформації з тексту-джерела у вигляді окремих положень, тез. Тези викладають мовою автора. Кожна теза висвітлює окрему мікротему (частину загальної теми), визначає зміст наступної або підсумовує попередні тези. Головне призначення – створити модель змісту, яку можна було б осмислювати далі.

Конспектування (лат. conspectus – огляд) – складання письмового огляду літературних джерел, що акцентує увагу на короткому, але точному відбитті тексту. Це складний мисленнєво-мовленнєвий процес, мета якого – глибоко осмислити інформацію й подати її адекватно, точно, стисло та в зручній для подальшого використання письмовій формі конспекту.

Конспект складається з плану й тез, доповнених фактичним матеріалом, що в сукупності являє собою короткий письмовий виклад змісту книги, статті, лекції тощо. Конспектуючи матеріал, варто постійно пам'ятати тему роботи, щоб виписувати тільки те, що стосується теми дослідження. У звичайному текстовому конспекті обов'язково фіксують найсуттєвіші думки автора із зазначенням сторінок у тексті-оригіналі. Кожну цитату має супроводжувати точний опис джерела з позначенням сторінок, на яких опубліковано цей матеріал. Застосування так званих розлапкованих цитат, коли думки іншого автора дослідник видає за особисті, розглядають як грубе порушення літературної та наукової етики та кваліфікують як плагіат.

Інколи доцільно використовувати формалізований конспект, де всі записи вносять у заздалегідь підготовлені таблиці. Таблична форма конспекту

може бути застосована для підготовки єдиного конспекту за кількома джерелами, особливо якщо є необхідність порівняння окремих положень.

Ведення графічного конспекту – найбільш досконалий спосіб зображення внутрішньої структури книги, що допомагає засвоєнню змісту її. Суть його в тому, що елементи роботи, що конспектують, розташовують так, що помітна ієрархія понять і взаємозв'язок між ними. На першій горизонталі – формулювання теми, на другій – основні положення, які до неї входять. Ці положення мають свої підрозділи. До кожної роботи можна скласти не один, а кілька графічних конспектів, що відбивають зміст книги загалом й окремі частини її.

Реферування – складання реферату одного чи кількох текстів. Реферат не тільки відбиває зміст опрацьованих текстів, але й містить думки та оцінку автора реферату – його точку зору щодо розглядуваних проблем, оцінку переваг і недоліків, значення тексту для науки і практики.

Укладання словника термінів і понять – група записів, пов'язаних із необхідністю аналітичного опрацювання тексту. Укласти такий словник і дати точне тлумачення всім спеціальним термінам і поняттям – справа зовсім не механічна. Часто вона пов'язана з необхідністю тривалого пошуку в довідниках і посібниках.

8. *Зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами*

Зв'язок випускної роботи з науковими програмами, планами, темами передбачає виконання її в межах тематики науково-дослідної роботи випускової кафедри.

9. *Практичне значення роботи.* Практична значущість уключає рекомендації, вимоги, пропозиції щодо використання результатів мовознавчого або лінгводидактичного дослідження; характеризує реальні зрушення в навчанні й вихованні, що досягнуті чи можуть бути досягнутими через упровадження в практику результатів проведеного дослідження.

Розрізняють два шляхи такого впровадження:

- *безпосередній*, коли отримані результати прямо адресуються

навчальним закладам і вчителям для використання;

- *опосередкований*, коли результати включаються в мовознавчу або лінгводидактичну теорію і, як їхні складники, впливають на практику.

У визначенні практичної значущості необхідно вказати, де і з якою метою можна використовувати результати і висновки дослідження, як вони подані (методичні рекомендації, правила, програми, розробки уроків тощо), який лінгвістичний та методичний результат очікується від упровадження їх.

10. Систематизація накопиченого матеріалу. Систематизація – зведення результатів дослідження, продуманий, планомірний розподіл накопиченого матеріалу відповідно до плану дослідження, проведення аналізу наукових праць, практичного досвіду, узагальнення тощо.

План наукової роботи має відповідати змісту опрацьованого проаналізованого та систематизованого матеріалу, який викладають відповідно до змісту у розділах і підрозділах (главах і параграфах).

Кожний розділ висвітлює окреме питання, а підрозділ – окрему частину цього питання.

11. Підбиття підсумків. Висновки дослідження – своєрідна система концентрованого викладення отриманого наукового знання; логічний підсумок, зроблений на основі спостережень, міркувань або розгляду описаних фактів. Висновки подають як окремі лаконічні положення або рекомендації. Важливо, щоб загальні висновки наукової роботи корелювали з поставленими завданнями.

У висновках автор здійснює наукове узагальнення дослідження, доводить унікальність власних пошуків і представляє на обговорення й оцінювання нове наукове знання.

3.8. Літературне оформлення результатів дослідження

Оформлення роботи – оформлення списку використаних джерел і додатків, надання писемному тексту наукового дослідження викінченого вигляду, відповідно до вимог, затверджених кафедрою, факультетом,

Міністерством освіти і науки України.

Оформляючи текст роботи, необхідно повторно переглянути першоджерела. Це дасть змогу побачити все цінне, що було випущено на початку вивчення теми, наштовхне на цікаві думки, поглибить розуміння досліджуваної проблеми.

Літературне оформлення дипломної роботи є важливим елементом її виконання та одним із чинників, на які звертає увагу екзаменаційна комісія під час оцінювання її на захисті. Передусім звертають увагу на змістовний аспект викладу матеріалу: логічність і послідовність, повноту й репрезентативність, широту використання наукових джерел, загальну грамотність та відповідність стандартам, список літератури і додатки, на зовнішнє оформлення титульного аркуша.

Подання попереднього варіанта роботи науковому керівникові

Подавати чернетку дипломної роботи науковому керівникові необхідно у визначені кафедрою терміни. Перш ніж представити чернетку керівникові, треба ще раз вчитати роботу, переглянути, чи логічно викладено матеріал, чи є зв'язок між розділами та підрозділами, чи паспортизовано цитати та ілюстративний матеріал, чи весь текст «працює» на головну ідею дослідження. Такий структурний аналіз роботи допоможе керівникові краще побачити логічність у її структурі та змісті.

Після прочитання науковим керівником роботи студент повинен відредагувати текст, доопрацювати його з урахуванням зауважень наукового керівника, підготувати роботу до захисту.

3.9. Структура кваліфікаційної роботи (проекту)

Структура і зміст роботи визначаються її метою і завданнями.

Основні структурні елементи наукової роботи – особливості, які відбивають логіку наукового дослідження, що виявляється в її загальному структуруванні, рубрикації, побудові розділів, абзацоподілі та інших формальних елементах:

аспектації – відбиває логіку наукового дослідження, схему його змісту, дає змогу знайти найкраще композиційне рішення;

рубрикації – поділ наукової роботи на окремі логічно підпорядковані частини (розділи, підрозділи, пункти, підпункти), які найкраще відбивають логіку побудови наукового дослідження;

нумерації – числове (або буквене) позначенням послідовності розміщення складників тексту наукової роботи;

композиції – послідовне розміщення основних частин роботи, що дає змогу зробити її правильну рубрикацію.

Автори наукових праць застосовують різні способи написання тексту: *послідовний*, коли автор переходить до наступного підрозділу тільки після завершення попереднього;

цілісний, коли пишуть усю роботу, а потім до неї вносять виправлення й доповнення, шліфують текст;

вибірковий, коли автор пише роботу в тому порядку, у якому йому зручно.

Утім, важливо дотримуватися послідовності частин у структурі всієї роботи, а також у розміщенні конкретного матеріалу в окремих розділах, щоб кожен із них логічно вмотивовував і підтверджував основну ідею дослідження. Між окремими розділами і підрозділами має бути тісний зв'язок і взаємозалежність [19].

Композиція кваліфікаційної роботи – рекомендована структура студентського наукового дослідження, що її дотримуються під час написання кваліфікаційної роботи, ураховуючи й вимоги до технічного оформлення її. Рекомендують таку структуру студентського наукового дослідження:

- титульний аркуш;
- зміст;
- перелік умовних позначень (за необхідністю);
- вступ;

- основну частину;
- висновки;
- список використаних джерел;
- додатки (за необхідністю).

Наукова робота має складатися зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків (якщо такі є).

Титульна сторінка – перша сторінка рукопису, на якій зазначені надзаголовні дані, відомості про автора, заголовок, підзаголовні дані, відомості про наукового керівника, місце й рік виконання роботи (оформлення не потребує особливих пояснень, адже виконується за затвердженням МОН України та навчальним закладом зразком) (Додаток В).

Текстову частину КР (проєкту) складають зміст, список умовних скорочень, вступ, розділи та загальні висновки (список використаних джерел входить лише до загального обсягу наукової роботи).

Зміст – друга сторінка наукової роботи. Він містить найменування усіх розділів, підрозділів і пунктів (якщо вони мають заголовок) й інших рубрик наукової роботи (перелік умовних позначень, вступ, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки) із зазначенням сторінок, з яких вони починаються і повинен міститися на початку роботи після титульної сторінки. Назви розділів і параграфів повинні точно повторювати відповідні заголовки в тексті. *Наприклад:*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Науково-теоретичні основи формування культури мовлення учнів загальноосвітньої школи	
1.1. Культура мови і культура мовлення як наукові поняття	
1.2. Психолого-педагогічні умови формування культури мовлення учнів основної школи	7 15
1.3.	32

Висновки до розділу	34
РОЗДІЛ 2	
2.1.; 2.2.; 2.3.	45
РОЗДІЛ 3	84
3.1.;3.2.;3.3	90
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	95
ДОДАТКИ	100
Додаток А.	100
Додаток Б.	103

Вступ – структурна частина роботи, в якій розкривають актуальність, новизну та практичне значення теми, мету й основні завдання, предмет і об’єкт дослідження, структуру роботи, визначають джерельну базу тощо (обсяг вступу не повинен перевищувати 5–7 % обсягу основного тексту).

У вступі обґрунтовується *актуальність* вибраної теми випускної роботи. Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Досить висловити головне – сутність проблеми або завдання. Вона характеризує співвідношення між тим, що з цієї проблеми вже відомо, а що досліджується здобувачем уперше, і свідчить про те, для якої галузі науки мають цінність наукові результати роботи [20, с. 178].

Обґрунтування актуальності теми свідчить про те, як автор уміє обрати важливу для теорії і практики тему; характеризує наукову обізнаність і професійну підготовленість випускника до наукової роботи. Висвітлюючи актуальність проблеми дослідження, достатньо в межах однієї сторінки коротко викласти сутність проблеми; доцільність роботи, її відмінність порівняно з відомими розв’язаннями проблеми, стан її розроблення. Для цього складається стислий огляд літератури з теми дослідження, у якому обґрунтовується, що досліджувана проблема ще не вивчена чи маловивчена, розкрита лише частково або розкривалася не в тому аспекті. Для цього варто

послугуватися такими словами й словосполученнями: *набуває першочергового значення, помітно (значно) зріс інтерес, значну увагу приділяють, особливу увагу привертають, користується посиленою увагою, однією з найважливіших проблем є* тощо.

Виходячи з актуальності, логічно формулюється *мета* роботи, *завдання дослідження*, які необхідно розв'язати для досягнення поставленої мети.

Завдання слід правильно й чітко сформулювати, розташувати в порядку розгортання дій (дослідження). Вони можуть включати такі складники:

- вивчення й аналіз літератури з обраної проблеми;
 - розв'язання певних теоретичних питань;
 - аналіз дібраних мовних фактів (ситуації);
- а для лінгводидактичної теми ще й:
- проведення педагогічного експерименту;
 - аналіз програм і підручників;
 - добір системи вправ і завдань тощо.

Ключовими словами у формулюванні мети і завдань дослідження виступають такі: *дослідити, описати, здійснити, вивчити, розкрити; дослідження, опис, вивчення, розкриття; комплексний, всебічний (аналіз, вивчення; розробити засади, з'ясувати рівень сформованості, обґрунтувати теоретичні засади, визначити межі застосування (поширення), дослідити (проаналізувати) структуру, описати функціонування, визначити специфіку, розробити (запропонувати) систему* тощо.

Обґрунтовують *об'єкт і предмет дослідження*. Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для вивчення питання. Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

Наводиться коротка *характеристика змісту роботи*, що дає загальне уявлення про випускну роботу.

Основна частина. Основна частина охоплює кілька розділів, поділених на підрозділи, що за змістом відповідають темі, підпорядковуються основній меті та завданням, органічно взаємопов'язані,

мають приблизно однаковий обсяг.

Основна частина роботи розкриває зміст дослідження. У ній викладають теоретичні положення, подають опис фактів, явищ, закономірностей, узагальнюють відомі факти, аналізують різні погляди науковців, висловлюють, пропонують і аргументують власні погляди на проблему дослідження. В узагальненому вигляді основна частина може складатися з теоретичного, аналітичного, спеціального розділів. Залежно від спеціальності та теми дипломного проєкту розділи основної частини можуть мати й іншу структуру.

У першому (*теоретичному*) подають огляд праць вітчизняних і зарубіжних науковців з означеної проблеми (перераховують прізвища авторів, наводять найбільш вдалі цитати, порівнюють погляди, аналізують класифікації, тлумачать терміни й основні поняття роботи тощо).

Наступні (*аналітичні*) розділи містять опис досліджуваного матеріалу та його інтерпретацію: усебічний і об'єктивний аналіз мовного матеріалу, підпорядкований тій гіпотезі і класифікації, що її розробив дослідник на основі опрацювання літератури та вивчення фактичного матеріалу. Він може містити проблеми, недоліки, резерви щодо удосконалення стану питання, яке розглядається.

Кожний розділ повинен містити не менше двох підрозділів.

Назву кожного розділу треба сформулювати таким чином, щоб вона за обсягом змісту не виявилась ширшою за тему або рівновеликою їй, оскільки в розділі розглядають лише один з аспектів теми, і назва його повинна віддзеркалювати це підпорядкування.

Наприкінці кожного розділу необхідно подати **висновки**.

Висновки – остаточні думки, узагальнення про досліджуване явище, логічний підсумок, зроблений на основі спостережень, міркувань або розгляду певних фактів у процесі дослідження. Висновки є логічним викладом підсумків дослідження, окреслення його перспективи (обсяг не повинен перевищувати 5–7 % обсягу основного тексту).

У висновках необхідно коротко оцінити стан досліджуваного питання; викласти найбільш важливі наукові та практичні результати, одержані в роботі, що повинні містити формулювання розв'язаної проблеми (завдання), значення її для науки й практики; подати рекомендації щодо наукового і практичного використання здобутих результатів. розкривають методи розв'язання порушеної в роботі проблеми (завдання), їх практичний аналіз, порівняння з відомими розв'язаннями; наголосити на якісних і кількісних показниках одержаних результатів, обґрунтувати достовірність їх, викласти рекомендації щодо впровадження.

Висновки подають як до розділів наукового дослідження, так і в кінці роботи. Розрізняють проміжні і загальні висновки.

Проміжні висновки – це логічний підсумок, зроблений на основі спостережень, міркувань або розгляду описаних фактів у кожному з розділів наукової роботи.

Загальні висновки – це висновки до всієї наукової роботи; концентрований виклад отриманого наукового знання, в основі якого лежать підсумки проведеного дослідження у вигляді окремих лаконічних положень, методичних рекомендацій, із зазначенням перспективи дослідження.

Найважливіша вимога до висновків – їх стислість, лаконічність і ґрунтовність. Дуже важливо, щоб загальні висновки до наукової роботи корелювали із поставленими завданнями. Загальні висновки до роботи не повинні дублювати проміжні висновки до розділів.

Висновки до наукових положень формулюють, використовуючи такі типові мовні засоби: *Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки:...*; *Результати аналізу дають змогу зробити висновок про...*; *Отже, є всі підстави твердити:...*; *Зважаючи на викладене вище, зазначимо...*; *Сформулюємо основні висновки та рекомендації...*; *У результаті дослідження можемо констатувати...*; *Дослідження уможливило формулювання таких висновків: ...*; *Узагальнено результати проведеного дослідження...*; *З'ясовано, що...*; *Відзначимо, що...тощо.*

Оформляють висновки у вигляді тез із нумерацією чи без неї.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, відбиває самостійну творчу роботу автора і засвідчує рівень проведеного дослідження. Бібліографічний опис – детальний запис джерела інформації з усіма обов’язковими елементами. Його укладають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи, безпосередньо за друкованим твором або виписують із каталогів і бібліографічних покажчиків цілком без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв тощо. Дотримання авторами вимог чинних стандартів є обов’язковим.

Цю структурну частину розміщують у кінці роботи, починаючи з нової сторінки. Укладають список або наскрізний (у кінці роботи після висновків) в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків, або за розділами з урахуванням вимог державного стандарту (Додаток Д).

Кожне наукове джерело має містити прізвище, ініціали автора, повну назву книги, місто, видавництво, рік видання, кількість сторінок. Для статей, що опубліковані в періодичній пресі, зазначають прізвище, ініціали автора, назву статті, назву журналу чи газети, рік видання, номер журналу чи дату виходу газети, конкретні сторінки.

Список джерел має охоплювати лише ті джерела, що були використані під час написання, згадані в тексті або покликаннях.

До переліку джерел включають, як правило, ті, на які були зроблені покликання в роботі, або ті, що висвітлюють тему й опрацьовані автором роботи. Список використаних джерел повинен бути повним і точним із дотриманням вимог державного стандарту, наприклад:

Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови. К. : Довіра, 1999. 431 с.

Безпояско О.К., Городенська К.Г. Морфеміка української мови. К. : Наукова думка, 1987. 210 с.

Методика навчання української мови в середніх закладах / Колектив авторів за редакцією М.І.Пентилюк. К. : Ленвіт, 2005. 400 с.

О.М.Пазяк, О.А.Сербенська, М.І.Фурдуй, Л.Ю.Шевченко Українська мова. Практикум. К. : Либідь, 1990. 224 с. (додаток Д).

Кількість наведених бібліографічних джерел у переліку повинна бути в межах: СВО «бакалавр» – 50 ± 10 , СВО «магістр» – 70 ± 10 .

До обсягу випускної роботи ця структурна частина не входить.

Додатки, до яких долучають допоміжні матеріали (таблиці, схеми, ілюстрації, статистичні дані, словнички тощо). Додаток повинен мати тематичний заголовок. Якщо робота (курсова, дипломна, магістерська) містить кілька додатків, їх послідовно позначають великими літерами алфавіту (напр.: «Додаток А»). Покликання на додатки в текстовій частині роботи є обов'язковим.

За необхідності до додатків доцільно включати:

- допоміжний матеріал, потрібний для повноти сприйняття роботи;
- формули і розрахунки;
- таблиці;
- анкети;
- ілюстрації допоміжного характеру.

3.10. Рецензування кваліфікаційної роботи (проєкту)

Рецензія на роботу починається з констатування освітньо-кваліфікаційного рівня, переліку складників її, обсягу та спрямованості на розкриття кола питань за визначеною темою.

Далі вказуються:

- рівень актуальності проблеми для виробничого процесу відповідної галузі, чіткості формулювання мети, об'єкта, предмета дослідження та поставлених завдань;
- рівень обґрунтування наукових положень роботи, правильність висновків і тверджень, що викликають сумніви й можуть бути підґрунтям дискусії під час захисту;
- відповідність змісту роботи її темі та завданням;

- повноту розроблення теми та її завершеність у цілому, використання нових технологій у навчанні, якщо ця робота з методики навчання української мови;
- відповідність роботи нормативним документам, вимогам щодо оформлення;
- лінгвістичну та методичну компетентність студента;
- методику дослідження;
- наявність елементів дослідження й узагальнення передового педагогічного досвіду;
- новизну та значущість результатів роботи;
- позитивні якості й детальний аналіз недоліків щодо змісту та оформлення роботи;
- висновки про відповідність професійному рівню та можливість допуску роботи до захисту.

Рецензент подає критичні зауваження щодо роботи, оцінює – чи відповідає вона вимогам щодо структури й оформлення, пропонує оцінку.

Дипломний проєкт виконують українською мовою.

Кожен керівник роботи перевіряє закінчене дослідження й разом із коротким друкованим відгуком передає завідувачеві кафедри, який направляє роботу на рецензію.

Рецензентами можуть бути викладачі будь-якої фахової кафедри, крім тієї, на якій виконується проєкт, провідні педагогічні працівники, діячі науки і культури тощо. Студент-випускник може ознайомитися з відгуками й рецензіями не пізніше, ніж за 5 днів до початку державної атестації.

У висновках керівник і рецензент зазначають ступінь самостійності студента під час виконання роботи, визначають рівень повноти й глибини дослідження, вказують на недоліки, а також роблять висновки про можливість допуску роботи до захисту.

3.11. Експертиза дипломних проєктів

Кваліфікаційні роботи розглядають на фаховій кафедрі (попередній захист): перевіряють виконання роботи, відповідність спеціальності, навчальній дисципліні, темі. Навчально-методична комісія факультету за поданням кафедри дає рекомендацію щодо направлення випускних робіт освітньо-кваліфікаційних рівнів СВО «бакалавр» та СВО «магістр» на експертизу.

До складу експертної комісії КР (проєкту) входять провідні вчені ЗВО.

Захист дипломного проєкту відбувається на відкритих засіданнях державних екзаменаційних комісій. На захисті студент робить коротке усне повідомлення про виконану роботу, відповідає на запитання, бере участь у дискусії, ілюструє свою доповідь прикладами, послуговується таблицями, схемами тощо.

Державна комісія на закритому засіданні обговорює результати захисту й більшістю голосів виносить рішення. Оцінюють роботи за національною та європейською системами. Члени ДЕК підписують протокол і залікові кредитні книжки студентів.

Після захисту дипломні проєкти передаються за актом до бібліотеки ЗВО. У бібліотеці вони зберігаються в спеціальному фонді протягом 5 років, вносяться до картотеки і видаються читачам тільки в головній читальній залі.

Відгуки керівника та рецензії зберігаються на фахових кафедрах протягом 5 років.

3.12. Технічне оформлення наукової роботи

Технічне оформлення наукової роботи – кінцеве оформлення наукової роботи відповідно до затверджених вимог (Додаток Б). Текст кваліфікаційної роботи повинен бути відредагованим, стилістично витриманим як наукове дослідження.

КР виконують згідно з вимогами цього стандарту друкованих і графічних пристроїв ЕОМ на одній стороні аркуша білого паперу формату

А 4 (210 x 297 мм) з книжною орієнтацією. При машинописному виконанні ДКР друкують через півтора інтервали, з розрахунку не більше ніж 28–30 рядків на сторінці за умов рівномірного її заповнення (60–65 знаків у кожному рядку, кожен проміжок між словами рахують за один знак) та висотою літер і цифр не менш, ніж 1,8 мм. (кегель 14).

За необхідності можна використовувати папір формату А3 (297 x 420 мм) для виконання таблиць або ілюстративного матеріалу. Готова робота повинна бути переплетена й мати тверду палітурку.

Допускається окремі частини ДКР (титульний лист, додаток) виконувати іншим способом, ніж основна частина.

Дипломний проект виконують з використанням шрифтів текстового редактора *Word* (або більш високої версії) з міжрядковим інтервалом 1,5 і кеглем 14 пунктів (у дюймі 72 пункти). Найбільш використовувані шрифти – *Times New Roman* або *Courier New*.

Шрифти машинописний і *Courier New* відносять до категорії моноширинних (усі букви й інтервали мають однакову ширину). Шрифт *Times New Roman* належить до категорії таких, що масштабують, тобто літери, знаки, інтервали мають різну ширину. Тому, застосовуючи різні типи шрифтів, треба пам'ятати, що рядки з однаковими берегами сторінки можуть містити різну кількість знаків. Стандартна кількість знаків у кожному рядку в межах 60–65 зберігається за умови застосування різних величин берегів сторінки для різних шрифтів.

Текст роботи треба набирати на комп'ютері, залишаючи береги таких розмірів: ліве – 30 (45) мм, верхнє і нижнє – 20 мм, праве – 15 (10) мм.

Кількість знаків у роботі визначає її обсяг. За одиницю обсягу авторського твору прийнято *авторський аркуш*, який дорівнює 40 тис. друкованих знаків разом із літерами, розділовими знаками, цифрами, а також проміжками між словами. Якщо на сторінці 30 рядків, а в кожному рядку – близько 60 знаків, кількість знаків на сторінці 1800. Тоді один авторський аркуш буде складати $40000 : 1800 = 22$ сторінки.

Усі сторінки дипломного проєкту *нумерують*, починаючи від титульного аркуша до останньої сторінки, дотримуючись наскрізної нумерації впродовж усього тексту. На титульному аркуші *номер* сторінки відсутній, на наступних сторінках номер проставляють *арабськими цифрами в правому верхньому куті* без будь-яких додаткових знаків (тире, крапки).

Розділи КР повинні мати порядкову нумерацію в межах викладу тексту і позначатися арабськими цифрами без крапки, наприклад, 1,2,3 тощо:

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МЕТАФОРИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою. Після номера підрозділу крапку не ставлять, наприклад 1.1 1.2 тощо:

1.1 Метафора – засіб художньої виразності тексту

Пункти повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу або підрозділу. Номер пункту складається з номера розділу і порядкового номера пункту, або з номера розділу, порядкового номера підрозділу та порядкового номера пункту, відокремлених крапкою. Після номера пункту крапку не ставлять, наприклад 1.1.1, 1.1.2 тощо:

1.2 Різновиди метафор в українській мові

1.2.1 Типи метафор за формою вираження

1.2.2 Види метафор за способом становлення

Номер підпункту складається з номера розділу, порядкового номера підрозділу, порядкового номера пункту і порядкового номера підпункту, відокремлених крапкою, наприклад, 1.1.1.1, 1.1.1.2, 1.1.1.3 тощо.

Якщо розділ або підрозділ складається з одного пункту або пункт складається з одного підпункту, його не нумерують.

Ілюстрації і таблиці, розміщені на окремих сторінках роботи, включають до загальної нумерації сторінок. Нумери сторінок на них не проставляють.

Структурні елементи ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ,

(СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ), ВСТУП, ВИСНОВКИ, ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ не нумерують, оскільки назви їх слугують заголовками цих елементів.

Кожну структурну частину роботи треба починати з нової сторінки. Розділи і підрозділи повинні мати заголовки. Пункти і підпункти теж можуть мати заголовки. Заголовки структурних розділів слід розташовувати посередині рядка і друкувати великими літерами напівжирним шрифтом без крапок у кінці, не підкреслюючи.

Заголовки підрозділів, пунктів і підпунктів тексту слід починати з абзацного відступу і друкувати маленькими літерами напівжирним шрифтом, окрім першої великої, не підкреслюючи, без крапки в кінці.

Якщо заголовок складається з двох і більше речень, їх розділяють крапкою. Перенесення слів у заголовку не допускається.

Відстань між назвою розділу й наступним чи попереднім текстом повинна дорівнювати 3–4 інтервалам, тобто текст повинен починатися після одного пропущеного рядка. Таку ж відстань витримують між кінцем тексту й заголовком підрозділу або розділу.

Міжрядковий інтервал у заголовку розділу або підрозділу повинен бути таким самим, як і в тексті роботи.

Не допускається розміщення назв розділів, підрозділів, а також пунктів і підпунктів у нижній частині сторінки, якщо після неї розміщено тільки один рядок тексту.

Абзацний відступ повинен бути однаковим упродовж усього тексту і дорівнювати п'яти знакам – 10–12 мм (1; 1,25 п.).

Під час виконання КР необхідно дотримуватися рівномірної щільності, контрастності й чіткості тексту.

Оформлення тексту, ілюстрацій і таблиць машинним способом повинно відповідати вимогам стандарту з урахуванням можливостей комп'ютерної техніки.

Обсяг основного тексту дипломної роботи залежно від освітньо-

кваліфікаційного рівня і групи спеціальностей становить: дипломні роботи – СВО «бакалавр» – 40–50 сторінок; СВО «магістр» – 70–80 сторінок.

Картотека ілюстративного матеріалу

Ілюстративний матеріал – наочний, зображувальний матеріал, систематизована система карток, що містить потрібні для аналізу мовні факти з обов'язковою паспортизацією, що увиразнюють теоретичні положення. Ілюструють наукові роботи зважаючи на: 1) обраний матеріал дослідження; 2) загальний задум, ретельно продуманий тематичний план, який дає змогу уникнути ілюстрацій випадкових, пов'язаних із другорядними деталями тексту й запобігти невинуватим пропускам ілюстрацій до найважливіших положень [1]. Основними видами ілюстративного матеріалу в науковій роботі з мовознавства є приклади, а допоміжними – таблиці, схеми, діаграми, креслення, рисунки, графіки, фотознімки.

Наприклад, лексична картотека – сукупність карток із заголовними словами, під якими наведено тексти (речення), що ілюструють уживання їх у відповідному значенні. У кінці подано джерела, з яких їх виписано.

Систематизований ілюстративний матеріал, уміщений на картках, використовують у тексті наукової роботи як приклади для теоретичних положень, класифікацій тощо. Повна картотека ілюстративного матеріалу може увійти до наукової роботи як додатки.

Ілюстрації слід розміщувати в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше або на наступній сторінці. На всі ілюстрації мають бути посилання у роботі.

Креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, розміщені у КР, мають відповідати вимогам стандартів «Єдиної системи конструкторської документації» та «Єдиної системи програмної документації». Фотознімки розміром менше за формат А4 мають бути наклеєні на аркуш білого паперу формату А4.

Ілюстрації можуть мати назву, яку розміщують під ілюстрацією. За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальну інформацію

(підмалюнковий текст).

Ілюстрація в тексті позначається словом «Рисунок», що разом із назвою ілюстрації розміщують після пояснювальних даних, наприклад, «Рисунок 2.1 Діаграма....».

Ілюстрації слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком ілюстрацій, наведених у додатках. Номер ілюстрації складається з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, відокремлених крапкою, наприклад: Рисунок 2.1 – це перший рисунок другого розділу.

Якщо КР містить тільки одну ілюстрацію, її нумерують відповідно до вимог. Якщо ілюстрація не вміщується на одній сторінці, можна переносити її на наступні сторінки, подаючи назву ілюстрації на першій сторінці, пояснювальні дані – на кожній сторінці, і під ними позначають: «Рисунок __, лист __».

Ілюстрації, за необхідності, можуть бути подані в змісті із зазначенням номерів їх, назв і номерів сторінок, на яких вони розміщені.

Таблиці. Цифровий матеріал, як правило, оформляють у вигляді таблиць, яка містить номер і назву. Горизонтальні та вертикальні лінії, які розмежовують рядки таблиці, а також лінії зліва, справа і знизу, що обмежують таблицю, можна не проводити, якщо їх відсутність не ускладнює користування таблицею.

Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці, а за необхідності – у додатку таким чином, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку роботи або з *поворотом за годинниковою стрілкою*. На всі таблиці має бути посилання в тексті КР.

Таблиці слід нумерувати послідовно арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком таблиць, що подають у додатках. Номер таблиці складається з номера розділу і номера таблиці, відокремлених крапкою (наприклад, **Таблиця 3.1** – *перша таблиця третього розділу*), а ті,

що розміщено в додатках, нумерують у межах кожного додатка.

Слід дотримуватися вимог зазначених стандартів: слово «Таблиця» вказують праворуч над таблицею, потім подається її номер. З великої літери подається тематичний заголовок таблиці без крапки в кінці. Скорочення тематичного заголовку таблиці не допускається. Наприклад:

Таблиця 1.2

Лінгводидактичні засади формування культури мовлення учнів

Покликання на таблицю подають у круглих дужках: (таблиця 2.1.) або «...як це показано в таблиці 2.1.».

Якщо рядки або графи таблиці виходять за межі формату сторінки, таблицю поділяють на частини, розміщуючи одну частину під другою, або поруч, або переносячи частину таблиці на наступну сторінку, повторюючи в кожній частині таблиці її головку і боковик.

Під час перенесення частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово «Таблиця», її номер і тематичний заголовок вказують один раз над першою частиною таблиці, над іншими її частинами пишуть тільки слова «Продовження таблиці...» і вказують її номер, наприклад: «Продовження таблиці 1.2.». Під час поділу таблиці на частини її головку або боковик можна замінити відповідно номерами граф чи рядків, нумеруючи їх арабськими цифрами як у першій, так і в наступних частинах таблиці.

Заголовки граф таблиці подають з великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони складають одне речення із заголовком. Підзаголовки, що мають самостійне значення, починають з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Назви заголовків і підзаголовків граф вказують в однині.

Переліки, за потреби, можуть бути подані всередині пунктів або підпунктів. Перед переліками ставлять двокрапку. Перед кожною позицією переліку слід ставити малу літеру української абетки з дужкою, або, не нумеруючи – дефіс (перший рівень деталізації).

Для подальшої деталізації переліку слід використовувати арабські

цифри з дужкою (другий рівень деталізації).

Наприклад:

а) утворення слів шляхом префіксів;

б) суфіксальні словоутворення.

1. Суфікси іменників.
2. Суфікси прикметників.
3. Суфікси прислівників.

Примітки подають у разі необхідності пояснення змісту тексту, таблиці або ілюстрації. Примітки розташовують безпосередньо після тексту, таблиці, ілюстрації, яких вони стосуються.

Одну примітку не нумерують. Слово «Примітка» друкують з великої літери з абзацного відступу, не підкреслюючи. Після слова «Примітка» ставлять крапку і з великої літери в тому самому рядку подають текст примітки:

Примітка. _____

Кілька приміток нумерують послідовно арабськими цифрами з крапкою. Після слова «Примітки» ставлять двокрапку і з нового рядка з абзацу після номера примітки з великої літери додають текст примітки:

Примітки:

1. _____

2. _____

Виноски. Пояснення до окремих даних, поданих у тексті або таблиці, допускається оформляти виносками.

Виноски позначають надрукованими знаками у вигляді арабських цифр (порядкових номерів) з дужкою. Нумерація виносок – окрема для кожної сторінки. Знаки виноски проставляють безпосередньо після того слова, числа, символу, речення, до якого подають пояснення, та перед текстом пояснення.

Текст виноски вміщують під таблицею або в кінці сторінки і відокремлюють від таблиці або тексту лінією довжиною 30–40 мм,

проведеною в лівій частині сторінки. Текст виноски починають з абзацного відступу і друкують з мінімальним міжрядковим інтервалом.

Посилаючись на розділи, підрозділи, пункти, підпункти, ілюстрації, таблиці, формули або додатки, зазначають їх номери. Під час посилання необхідно подавати: «...у розділі 4...», «...див. 2.1...», «...за 3.3.4...», «...відповідно до 2.3.2.1...», «...на рис. 1.2...» або «...на рисунку 1.2...», «...у таблиці 3.2...», «...(див. 3.2)...», «...за формулою (3.1)...», «...у рівняннях (1.25)...», «...у додатку Б...».

Перелік умовних позначень, символів, скорочень і термінів
Скорочення – умовні позначення специфічної термінології, вживаної у науковій роботі. Якщо терміни в тексті повторюються менше трьох разів, їх пояснення подають під час першої згадки про них. Якщо ж вони повторюються частіше, краще їх тлумачення вмістити перед вступом наукової роботи в Переліку умовних скорочень, що його подають у двох стовпчиках: ліворуч в алфавітному порядку подають умовні позначення, символи, одиниці, скорочення і терміни, а праворуч – детальне їх розшифрування, пояснення.

Скорочення слів і словосполучень у КР виконують відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи (ГОСТ 7.12-93 Бібліографічний опис: скорочення слів українською мовою).

Додатки слід оформлювати як продовження тексту на його наступних сторінках, розташовуючи додатки в порядку появи посилань на них у тексті.

Кожний додаток повинен починатися з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, надрукований вгорі малими літерами, окрім першої великої, симетрично відносно тексту сторінки. У правому верхньому кутку рядка над заголовком малими літерами з першої великої треба надрукувати слово «Додаток ___» і велику літеру, що позначає сам додаток.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, С, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ђ, наприклад, «Додаток Б» тощо. Один додаток позначається як «Додаток А».

Додатки повинні мати спільну з рештою тексту наскрізну нумерацію сторінок.

За необхідності текст додатків може поділятися на розділи й підрозділи, пункти і підпункти, які слід нумерувати в межах кожного додатку відповідно до вимог. У цьому разі перед кожним номером подають позначення додатку (літеру), а після неї – крапку, наприклад, А. 2 – другий розділ додатку А; Б.3.1 – підрозділ 3.1 додатку Б; Д. 4.1.2 – пункт 4.1.2 додатку Д.

Ілюстрації, таблиці, що є у тексті додатку, слід нумерувати в межах кожного додатку, наприклад, рисунок Д. 3 – третій рисунок додатку Д; таблиця А. 3 – третя таблиця додатку А.

Якщо в додатку одна ілюстрація, одна таблиця, їх нумерують, наприклад, так: рисунок А. 1, таблиця А. 1.

У посиланнях у тексті додатку на ілюстрації, таблиці рекомендується писати: «...на рисунку А. 2...», «...на рис. А. 2...».

Цитування (лат. cito – наводжу, проголошую) – наведення дослівного уривку твору, чийогось вислову, що органічно вписують у текст наукової роботи як констатація чи заперечення певної думки [1].

Трапляється, що окремі думки автор передає своїми словами без дослівного виписування цитат. У процесі цитування джерел варто дотримуватися таких правил:

- текст цитати починають і закінчують лапками і наводять у тій граматичній формі, у якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання (наукові терміни, запропоновані іншими авторами не виокремлюють лапками, за винятком тих, що спричинили загальну полеміку; у такому разі використовують вираз «так званий»);
- цитату необхідно подавати безпосередньо з першоджерел, а не з праць інших авторів (першоджерелом є першодрук або академічне видання тексту). Якщо ж першоджерело не доступне (архівне), можна скористатися цитатою з іншого видання з обов'язковою вказівкою «цитуємо за...»;

- цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручення думок автора.
- пропуск слів, речень, абзаців під час цитування позначається трьома крапками. Їх ставлять у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, в кінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається, наприклад: /.../; <...>, або [...];
- кожен цитату обов'язково супроводжують покликанням на джерело, ставлять порядковий номер за переліком літературних джерел, зазначаючи сторінку, з виокремленням у квадратних дужках, напр.: [5], [5; 6], [5–8], [5, с. 43], [5, с. 43; 6, с. 78];
- за непрямого цитування (викладі думок інших авторів своїми словами без лапок), що значно економить текст, варто точно й достовірно викладати думки автора і подавати відповідні покликання на джерело;
- якщо необхідно виявити ставлення автора наукової роботи до окремих думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання, як-от: (!), (?);
- якщо автор наукової роботи, наводячи цитату, виокремлює в ній деякі слова, то необхідно зробити спеціальне застереження, що пояснює це виокремлення. Після тексту застереження ставлять крапку, потім дефіс і вказують ініціали автора, а весь текст застереження вміщують у круглі дужки, наприклад: (курсив наш. – О. К.), (підкреслення моє. – О. К.), (розрідження моє – О. К.);
- використання цитат має бути оптимальними, тобто визначатись потребою наукової теми (цитати мають органічно «вписуватися» в контекст наукової роботи). Значна кількість суцільних цитат і покликань створює враження компіляції (*Компіляція* (з лат. *compilatio* – крадіжка) – *писання наукової праці на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження та опрацювання джерел*) роботи, її реферативності, відсутності авторського бачення проблеми. Водночас відсутність покликань у тексті наукової роботи можуть розцінювати як плагіат. Для виявлення плагіату використовують

спеціальні комп'ютерні програми.

Покликання – указівка на точну назву джерела й відповідну сторінку уривка з якого-небудь твору, що його подають у тексті наукової роботи. Покликання в тексті кваліфікаційної роботи позначають номерами джерел, за якими вони зазначені в «Списку використаних джерел». Покликання в тексті роботи слід подавати порядковим номером за переліком посилань, виділених двома квадратними дужками, наприклад: [31] або [31, с. 215]. Наприклад, *«цей аспект проблеми висвітлено в багатьох працях»* [1–3, 7, 23]. Якщо наводять дослівну цитату конкретного науковця, то, крім номера, зазначають сторінку, звідки взято цитату, наприклад: [16, с. 234].

Вивчення й аналіз наукової літератури вимагає певного рівня культури дослідника. Необхідно подавати покликання на всі джерела чи матеріали, згадані в науковому тексті. Усі прізвища авторів, які мають спільну думку погляду з того чи того питання, необхідно подавати в алфавітному порядку, який увиразнює однакове ставлення дослідника до наукових концепцій учених. Такі покликання дають змогу швидко відшукати документ і перевірити достовірність відомостей про його цитування, дають необхідну інформацію про джерело, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. За умови виявлення кількох варіантів одного й того самого джерела, покликатися необхідно на останнє видання або публікацію. На більш ранні видання можна покликатися лише тоді, коли в них представлено матеріал, не включений до останнього видання.

Варто пам'ятати, що покликання на праці відомих дослідників – позитивна риса кожної наукової праці, що засвідчує наукову обізнаність автора. Тому важливо не обмежуватися переказом чужих думок, а аргументовано, на матеріалі конкретних мовних фактів або власних логічних міркувань заперечувати ці думки чи погоджуватися з ними.

3.13. Попередній захист КР (проєкту) та підготовка до офіційного захисту

До попереднього захисту КР допускають студентів, які успішно склали

заліково-екзаменаційну сесію, завершили стажування та захистили звіт, підготували дипломну роботу. Попередній захист дипломної магістерської роботи відбувається на відкритому засіданні випускової кафедри, на якому проводиться оцінювання готовності кожної дипломної роботи щодо її змісту і форми та виносяться рішення про допуск роботи до захисту. Дата, час і процедура попереднього захисту визначається випусковою кафедрою.

До початку офіційного захисту роботи в ЕК (далі – екзаменаційна комісія) студенту необхідно отримати відгук наукового керівника (Додаток С), який подається на завершену дипломну роботу і може бути як позитивний, так і негативний. У відгуку науковий керівник оцінює як якість виконання самої роботи, так і працю студента над нею і робить висновок про можливість допуску дипломної роботи до захисту в ЕК.

Відгук наукового керівника кваліфікаційної роботи подають у довільній формі, який має розкривати:

- актуальність, новизну, теоретичне й практичне значення проведеного дослідження;
- повноту висвітлення теми, використання літератури й фактичного матеріалу;
- ступінь самостійності автора в розкритті теми;
- обґрунтування висновків, логічність аргументації;
- можливість упровадження результатів у навчальний процес;
- логічність, послідовність, аргументованість, грамотність викладу матеріалу;
- відповідність оформлення роботи встановленим правилам;
- рівень підготовки дипломника до виконання професійних обов'язків;
- неточності, помилки, спірні моменти, зауваження щодо змісту й оформлення;
- висновок про те, наскільки робота відповідає вимогам, що їх висувають перед кваліфікаційними роботами.

Письмовий відгук наукового керівника подається на кафедру не пізніше,

ніж за 5 днів до захисту, після чого передається разом із дипломною магістерською роботою до ЕК.

Кожна робота після її завершення скеровується кафедрою на зовнішню рецензію (Додаток Т). **Рецензія** – це критичний відгук на наукову працю, що складається з двох частин: 1) ознайомлення з роботою; 2) загальна оцінка ідейного й наукового змісту (основна частина рецензії), мови, стилю.

Зовнішніми рецензентами можуть бути провідні спеціалісти інших кафедр і факультетів або працівники інших наукових установ та викладачі інших вищих навчальних закладів. Зовнішня рецензія подається у письмовому вигляді в довільній формі.

Основні реквізити рецензії: заголовок, текст, підпис, дата, печатка. Рецензію завжди оприлюднюють під час захисту кваліфікаційної роботи. Критика рецензента повинна бути принциповою, науково обґрунтованою, вимогливою, але водночас і доброзичливою, сприятливою для поліпшення дослідження.

Рецензія на кваліфікаційну роботу повинна містити висновок щодо допуску її до захисту з попередньою оцінкою за національною шкалою та шкалою ECTS. Рецензент, який оцінює наукову роботу, має звертати увагу на:

- обґрунтування необхідності (актуальність) теми дослідження, ступінь її розкриття;
- уміння застосовувати теоретичні знання для розв'язання конкретних практичних завдань;
- ступінь опрацювання літературних джерел, культуру цитування;
- відсутність плагіату, наявність у роботі особистих міркувань і рекомендацій, їхню новизну, практична цінність;
- достатній обсяг ілюстративного матеріалу, достовірність результатів і обґрунтованість висновків;
- грамотність, стиль викладу та технічне оформлення роботи;
- недоліки та зауваження до роботи.

Рецензія повинна мати оцінку роботи за прийнятою шкалою оцінювання знань. Негативна рецензія не є підставою для відхилення дипломної роботи від захисту.

3.14. Офіційний публічний захист КР (проєкту)

Захист наукової роботи – офіційна процедура представлення на засіданні спеціалізованої комісії виконаної кваліфікаційної роботи з метою її визнання та здобуття автором відповідної кваліфікації. Оприлюднення результатів наукового дослідження проводять відповідно до графіка, затвердженого кафедрою.

Офіційний захист КР (проєкту) відбувається на відкритому засіданні Екзаменаційної комісії (ЕК) та регламентується «Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах». До захисту дипломних робіт допускають студентів, які виконали всі вимоги навчального плану.

Під час підготовки до захисту студент має погодити з науковим керівником складену ним стислу доповідь щодо дипломної роботи і підготовлені наочні матеріали (4-6 сторінок з найважливішими ілюстративними матеріалами, оформленими у вигляді плакатів або у вигляді роздавального матеріалу, а також слайди, фотографії, макети, рекламні проспекти тощо). Доповідь обов'язково готується у вигляді презентації (в Power Point) з використанням мультимедійної техніки, в якій доцільно подати:

- ПІБ студента;
- назву дипломної роботи;
- назву та шифр спеціальності;
- робота представлена на здобуття кваліфікації студента;
- ПІБ керівника дипломної магістерської роботи;
- актуальність проведеного дослідження;
- мету дослідження;

- предмет і об'єкт дослідження;
- зміст роботи (назви розділів і підрозділів);
- завдання дослідження з узгодженими до них висновками (паралельно завдання-висновок);
- виклад основних результатів роботи (дуже стисло, тільки головне);
- наукова новизна.

Презентація має складатися з 10–12 слайдів, на кожному з яких оптимально розташовується 12–15 рядків тексту. На першому слайді розміщують перших п'ять зазначених вище пунктів, а на останньому: «Дякую за увагу!». Слайди мають бути читабельні, пронумеровані та взаємопов'язані з доповіддю. Дата, час та місце офіційного публічного захисту дипломних проєктів визначаються графіком засідань екзаменаційних комісій, який затверджується ректором вишу та доводиться до відома студентів і викладачів випускової кафедри. Процедура офіційного публічного захисту складається з:

- а) короткої (10 хв.) доповіді автора дипломної роботи;
- б) оголошення відгуку наукового керівника (за відсутності) або його виступ і рецензента;
- в) ілюстративного матеріалу для кожного члена ЕК, в якому викладено основні положення дипломної роботи;
- г) презентації за допомогою мультимедійного забезпечення;
- д) обговорення роботи, під час якого доповідач дає відповіді на запитання членів ЕК.

Доповідь студента має містити обґрунтування актуальності теми, мету і завдання роботи, зміст проведеного дослідження та питання, що виносяться на захист, основні результати аналізу зібраних та опрацьованих матеріалів і творчі напрацювання автора, елементи наукової новизни, конкретні висновки і пропозиції, викладені у роботі, даються відповіді на зауваження наукового керівника, рецензента. Особливе місце має бути відведене обґрунтованим пропозиціям і рекомендаціям та оцінці їх ефективності.

У виступі доповідач не повинен озвучувати загальновідомі факти, положення і визначення, а коротко викласти розуміння досліджуваної проблеми, приділивши більше уваги результатам власного дослідження.

Доповідь повинна містити також відповіді на основні зауваження наукового керівника й рецензента.

Після відповіді студента на запитання, оголошується відгук наукового керівника виконаного дипломного проєкту.

Процедура захисту протоколюється секретарем комісії. Після закінчення захисту проводиться підсумкове засідання ЕК, яка оцінює дипломну роботу кожного слухача (за 100-бальною шкалою). За результатами захисту роботи на закритому засіданні ЕК приймає рішення щодо оцінки захисту і роботи (враховуючи відгук керівника, рецензента, зміст доповіді, відповіді на запитання), про присвоєння спеціалістові відповідної кваліфікації і про видачу йому диплома державного зразка.

Члени комісії оцінюють роботу за чотирибальною національною системою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та за кредитно-трансфертною.

Визначаючи оцінку, необхідно враховувати актуальність, теоретичний рівень роботи, наукову новизну та практичну значущість висловлених рекомендацій, уміння студента вести аргументовану публічну дискусію й захищати свою позицію тощо.

Студенти, які виявили особливі здібності до наукової творчості, захистили наукову роботу на «відмінно», мають публікації, є переможцями Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт, можуть бути рекомендовані Екзаменаційною комісією до вступу в аспірантуру.

Захист проєкту фіксують у протоколі ЕК, до якого вносяться відповідні оцінки за захист, записуються запитання членів ЕК і присутніх на захисті, особисті думки членів ЕК, зазначається одержаний освітній рівень, а також назва державного документа про освіту (диплом), який видається випускникові. Протокол підписують голова і члени ЕК, що брали участь у

засіданні. Екзаменаційна комісія після завершення роботи складає звіт, в якому відбиваються: основні кількісні показники щодо рівня і якості успішності проведених екзаменів і захистів; характеристики виконаних дипломних робіт щодо можливості впровадження конкретних пропозицій у практику майбутньої професійної діяльності та ін.

Студент, який отримав на захисті КР незадовільну оцінку, має бути відрахований з університету, і в цьому випадку йому видається академічна довідка встановленого зразка. За ним залишається право бути повторно допущеним до захисту КР впродовж наступних трьох років. Повторно атестаційна робота виконується за наявності заяви студента про допуск до захисту, дозволу ректора і рішення випускової кафедри про затвердження теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника.

Якщо захист КР (проєкту) не відбувся з поважних причин, про що студент у ЕК має подати відповідні документи, ректор університету може продовжити термін його навчання до наступного терміну роботи ЕК із захисту проєкту, але не більше як на один рік. Незалежно від причин, повторний захист дипломної роботи у той самий рік категорично забороняється.

За пропозицією комісії відзначаються кращі роботи, які можуть бути рекомендовані для участі у конкурсах студентських наукових робіт. Кращі студенти можуть бути рекомендовані для продовження навчання в аспірантурі.

3.15. Навчально-дослідницькі вміння й навички випускника та особистісні якості його

Навчально-дослідницькі вміння і навички:

- мотивувати навчально-дослідницьку діяльність, планувати власну роботу й дослідження, сприймати й аналізувати думки та наукові погляди різних науковців, систематизувати, узагальнювати досягнення вчених, установлювати зв'язки між явищами в межах конкретної науково-методичної

проблеми, акумулювати передовий науковий, педагогічний досвід; визначати мету й завдання дослідження, зіставляти альтернативні наукові погляди, дидактичні функції мовного матеріалу, відбирати мовний матеріал з урахуванням його дидактичного потенціалу;

- дотримуватися вимог культури мовлення, виховувати в собі професійне ставлення до нормативності мовлення;

- дотримуватися наукової етики (насамперед під час використання чужих думок), коректно висловлювати незгоду з певними науковими положеннями, обов'язково аргументуючи власні думки;

- добирати переконливі докази, висвітлюючи власну позицію, використовувати вербальні засоби (і невербальні під час виступу), спрямовані на переконання адресата, адекватно сприймати думки можливих опонентів, відстоювати власну позицію з урахуванням слухних пропозицій або зауважень, виробляти власну стратегію й тактику спілкування під час наукової дискусії, налагоджувати й підтримувати контакт з іншими дослідниками;

- ефективно використовувати невербальні засоби, властивості голосу, що допомагають сприймати думки під час виступу та інших видів спілкування, створювати елементи новизни;

- виявляти окремі риси індивідуального наукового й педагогічного стилю спілкування в писемній формі, структурувати текст за розділами, поділяти на абзаци з метою якнайкращого зорового сприйняття читачем.

Особистісні якості:

- культура мислення (самостійність, самокритичність, глибина, гнучкість, оперативність, відкритість мислення, ерудиція тощо);

- культура мовлення (правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність тощо);

- культура поведінки (ввічливість, тактовність, толерантність, коректність, розкутість);

- культура спілкування (повага до співрозмовника через вивчення його

інтересів, вплив на читача або слухача, залучення однодумців, відповідальність за своє слово);

- культура виконавської майстерності (виразність та доцільність жестів, міміки, правильність дикції та інтонації);

- культура писемного викладу (наукова етика в оформленні посилань, урахування особливостей сприймання писемного тексту) [4, с.7-9]..

3.16. Критерії оцінювання КР (проєкту)

Захист кваліфікаційної роботи як різновид наукової дискусії проводиться на засіданні державної екзаменаційної комісії в присутності студентів. Доповідь студента (10 хвилин) може супроводжуватися демонстрацією наочності – таблиць, схем, діаграм, плакатів, відео-, аудіо записів тощо. Доцільність використання допоміжних ілюстративних матеріалів узгоджується з науковим керівником.

Під час захисту роботи студент повинен виявити такі **вміння**:

- стисло обґрунтувати вибір теми, її актуальність, мету й завдання роботи;

- розкрити теоретичну й практичну значущість дослідження;

- чітко сформулювати основні висновки та рекомендації;

- виявити ґрунтовні знання наукової літератури з обраної теми;

- показати всебічне володіння матеріалом дослідження;

- продемонструвати здатність самостійно аналізувати й узагальнювати результати дослідження; висловити власні міркування з приводу критичних зауважень рецензента, членів ДЕК;

- відповісти на запитання голови, членів ДЕК та студентів, присутніх на захисті.

У протоколі ДЕК фіксується захист КР (проєкту). Оцінка обговорюється на закритому засіданні екзаменаційної комісії та оголошується головою ДЕК на відкритому засіданні в присутності членів ДЕК і студентів [4, с.16-17].

Критерії КР (проєкту) складаються з критеріїв якості роботи (що

оцінюється) та критеріїв оцінювання (як оцінюється).

Що оцінюється?

Критерії якості кваліфікаційної роботи:

• *критерій творчості:* якість роботи в цілому, її творчий характер, уміння автора творчо інтерпретувати матеріал, аналізувати наукові джерела, обґрунтованість сформульованих практичних рекомендацій;

• *критерій самостійності:* ступінь самостійності в розробці проблеми;

• *критерій естетичності:* якість оформлення роботи – стиль викладу, грамотність, оформлення бібліографії, ілюстративного матеріалу;

• *критерій самопрезентації:* якість виступу магістранта (якості мовлення: чистота, правильність, точність, логічність, естетичність тощо);

• *критерій оцінки наукового керівника та рецензента:* урахування думок наукового керівника та рецензента.

Як оцінюється?

Критерії оцінювання роботи:

• Оцінка «**відмінно**»:

- обґрунтовано актуальність теми роботи;
- повне розкриття теми;
- високий науково-теоретичний і методичний рівень дослідження;
- систематизовано одержані результати;
- переконливо подано висновки та рекомендації;
- вільне оперування відповідними термінами та матеріалом дослідження;
- роботу оформлено відповідно до вимог.

• Оцінка «**добре**»:

- обґрунтовано актуальність теми роботи;
- повне розкриття теми;
- високий науково-теоретичний і методичний рівень дослідження;
- систематизовано одержані результати;
- *не переконливо подано висновки або відсутні рекомендації;*
- вільне оперування відповідними термінами та матеріалом

дослідження;

- *незначні порушення в оформленні дипломної роботи.*

- **Оцінка «задовільно»:**

- обґрунтовано актуальність теми;
- повне розкриття теми;
- *невисокий науково-теоретичний та методичний рівень дослідження;*
- *недостатньо систематизовано одержані результати;*
- *непереконливо подано висновки або відсутні рекомендації;*
- *посередній рівень оперування відповідними термінами та матеріалом*

дослідження;

- *порушено вимоги до оформлення випускної роботи;*

- **Оцінка «незадовільно»:**

- *непереконливе обґрунтування актуальності теми;*
- *неповне розкриття теми;*
- *низький науково-теоретичний та методичний рівень дослідження;*
- *недостатнє систематизування одержаних результатів;*
- *непереконливість висновків;*
- *недостатнє оперування необхідними термінами та поняттями,*

пов'язаними з дослідженням;

- *порушено вимоги щодо оформлення дипломної роботи;*
- *неспроможність відповідати на запитання.*

За цими ж критеріями оцінюються й курсові роботи.

3.17. Типові помилки в написанні й оформленні наукових робіт

Переважає більшість студентських наукових робіт виконується на належному рівні. Це роботи, що містять логічно побудований, фактично достовірний матеріал, критично продуманий, проаналізований і науково аргументований; оформлені за нормами літературної мови й структуровані за вимогами, що висуваються до них.

Разом із тим у роботах трапляються недогляди, а часом і суттєві

недоліки, що знижують якість їх. Ці недоліки стосуються як змісту робіт, так і оформлення.

Найчастіше в роботах трапляються такі *недоліки*:

1. Основна частина роботи чи розділи її недостатньо розкривають тему, не відповідають змістові роботи.

2. Назви розділів чи підрозділів не відбивають реальну проблему, предмет дослідження.

3. Між темою роботи та змістом її не завжди простежено чітко виражену відповідність. Це пояснюється тим, що студент не сповна розуміє теоретичне і практичне значення дослідження. Особливо часто цей недолік виявляється в курсових роботах.

4. Мета дослідження іноді не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно, відірвана від предмета, не відбиває його специфіки. Цей недолік часто спостерігається в роботах лінгводидактичної тематики.

5. В окремих роботах (особливо курсових) немає чіткого розмежування матеріалу, використаного з літературних джерел і досліджуваного самим студентом: іноді важко встановити, що студент узяв (чи дослівно переписав) з рекомендованих наукових джерел, а що є результатом його самостійної праці. Такі роботи читаються рівненько, на перший погляд важко помітити недоліки, але це, звичайно, є суттєвою вадю, оскільки свідчить про відсутність навичок самостійної роботи з науковою літературою. Такий недолік недопустимий у випускних роботах і може трактуватися як плагіат.

6. Відсутній (або недостатній) глибокий і всебічний аналіз сучасної спеціальної літератури (останні 5–10 років) з теми дослідження. Цей недолік часто призводить до зниження якості (й оцінювання) роботи, особливо дипломної. Часто навіть студент-випускник не вміє критично аналізувати сучасну наукову літературу, висловлювати власну позицію й давати оцінку мовним чи лінгводидактичним фактам і явищам. У таких випадках робота зводиться до звичайного переказування прочитаного і має реферативний характер.

7. Подекуди немає відповідності між викладеним у роботі матеріалом і висновками: висновки часто абстрактні, мають форму звіту, а не аналізу результатів дослідження, не відбивають завдань роботи. Врешті кінцевий результат не відповідає меті дослідження, а висновки – поставленим завданням.

8. У роботі часто відсутнє цитування наукових положень, думок учених, немає посилань на першоджерела або вказано не ті, з яких використано матеріал.

9. Аналітичний огляд публікацій з теми роботи не відбиває рівня дослідження проблеми, що є суттєвим недоліком випускних робіт.

10. Під час цитування студент часто не дотримується встановлених правил технічного оформлення цитат: неточно оформляє посилання на літературне джерело, неправильно називає прізвище автора (без ініціалів, з порушенням правил написання прізвищ, особливо під час перекладу з інших мов тощо), пропускає в кінці цитати лапки, неправильно оформляє т. зв. обірвані або розірвані цитати, що подані частиною речення, та ін.

11. Трапляється, що студент надмірно використовує цитати, не коментуючи їх і не демонструючи своє розуміння висловлених ученими думок. Часом цитати він може недоречно використовувати, тоді вони логічно не вписуються в контекст роботи.

12. Трапляються порушення й у складанні бібліографічного списку використаних джерел. Студент іноді використовує старі норми оформлення списку літератури. (Автори посібника пропонують сучасні вимоги до складання бібліографічного списку джерел (Додаток Д).

13. Обсяг та оформлення (структура) роботи не відповідає загальним вимогам. Цей недолік виявляється, коли студент не ознайомився з відповідними вимогами або через недбалість не дотримується їх.

14. У літературному оформленні роботи трапляються порушення правописного характеру. Робота, набрана на комп'ютері, має бути добре вчитаною, оскільки й там можуть траплятися помилки, переважно

технічного плану. В усіх випадках роботу слід ретельно редагувати, щоб уникнути порушень норм літературної мови (стилістичних, лексичних, граматичних та правописних).

15. Порушення трапляються і в оформленні додатків до роботи (якщо вони є): надмірна кількість додатків, роздрібненість їх, неправильне технічне оформлення тощо.

Помилки, описки та графічні неточності допускається виправляти підчищенням або зафарбуванням білою фарбою і нанесенням на тому ж місці або між рядками виправленого зображення машинописним способом або від руки. Виправлене повинно бути такого самого кольору, як і основний текст.

Уникнути цих та інших недоліків у написанні наукових робіт допоможуть змістовні, кваліфіковані групові та індивідуальні консультації наукових керівників і добросовісне ставлення студентів до виконання їх.

3.18. Недоліки під час захисту наукових робіт

1. Виступ студента позбавлений логіки викладу, не продуманий, не відбиває сутності й кінцевого результату дослідження.

2. Студент недостатньо володіє ораторською майстерністю.

3. Студент у зв'язку з поверховістю знань досліджуваної теми не може відповісти на запитання комісії або демонструє розлогі, надто загальні відповіді.

3.19. Звітність та зберігання кваліфікаційних робіт

Протоколи захисту кваліфікаційних робіт, підписані Головою та членами ЕК, зберігаються в архіві ЗВО. КР (проекти) після захисту їх секретар ЕК передає на випускову кафедру, а потім в архів ЗВО, де вони реєструються та зберігаються у фонді дипломних робіт.

За рішенням ЕК кращі кваліфікаційні роботи передають до читальної зали бібліотеки для користування студентами під час підготовки до занять або написання рефератів, курсових робіт.

3.20 Наукова стаття як самостійний науковий твір

Стаття – основна форма письмової інформації між спеціалістами, які працюють в одній або суміжній галузях науки. Розрізняють статті наукові, науково-технічні, науково-методичні й дискусійні з конкретних досліджень, а також оглядові. Зазвичай у перших трьох видах статей публікують результати завершених розділів дослідження, проводять обговорення їх та формулюють основні висновки.

Дискусійна стаття містить спірні наукові положення. Їх публікують з метою обговорення спірних питань у пресі. *Оглядова стаття* (аналітична, реферативна, тематична) містить систематизовані наукові відомості з будь-якого питання (теми, проблеми), отримані на основі аналізу першоджерел.

Наукова стаття – один із видів публікацій, що у ній подають проміжні або остаточні результати, висвітлюють конкретні окремі питання за темою дослідження, фіксують науковий пріоритет автора. Вона є результатом апробації науково-дослідної роботи. Наукову статтю подають до редакції в завершеному вигляді відповідно до вимог.

Оптимальний обсяг наукової статті (0,5–0,7 авт.арк.). Її структура має містити:

- вступ (постановка наукової проблеми, актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями, значення для розвитку певної галузі науки і практики – 1 абзац або 5–10 рядків);
- основні дослідження і публікації з проблеми за останній час, на які спирається автор, акцентування невирішених питань, яким присвячена стаття (0,5–2 с. машинописного тексту);
- формулювання мети статті (постановка завдання) – висловлюється головна ідея публікації, яка суттєво відрізняється від сучасних уявлень про проблему, доповнює або поглиблює вже відомі підходи; звертається увага на введення до наукового обігу нових фактів, висновків, рекомендацій, закономірностей або уточнення відомих раніше, але недостатньо вивчених.

Мету статті зумовлює постановка наукової проблеми та огляд

основних публікацій з теми (1 абзац, або 5–10 рядків);

- виклад змісту власного дослідження – основна частина статті, що в ній висвітлено основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, програма експерименту, аналіз отриманих результатів, особистий внесок автора в реалізацію основних висновків тощо (5–6 сторінок);

- висновок, у якому сформульовано основний умовивід автора, зміст висновків і рекомендацій, їх значення для теорії і практики, суспільна значущість та перспективи (1/3 сторінки);

- список використаної літератури та джерел (*не більше 5–7*).

Рукопис статті підписує автор і подає (разом з електронним варіантом) до редакції у двох примірниках. У науковій статті до фахових видань подають анотацію (резюме) українською, англійською і російською мовами [11, с. 257–259].

Етапи підготовки наукової статті:

1. Формулюємо робочу назву статті:

- заголовок має бути коротким, лаконічним, однозначним, конкретним;
- обираючи заголовок, чітко уявляємо, на чому саме хочемо акцентувати увагу читача.

2. Визначаємо межі теми та обсяги наукової інформації, яка буде представлена в ній.

3. Розробляємо орієнтовний план статті: вступ, основну частину, висновки, перспективи дослідження.

4. Вступ повинен містити відповіді на такі питання:

- постановка проблеми, її актуальність; науково-практичне значення;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання обраної проблеми і на які спирається автор;

- виокремлення не вирішених раніше питань, що ним присвячено статтю;

- формулювання мети і завдання статті.

5. Визначаємо методи дослідження, джерельну базу, готуємо основні тези-відповіді на завдання.

6. Подаємо визначення поданих у статті термінів.

7. В основній частині подаємо повне обґрунтування отриманих результатів (основний текст пишемо, спираючись на принципи: «від відомого до невідомого», «від простого до складного»).

8. Готуючи висновки, перевіряємо узгодженість між заголовком, метою, завданнями і висновками.

9. Міркуємо про перспективи наступних розвідок.

10. Проводимо самоконтроль виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях. Перевіряємо текст статті:

- на відповідність чинним правописним нормам;
- на відповідність вимогам наукового стилю;
- на відповідність оформлення цитат і покликань.

11. Оформляємо список використаних джерел за чинними стандартами [11, с. 260].

3.21 ТЕЗИ

Тези – коротко, точно, послідовно сформульовані ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці. Обсяг тез може бути в межах 2–3 сторінки машинописного тексту через 1,5–2 інтервали. Алгоритм тези можна подати так: теза – обґрунтування – доказ – аргумент – результат – перспектива.

Тези доповіді, будь-якої наукової публікації оформляють відповідно до вимог:

1) у правому верхньому куті розміщують прізвище автора та його ініціали та доповнюють відомостями про нього;

2) назва тез доповіді коротко відбиває головну ідею, думку, положення (2–5 слів);

3) послідовність викладу змісту може бути наступна: актуальність,

проблеми; стан розроблення проблеми в науці та практиці; основна ідея, положення, висновки дослідження; основні результати та їх практичне значення.

У тезах зазвичай не використовують цитати, ілюстративний матеріал. Формулювання кожної тези починається з нового рядка, кожна теза має самостійну думку, висловлену в одному або кількох реченнях [11, с. 260].

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Факультет української філології та журналістики

Кафедра мовознавства

**МЕТОДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ**

Реферат

Виконавець: студентка 311 групи
денної форми навчання
0.14 Філологія «Українська мова та
література»
П.І.

Перевірив: доцент П.І.Б

Херсон 2020

ПЛАН

Простий план

Вступ

- 1 Система методів навчання
- 2 Методи теоретичного вивчення мови

Висновки

Список використаної літератури

Складний план

Вступ

- 1 Система методів навчання
 - 1.1 Сучасні класифікації методів навчання
 - 1.2 Функції методів навчання української мови
 - 1.3 Методи і прийоми навчання
- 2 Методи теоретичного вивчення мови
 - 2.1 Метод зв'язного викладу матеріалу
 - 2.2 Бесіда та її різновиди
 - 2.3 Робота з підручником

Висновки

Список використаної літератури

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Факультет української філології та журналістики

Кафедра мовознавства

Етика спілкування

Реферат

Виконавець: Студентки 111-М групи
Спеціальності 035. Філологія
«Українська мова та література»
заочної форми навчання
П.І. по Б.

Перевірив: професор П.І. по Б..

Херсон –2020

План

1. Роль мистецтва спілкування в житті людини.
2. Історія розвитку етикетних форм спілкування.
3. Привітання.
4. Знайомство і представлення.
5. Звертання на “ти” і на “ви”.
6. Телефонна розмова.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

Кафедра мовознавства

ШЛЯХИ ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЯ УЧНІВ
ВЛАСНЕ УКРАЇНСЬКОЮ ЛЕКСИКОЮ

Курсова робота

Виконавець: студентка 311 групи
заочної форми навчання
014 Філологія «Українська мова та
література»
П.І.

Науковий керівник: доцент П.І. по Б.

Херсон 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЯ УЧНІВ НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНОЮ ЛЕКСИКОЮ	6
1.1 Лінгвістичні основи досліджуваної проблеми.....	6
1.2 Психологічні основи розвитку мовлення учнів основної школи	12
1.3 Дидактичне і методичне обґрунтування проблеми збагачення словникового запасу школярів	20
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА РОБОТИ НАД ЗБАГАЧЕННЯМ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЮ ЛЕКСИКОЮ	28
2.1 Методичне забезпечення роботи над збагаченням мовлення учнів основної школи	28
2.2 Зміст та організація роботи, спрямованої на збагачення мовлення учнів власне українською лексикою.....	34
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТКИ	47
.....	

ВСТУП

Українська мова – державна мова України, яка для більшості її громадян водночас є і рідною. Як навчальний предмет українська мова виконує низку важливих освітніх функцій. Головна функція полягає в тому, що вона є засобом спілкування, пізнання нагромаджених людством культурних цінностей, а також засобом самовираження особистості. Завдяки їй учні здобувають знання про довкілля, входять у людський колектив, прилучаються до національної і світової культури. Рідна мова найповніше вбирає в себе особливості української ментальності, а відтак сприяє засвоєнню її учнями.

Одним з найважливіших орієнтирів розв'язання проблем навчання мови є Закон про освіту в Україні, концепція мовної освіти, Державний стандарт базової і повної середньої освіти та Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, де визначаються підходи, рівні оволодіння мовою і мовленням, комунікативні завдання і цілі, рівні компетенції тощо [14].

У мовленні, як відомо, головна роль належить слову, як основі для розуміння думки. Формуючи мовленнєві уміння й навички в учнів, учитель неминуче приходить до необхідності ретельної роботи над лексикою. Особливу увагу слід приділити засвоєнню власне українських слів. Це сприятиме підвищенню мовленнєвої культури, посилить інтерес учнів до української мови, розширить словниковий запас, що є одним з найважливіших напрямів розвитку зв'язного мовлення. Збагачення активного словника школярів власне українською лексикою має велике значення не лише для розвитку мовлення, а й для виховання мовного чуття, почуття національної самосвідомості.

На різних етапах розвитку методики навчання української мови приділялася велика увага саме розвитку мовленнєвої культури учнів. Так, у свій час до цієї проблеми зверталися А.Алексюк, О.Біляєв, В.Бельтюкова, Л.Булаховський, Л.Виготський, В.Виноградов, О.Духнович, М.Жовтобрюх,

Я.Коменський, М.Красногорський, О.Лернієва, І.Олійник, М.Пентилюк, О.Савченко, В.Сухомлинський, К.Ушинський та інші.

Важливе місце в системі мовленнєвого розвитку, навчання та виховання школярів, безперечно, посідає етнокультурологічна лексика. Її вплив на мовну освіту учнів визнавали Ф.Буслаєв, Є.Дмитровський, С.Русова, Г.Сковорода, І.Срезневський, В.Сухомлинський, К.Ушинський, І.Франко, І.Ющук та ін. Питання щодо використання національно маркованої лексики в системі навчання мови розглядалося й сучасними науковцям (О.Біляєв, А.Богущ, В.Кононенко, Н.Лисенко, М.Пентилюк, М.Стельмахович та ін..).

Концепції мовної освіти, національного виховання визначають етнокультурознавчий компонент, який передбачає, що повернення українського суспільства до національної мови і культури, що, перш за все, «необхідно насичувати заняття мови власне українською лексикою і фразеологією, формами і синтаксичними конструкціями» [3, с.73].

Недостатнє вивчення цього питання, нерозробленість методики та низький рівень сформованості в учнів умінь і навичок використовувати власне українську лексику в усному і писемному мовленні зумовило вибір теми курсової роботи **«Шляхи збагачення мовлення учнів власне українською лексикою»**.

Об'єкт дослідження: процес збагачення мовлення учнів національно маркованою лексикою.

Предмет дослідження: лінгводидактичні умови формування в учнів умінь і навичок використовувати власне українську лексику в усному і писемному мовленні.

Мета дослідження: розробити, теоретично обґрунтувати методику роботи учнів над етнокультурологічною лексикою.

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання:**

- здійснити теоретичний аналіз досліджуваної проблеми відбитої у науковій літературі;
- визначити лінгвістичні, психологічні, психолінгвістичні та

лінгводидактичні засади збагачення мовлення учнів національно маркованою лексикою;

- скласти словник етнокультурознавчої лексики для учнів 5-7 класів;
- розробити систему завдань і вправ, спрямованих на збагачення мовлення учнів національно маркованою лексикою;

Робота складається зі вступу, двох розділів: «Теоретичні засади збагачення мовлення учнів національно маркованою лексикою», «Система роботи над збагаченням мовлення учнів основної школи етнокультурологічною лексикою», висновків, списку використаних джерел і додатків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варзацька Л. О. Формування оргдіяльнісних умінь на уроках української мови в старшій школі на академічному рівні : посібник; Нац. акад. пед. наук, Ін-т педагогіки. К. : Педагогічна думка, 2012. 121 с.

2. Гаврилюк Н. С. Основи культури і техніки мовлення : навч.-метод. посіб.; ДВНЗ "Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди". Корсунь-Шевченківський : Гаврищенко В. М., 2010. 239 с.

3. Голуб Н. Збагачення мовлення власне українською лексикою. *Українська мова та література в школі*. 2007. №1. С.4.

4. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). *Освіта*. груд. №№ 44, 45, 46.

5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. К. : Академвидав, 2004. 352 с.

6. Донченко Т. К. Мовленнєвий розвиток учнів у процесі навчання української мови в основній школі : навч.-метод. посіб. для вчителів і студ. ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 694 с.

7. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення,

викладання, оцінювання. К.: Ленвіт, 2003. 261 с.

8. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. М.: Наука, 1972. 164 с.

9. Лобчук О. Г. Навчання мовленнєвої діяльності на уроках мови : навч.-метод. посіб. К. : Кафедра, 2012. 117 с.

10. Мамчур Л. І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи : монографія; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань : Сочінський, 2012. 449 с.

11. Мордовцева Н. В. Лінгвістичні мініатюри як засіб удосконалення мовної компетенції учнів 5–7 класів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02; Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2008. 20 с.

12. Тесленко О. В. Міжпредметні зв'язки у процесі вивчення фразеології української мови в 5–7 класах загальноосвітньої школи : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02.; Акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки. К., 2000. 17 с.

13. Форостюк Т. В. Активізація пізнавальної діяльності учнів 5-6 класів у процесі вивчення лексики й фразеології української мови : дис... канд. пед. наук: 13.00.02; Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ін-т ім. Г.С.Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2000. 198 с.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

КАФЕДРА МОВОЗНАВСТВА

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
ІЗ КОМПОНЕНТОМ-НАЗВОЮ «ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ» У
СЛОВНИКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка ІV курсу 411 групи
Напряму підготовки 6.020303 Філологія
(українська мова та література)*
Клименко Анастасія Вікторівна

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент Гайдаєнко І.В.

Рецензент: доктор філологічних наук,
професор Олексенко В.П.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження	
фразеологізмів	6
1.1. Поняття «фразеологізм» у сучасному мовознавстві	6
1.2. Системні відношення у фразеології.....	9
РОЗДІЛ 2. Лексико-семантичні особливості фразеологічних	
одиниць із домінуючими назвами природних явищ в	
українській мові	
2.1. Лексико-семантичні групи фразеологізмів із компонентом-	
назвою «природне явище».....	14
2.2. Семантика досліджуваних мовних одиниць.....	25
2.3. Варіантність фразеологічних одиниць, виділених із	
словників.....	38
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність дослідження. Фразеологія – порівняно молода наука, основні поняття, обсяг проблематики та об'єкт вивчення якої є важливими для вивчення одного з найбільш активного фразеологічного рівня мовної системи. Уже досліджено, що фразеологічні одиниці характеризуються великою семантичною, структурною та функціональною різноманітністю, а це викликає певні труднощі у визначенні місця фразеології в лінгвістиці. Адже власне від з'ясування семантики фразеологічних одиниць, визначення їх найхарактерніших диференційних ознак залежить вивчення фразеології загалом, а також окремих її аспектів.

Окрім того, вивчення фразеологізмів є необхідною складовою дослідження лінгвоментальності певного народу, оскільки стійкі звороти відбивають досвід, накопичений протягом тисячоліть, а також репрезентують концептуальний шар свідомості нації.

Співвідношення мови й культури, мови й етноментальності, їхній взаємозв'язок, а також увага до лінгвокультурної семантики фразеологізмів сприяють усебічному вивченню окремих фразеотематичних груп, зокрема стійких виразів, що містять у собі компоненти із семантикою «природне явище».

На нашу думку, явища природи – є одним із найбільш сприятливих об'єктів для дослідження як лексикології, так і фразеології. Це пояснюємо відносною стабільністю їхнього складу впродовж багатьох століть і достатнім ступенем репрезентативності в лексикографічних та фразеологічних джерелах.

Вивчення й обґрунтування наукових основ фразеології тісно пов'язані з іменами Ш. Баллі [6], В. Виноградова [14], Б. Ларіна [34] та іншими ученими. Праці цих лінгвістів стимулювали дослідницьку роботу відомих сучасних фразеологів: В. Васильченка [13], Н. Бобух [11], Ж. Колоїз [27], В. Ужченка та [57], Д. Ужченка [57] та інших вчених.

Вивченню семантико-стилістичних особливостей фразеологізмів української мови присвятили свої праці М. Жовтобрюх [22], М. Демський [17], О. Забуранка [26], А. Коваль [28], В. Кононенко [30], А. Малюга [35], О. Пономарів [40], В. Ужченко та [57], Д. Ужченко [57] та інші вчені.

Однак, незважаючи на значну кількість праць у галузі фразеології, вивчення фразеологічних одиниць із компонентом найменування явищ природи майже відсутні, саме це й зумовлює актуальність випускного дослідження.

Таким чином, у нашому дослідженні ми з'ясуємо функціональність фразеологічних одиниць, у яких домінують назва того чи іншого природного явища, тобто лексеми типу «земля», «вода», «вітер», «дощ», «сніг», «туман», «блискавка», «грім», «мороз», «буря» тощо.

Мета дипломної роботи полягає в дослідженні лексико-семантичних особливостей фразеологічних одиниць із домінують назвою «явище природи», дібраних із фразеологічних словників української мови.

Мета дослідження зумовлює такі **завдання**:

1. Проаналізувати наукові праці з питань фразеології та сформулювати теоретико-методологічні засади роботи:

- а) систематизувати погляди вчених на визначення поняття «фразеологічна одиниця» в сучасній науці;
- б) проаналізувати чинні класифікації фразеологічних одиниць з метою подальшого використання їх елементів у дипломній роботі.

2. Виділити із фразеологічних словників та скласифікувати фразеологічні одиниці за лексико-семантичними групами залежно від номінації природного явища, що входить до їхнього складу, та з'ясувати їхні диференційні ознаки.

3. Вивчити функціонально-семантичні особливості досліджуваних мовних одиниць в українській мові.

4. Дослідити особливості варіативності фразеологічних одиниць

Об'єктом дослідження є фразеологізми з компонентами-назвами

природних явищ, розміщені у «Фразеологічному словнику української мови» за редакцією В. Ужченка [55], «Фразеологічному словнику української мови» Г. Удовиченка [53; 54] та «Словнику фразеологізмів української мови» М. Білоноженка [49].

Предмет дослідження – лексико-семантичні особливості фразем із домінують назвою явищ природи.

Практичне значення роботи визначається можливістю використання її результатів під час викладання дисциплін та спецкурсів зі «Стилістики української мови», «Сучасної української літературної мови», «Лексикології» на філологічних факультетах ВОЗ, під час підготовки до написання доповідей і рефератів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Робота пройшла апробацію на IV Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми філологічних та лінгводидактичних студій третього тисячоліття у студентських дослідженнях» (29-30 березня 2019 р., м. Херсон).

Публікації.

Кондратенко О. Лексико-семантичні групи фразеологізмів із компонентом-назвою «природне явище» у словниках української мови. Матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми філологічних та лінгводидактичних студій третього тисячоліття у студентських дослідженнях» (29–30 березня 2019 р.) [Електронний ресурс] / за заг. ред. І. В. Гайдаєнко, Т. Г. Окуневич. Херсон, 2018. 229 с. С. 39-44.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження доходимо висновку, що фразеологізми – це стійкі, зв’язані єдністю змісту, постійно відтворювані в мовленні словосполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю.

Основними диференційними ознаками фразеологічних одиниць є наступні: семантична цілісність або семантична нерозкладність; метафоричність; нарізнооформленість; відтворюваність; наявність не менше двох повнозначних слів; неперекладність іншими мовами тощо.

На сьогоднішній день мовознавці репрезентували низку класифікацій фразеологічних одиниць, використовуваних у теоретичній і методичній літературі, зокрема, семантичну, структурну, генетичну.

Ми переконалися у тому, фразеологізми із компонентом-назвою того чи іншого явища природи характеризуються достатнім ступенем репрезентативності у фразеологічних словниках української мови.

Значна кількість вищезазначених мовних одиниць і спонукає до створення тематичної класифікації залежно від семантики номінації природного явища, що входить до складу того чи іншого фразеологізму.

За фактологічним матеріалом, виділеним із словників: «Фразеологічним словником української мови» В. Ужченка, «Фразеологічним словником української мови» В. Удовиченка та «Словником фразеологізмів української мови» М. Білоноженка, зафіксовано 273 фразеологізми, що містять у собі лексеми-назви явищ природи. Авторитетність цих джерел не викликає сумнівів, адже у них зібрані найуживаніші фразеологічні одиниці сучасної української мови, розтлумачено їх значення, подано широку дериваційну базу, що проілюстровано цитатним матеріалом.

Статистичні підрахунки засвідчили, що за кількістю на першому місці

– фраземи із лексемою *земля* – (52 одиниці, що становить 19 % від проаналізованої кількості), на другому – із *вода* (47 одиниць – 17 %), на третьому – з *вітер, вітерець* (27 одиниць – 9,9 %). Далі в порядку спадання розташовані фразеологізми з іншими найменуваннями явищ природи: *вогонь, вогнище* (26 одиниць – 9,5 %), *небо* (23 одиниці – 8,4 %), *грім* (13 одиниць – 4,8 %), *сонце* (11 одиниць – 4 %), *лід* (10 одиниць – 3,7 %), *мороз* (8 одиниць – 2,9 %), *повітря* (8 одиниць – 2,9 %), *туман* (8 одиниць – 2,9 %), *хмара* (8 одиниць – 2,9 %), *холод, холодно* (7 одиниць – 2,6 %), *блискавка* (6 одиниць – 2,2 %), *дощ* (6 одиниць – 2 %), *сніг* (6 одиниць – 2,2 %), *погода* (3 одиниці – 1,1 %), *жарко* (2 одиниці – 0,7 %), *буря* (1 одиниця – 0,4 %), *вихор* (1 одиниця – 0,4 %).

Значна кількість фразеологічних одиниць із компонентом-назвою явищ природи в українській мові призвела до створення лексико-семантичної класифікації залежно від номінації природного явища, що входить до складу того чи іншого фразеологізму. Так, детальний аналіз дозволяє виділити наступні тематичні групи фразеологічних одиниць із компонентами-назвами явищ природи:

- 1) фразеологічні одиниці з лексемою *земля*;
- 2) фразеологічні одиниці з лексемою *вода*;
- 3) фразеологічні одиниці з компонентом-назвою, що позначає *вітер, вітерець*;
- 4) фразеологічні одиниці з лексемами *вогонь, вогнище*;
- 5) фразеологічні одиниці з лексемою *небо*;
- 6) фразеологічні одиниці із компонентами-назвами акустичних і світлових природних явищ: *грім, блискавка, буря, вихор*;
- 7) фразеологізми із компонентом-назвою атмосферних опадів: *дощ, сніг, туман*;
- 8) фразеологічні одиниці з компонентами, що позначають температурні природні явища: *мороз, холод, холодно, жарко*;
- 9) фразеологічні одиниці з лексемою *сонце*;

- 10) фразеологічні одиниці з лексемою *лід*;
- 11) фразеологічні одиниці із лексемою *хмара*;
- 12) фразеологічна одиниця з лексемою *повітря*;
- 13) фразеологічні одиниці з компонентами-назвами явищ природи, які позначають *погоду*.

Таким чином, нам вдалося здиференціювати аналізовані одиниці за тринадцятьма лексико-семантичними групами залежно від значення компонента. Найчисельнішою є група фразеологізмів із лексемою *земля*, що пов'язано, насамперед із її багатозначністю.

Усебічний аналіз лексико-семантичної групи фразеологічних одиниць із компонентами-найменуваннями явищ природи засвідчив, що спостереження над навколишнім середовищем відклалися в численних фразеосемантичних групах. У результаті дослідження ми виокремили фразеологічні одиниці з компонентами-назвами явищ природи, що мають значення:

- якісної характеристики, які передають: загальну характеристику особи; вікову характеристику, досвід; фізичну силу;
- значенням фізичного і психічного стану людини;
- поведінки чи реакції особи;
- зовнішнього вигляду, портретної характеристики особи;
- дії, занять особи;
- обставинної характеристики дії;
- якісної характеристики предмета;
- кількісної характеристики (міри) предметів: «дуже мало»; «дуже багато»;
- сприйняття відстані в просторі;
- часу;
- побажань;
- образні перифрази назв предметів, істот (осіб).

Усі мовні одиниці, виділені нами із фразеологічних словників

В.Ужченка, Г. Удовиченка та М. Білоноженка, характеризують в основному антропонімічні параметри особистості та є результатом потреби у виражальних засобах комунікації – вираження почуттів, емоційних оцінок, засобів емоційного впливу, влучних характеристик людини.

Аналіз лексичних варіантів довів, що фразеологізми з компонентом-назвою «явища природи» характеризуються високим ступенем варіативності, чому, на нашу думку, сприяє той факт, що більшість стійких зворотів такого типу часто вживається в усній мові, і тільки незначна їх частина належить до книжних.

Проаналізований фактологічний матеріал засвідчив, що фразеологізми з домінувальною назвою *явища природи*, уміщені у «Фразеологічному словнику української мови» Г. Удовиченка, «Фразеологічному словнику української мови» В. Ужченка та «Словнику фразеологізмів української мови» М. Білоноженка можуть вступати між собою у синонімічні та антонімічні відношення, а також яскраво представляють приклади граматичних та лексичних варіантів фразем.

Таким чином, фразеологічні одиниці – це невичерпне багатство сучасної української літературної мови, одне з найбільших джерел її мовленнєвої образності, розумової і почуттєвої розмаїтості, важливий матеріал і засіб сприймання та розуміння всього, у чому може виникнути комунікативна потреба мовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобух Н. М. Антоніми та фразеологізми з семантично протилежними компонентами. *Мовознавство*. 1992. № 4. С. 62–67.
2. Васильченко В. М. Українська фразеологія : навч. пос. К. : Тов-во «Знання» України, 2000. 96 с.
3. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. *Современный русский язык: лексикология, фразеология, лексикография*. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ, 2002. С. 326-346.
4. Демська-Кульчицька О. М. Фразеологія. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 74 с.
5. Демський М. Г. Системні зв'язки у сфері фраземіки . *Мовознавство*. 1991. № 2. С. 36-43.
6. Демський М. Г. Українські фраземи й особливості їх творення. Л. : Просвіта, 1994. 160 с.
7. Забуранка О. В. Антропоцентризм у сфері фразеологічного значення (на матеріалі перської та української мов). *Мовознавство*. 2003. № 1. С. 55-59.
8. Калашник В.С., Колоїз Ж. В. Словник фразеологічних антонімів української мови. К. : Довіра, 2001. 284 с.
9. Кононенко В. І. Українська народна фраземіка: трансформації образу. *Мовознавство*. 1993. № 5. С. 21-27.
10. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. К.: Академія, 2006. 464 с.
11. Малюга А. Ф. Полісемія іменників на позначення найменувань явищ природи. *Науковий вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Луцьк: Вежа, 2009. С. 506-511.
12. Мокієнко В. М. Українська етнофразеологія у загально-слов'янському висвітленні. *Мовознавство: Доп. та повідомл. IV Міжнар. конгресу українців* / Відп. ред. В. Німчук. К. : Пульсари, 2002. С. 379-385.
13. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. К. : Либідь,

1993. 248 с.

14. Пономарів О. Д. Фразеологія (мовно-стилістичні поради). *Урок української*. 2002. № 7. С. 22-25

15. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.

16. Потапенко О.І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін. Словник символів URL: <http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm> (23.02.2019).

17. Словник української мови: у 11 т. / За ред. І. К. Білодіда URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk> (21.03.2019).

18. Словник фразеологізмів української мови / Укл. : В. М. Білоноженко та ін. К. : Наук. думка, 2003. 1104 с.

19. Теклюк В. Я. Фразеологізми як синтаксична одиниця. *Дивослово*. – 2002. № 1. С. 14-16.

20. Сучасна українська мова : підручник. За ред. О. Д. Пономаріва. К. : Либідь, 2008. 488 с.

21. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови : у 2-х т. К. : Вища школа, 1984. Т. 1. 304 с.

22. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови : у 2-х т. К. : Вища школа, 1984. Т. 2. 384 с

23. Ужченко В. Д., Удовиченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. За ред. Л. В. Молодова. К. : Освіта, 1998. 204 с.

24. Ужченко В. Д. Внутрішня форма фразеологізму у зв'язку з внутрішньою формою слова. *Мовознавство*. 1993. № 3 С. 23-30.

25. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : навч. пос. К. : Знання, 2007. 494 с.

ДОДАТОК Г

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА МОВОЗНАВСТВА**

**ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ЧУТТЄВИХ НОМЕНІВ У ТВОРАХ ЯРА СЛАВУТИЧА**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконала: студентка 211М групи
Спеціальності 035 Філологія (Українська мова
та література)
Освітньо-професійної програми
«Філологія (українська мова та література)»
Пісоцька Олена Віталіївна

Керівник: доктор педагогічних наук, професор
Пентиліук М.І.

Рецензент: кандидат філологічних наук, доцент
Немченко І.В.

Херсон– 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи дослідження назв відчуттів в українській мові	7
1.1. Лексико-семантичні групи як засіб вивчення лексем на позначення відчуттів.....	7
1.2. Стилiстичний потенціал поезій.....	11
1.2.1. Функцiї метафор у поезiї.....	13
1.2.2. Порiвняння як стилiстичний засiб поетичної мови.....	15
1.2.3. Особливості вживання епiтета у вiршованих творах.....	17
РОЗДІЛ 2. Лiнгвостилiстичні особливості функціонування чуттєвих номенiв у творах Яра Славутича	19
2.1. Семантичний аналіз назв чуттєвої сфери.....	19
2.1.1. Аудіолексика у досліджуваних поезіях.....	22
2.1.2. Відеолексеми у творчості митця.....	28
2.1.3. Слова смакової сфери у вiршовій спадщині письменника..	37
2.1.4. Одоративні номени у вiршах письменника.....	49
2.1.5. Характеристика тактильних назв у досліджуваних текстах.	55
2.2. Метафоричні засоби створення образності у вiршах поета.....	59
2.3. Порiвняння та епiтети у вiршах Яра Славутича.....	62
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТОК А	76
ДОДАТОК Б	84

ВСТУП

Художнє мовлення, образне відтворення реальності є відтворюється у вживанні особливих стилістичних мовних засобів, що викликає в реципієнта художні образи конкретно-чуттєвого змісту – аудіо-відео-образи та картини, створені на основі відчуттів запаху, смаку, дотику. За допомогою вербалізаторів людських відчуттів досягається емоційний вплив реципієнта, більш реально постають перед ним описувані пейзажі, події, портрети дійових осіб й западають в душу.

Залежно від світобачення автора, від того, яку манеру оповіді він обирає, митець добирає арсенал мовно-виражальних засобів, через який майстер слова розкриває ідейно-естетичний зміст художнього твору.

Актуальність дослідження. Поетичний світ Яра Славутича напрочуд розмаїтий у плані тематичних обширів, образотворчого арсеналу. Мовні особливості творів поета значною мірою з'ясовані. Однак потреба цілісно і повно, глибоко вивчити лінгвостилістику, лексико-семантичні особливості лексичного складу поезії є наразі важливою та необхідною.

Творчу діяльність Яра Славутича досліджували як в літературознавчому та мовознавчому аспектах. Серед учених варто назвати: В. Олексенка [29], М. Пентилюк [39], І. Лопушинського [23], Я. Голобородька [19], І. Немченка [19], І. Гайдаєнко [19], В. Демченка [11] та інших філологів.

Незважаючи на достатньо велику кількість розвідок з цієї теми, питання вивчення лексико-семантичної структури, стилістичного використання лексики на позначення відчуттів розкрито не достатньо глибоко. Саме цим і зумовлений вибір теми кваліфікаційної роботи.

Назви відчуттів у лінгвостилістичному аспекті у поезіях Яра Славутича, становлять глибокий вербальний шар, вартий того, щоб на ньому зупинитися окремо і з'ясувати його пізнавальну та естетичну цінність.

Тема кваліфікаційної роботи є складником комплексної науково-

дослідницької програми кафедри мовознавства ХДУ «Теорія і практика навчання української мови у середній та вищій школі в умовах стандартизації сучасної освіти».

Мета нашої роботи передбачає на матеріалі поетичної творчості Яра Славутича провести лінгвостилістичний аналіз слів на позначення поняття «відчуття», тобто з'ясувати їх семантику та стилістичні функції.

Мета спонукає до розв'язання таких **завдань**:

- проаналізувати наукові джерела з теми та розробити теоретичні засади дослідження назв чуттєвої сфери;
- обстежити поетичні твори Яра Славутича та виділити лексеми на позначення відчуттів, провести аналіз лексико-семантичних груп, до яких входять досліджувані мовні одиниці та подати їх семантичну характеристику;
- з'ясувати стилістичні функції вербалізованих засобів на позначення відчуттів у поетичних текстах Яра Славутича.
- укласти словник та контекстний реєстр назв чуттєвої сфери, виявлених у поезіях митця.

Об'єктом дослідження є мова творів Яра Славутича.

Предмет нашої роботи – лінгвостилістичний аналіз лексем, що презентують назви відчуттів, тобто такі, що входять до лексико-семантичних груп аудіо-, відео-, одоративних, смакових та тактильних назв.

Методи дослідження. Аналіз лексем, що позначають відчуття, потребував використання загальнонаукових теоретичних методів: аналізу, синтезу, узагальнення та лінгвістичних методів: спостереження, що застосовувався з метою цілісного сприйняття тексту та виділення одиниць, що є предметом дослідження; описового методу, що реалізовувався у методиці компонентного аналізу – для дослідження семантики лексем на позначення відчуттів та інвентаризації, класифікації й інтерпретації досліджуваних мовних явищ; методу компонентного аналізу, за допомогою якого були сформовані тематичні групи, що послугувало підґрунтям для

з'ясування семантичних особливостей досліджуваних слів.

Наукова новизна. Робота є спробою узагальнити наукові підходи сучасних науковців до з'ясування лінгвостилістичної специфіки мовних одиниць на позначення відчуттів у творах Яра Славутича.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали та положення роботи можуть бути використані у ВОЗ під час вивчення дисциплін: «Загальне мовознавство», «Стилістика української мови», «Сучасна українська літературна мова», «Лінгвістичний аналіз тексту»; у загальноосвітніх навчальних закладах на уроках української мови; під час підготовки до спецсеминарів з української мови, написання рефератів, курсових та кваліфікаційних робіт.

Апробація результатів дослідження. Робота пройшла апробацію на IV Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми філологічних та лінгводидактичних студій третього тисячоліття у студентських дослідженнях» (29-30 березня 2019 р., м. Херсон) та Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Українська мова в контексті слов'янознавства та компаративістики» (14 травня 2019 р. на базі кафедри мовознавства факультету української філології та журналістики).

Публікації.

Денисенко В. Назви відчуттів у ролі порівнянь у творах Яра Славутича. Матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми філологічних та лінгводидактичних студій третього тисячоліття у студентських дослідженнях» (29–30 березня 2019 р.) [Електронний ресурс] / за заг. ред. І. В. Гайдаєнко, Т. Г. Окуневич. Херсон, 2018. 229 с. С. 39-44.

Денисенко В. Назви чуттєвої сфери у поезіях Яра Славутича. Магістерські студії. Альманах. Херсон. ХДУ, 2018. 826 с. С. 33-35

Структура випускної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Поетика. Про високе. Горацій. Про поетичне мистецтво. Упорял. М. Борецький, В. Зварич. К. : Грамота, 2007. 168 с.
2. Балли Ш. Французская стилистика *Traite de stylistique française*. М.: Либроком, 2009. 398 с.
3. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари, 2004. 400с.
4. Духовна синергетика української мови в комедії Миколи Куліша «Мина Мазайло» (на матеріалі чуттєвих концептів). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»* : зб. наук. праць. Випуск 30. Херс. держ. ун-т. Херсон: ХДУ, 2017. 189 с. С. 37-41.
5. Гайдаєнко І.В. Епітетні вербалізатори концептів чуттєвої концептосфери в художніх текстах *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»* : зб. наук. праць. Вип. 22. Херс.держ. ун-т. Херсон: ХДУ, 2015. 228с. С. 55- 58.
6. Гайдаєнко І.В. Лексико-семантичні групи слів на позначення смаку як джерело дослідження семантичної системи мови. *Філологічні науки. Південний архів*: зб. наукових праць. Херсон: ХДПУ-Айлант, 2000. Вип.7. С. 2-5.
7. Гладченко К. Ю. Лексико-семантичне поле як структурний елемент мовної картини світу. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/-movoznavtvo/2016/272-260-3.pdf> (15.02.2019).
8. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики. К. : Вид-во КДЛУ, 1996. 294 с.
9. Дудик П.С. Стилїстика української мови : навч. пос. К. : Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
10. Живов В.М., Успенский Б.А. Центр и периферия в языке в свете языковых универсалий. *Вопросы языкознания*. 1993. №5. С.24-35.

11. Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова : навч, посіб. для студ. вищ. навч. закл. За ред. С. О. Карамана. К. : Літера ЛТД, 2011. 560 с.
12. Кочерган М.П. Теорія функціонально-семантичного поля і її застосування в зіставному мовознавстві. *Мовознавство*, 2007, № 4-5. С.14-19.
13. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. К.: ВЦ «Академія», 2003. 464 с.
14. Кочерган М. П. Лексико-семантична система. *Українська мова : Енциклопедія*. Ред. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 305–306.
15. Лупенко Т. Семантика польових структур у контексті аналізу мовної картини світу. URL: http://www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/period_vudannia/web13/pdf/2012_1/Tetiana_Lupenko.pdf (16.06.2019).
16. Маркова Т. О., Домрачева І. Р. Лексико-семантична і тематичні групи: принципи розмежування. URL:jvestnik-sss.donnu.edu (13.03.2019)..
17. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови : підручник. За ред. Л.І.Мацько. К. : Вища школа, 2003. 462с.
18. Поетика Яра Славутича. Упор. І. Лопушинський. К. : Дніпро, 1999. 196 с.
19. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
20. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
21. Славутич Яр. Твори в п'яти томах. К. : Дніпро; Едмонтон : Славута, 1998. Т.І. 469 с.
22. Тарасова В.В. Семантичне поле «Засоби пересування» в сучасних англійській, німецькій, російській та українській мовах: монографія. К. : ТЗОВ «SprintPrint», 2010. 257с.

ПРИКЛАДИ
ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ
У СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ У ДИСЕРТАЦІЇ
з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	<p>1. Бичківський О. О. Міжнародне приватне право : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 82 с.</p> <p>2. Бондаренко В. Г. Немеркнуча слава новітніх запорожців: історія Українського Вільного козацтва на Запоріжжі (1917-1920 рр.). Запоріжжя, 2017. 113 с.</p> <p>3. Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919-1993 рр.): монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 600 с.</p> <p>4. Вагіна О. М. Політична етика : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 102 с.</p> <p>5. Верлос Н. В. Конституційне право зарубіжних країн : курс лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 145 с.</p> <p>6. Горбунова А. В. Управління економічною захищеністю підприємства: теорія і методологія : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 240 с.</p> <p>7. Гурська Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : ЦУЛ, 2016. 172 с.</p> <p>8. Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.</p>
Два автори	<p>1. Аванесова Н. Е., Марченко О. В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом: теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. 196 с.</p> <p>2. Батракова Т. І., Калюжна Ю. В. Банківські операції : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 130 с.</p> <p>3. Білобровко Т. І., Кожуховська Л. П. Філософія науки й управління освітою : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2015. 166 с.</p> <p>4. Богма О. С., Кисильова І. Ю. Фінанси : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 102 с.</p> <p>5. Горошкова Л. А., Волков В. П. Виробничий менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 131 с.</p> <p>6. Гура О. І., Гура Т. Є. Психологія управління соціальною організацією : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с.</p>

Три автори	<p>1. Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М. Інформаційні системи і технології у фінансах : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2015. 312 с.</p> <p>2. Городовенко В. В., Макаренков О. Л., Сантос М. М. О. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 206 с.</p> <p>3. Кузнецов М. А., Фоменко К. І., Кузнецов О. І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.</p> <p>4. Якобчук В. П., Богоявленська Ю. В., Тищенко С. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 476 с.</p>
Чотири і більше авторів	<p>1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України : станом на 10 жовт. 2016 р. / К. І. Беліков та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : ЦУЛ, 2016. 528 с.</p> <p>2. Бікулов Д. Т., Чкан А. С., Олійник О. М., Маркова С. В. Менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с.</p> <p>3. Операційне числення : навч. посіб. / С. М. Гребенюк та ін. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 88 с.</p> <p>4. Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с.</p> <p>5. Клименко М. І., Панасенко Є. В., Стреляев Ю. М., Ткаченко І. Г. Варіаційне числення та методи оптимізації : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 84 с.</p>
Автор(и) та редактор(и)/упорядники	<p>1. Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с.</p> <p>2. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Бутко. Київ : ЦУЛ, 2016. 232 с.</p> <p>3. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / за ред. І. І. Дахна. Київ : ЦУЛ, 2015. 560 с.</p>
Без автора	<p>1. 25 років економічному факультету: історія та сьогодення (1991-2016) : ювіл. вип. / під заг. ред. А. В. Череп. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 330 с.</p> <p>2. Криміналістика : конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Галана ; уклад. Ж. В. Удовенко. Київ : ЦУЛ, 2016. 320 с.</p> <p>3. Миротворення в умовах гібридної війни в Україні : монографія / за ред. М. А. Лепського. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2017. 172 с.</p> <p>4. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с.</p> <p>5. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу</p>

	<p>України / за заг. ред. Т. А. Латковської. Київ : ЦУЛ, 2017. 176 с.</p> <p>6. Службове право: витоки, сучасність та перспективи розвитку / за ред.: Т. О. Коломoeць, В. К. Колпакова. Запоріжжя, 2017. 328 с.</p> <p>7. Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2016. 488 с.</p> <p>8. Адміністративно-правова освіта у персоналіях : довід. / за заг. ред.: Т. О. Коломoeць, В. К. Колпакова. Київ : Ін Юре, 2015. 352 с.</p> <p>9. Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 5-6 жовт. 2017 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 216 с.</p> <p>10. Країни пострадянського простору: виклики модернізації : зб. наук. пр. / редкол.: П. М. Рудяков (відп. ред.) та ін. Київ : Ін-т всесвітньої історії НАН України, 2016. 306 с.</p> <p>11. Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ століття / упоряд. В. Агеєва. Київ : Смолоскип, 2016. 904 с.</p>
Багатотомні видання	<p>1. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с.</p> <p>2. Лодий П. Д. Сочинения : в 2 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. А. В. Синицына. Киев ; Мелитополь : НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2015. Т. 1. 306 с.</p> <p>3. Новицкий О. М. Сочинения : в 4 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. Н. Г. Мозговая. Киев ; Мелитополь: НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2017. Т. 1. 382 с.</p> <p>4. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.</p> <p>5. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права : в 6 т. Харьков : Право, 2007. Т. 4 : Особенная часть. Косвенные налоги. 536 с.</p>
Автореферати дисертацій	<p>1. Бондар О. Г. Земля як об'єкт права власності за земельним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2005. 20 с.</p> <p>2. Гнатенко Н. Г. Групи інтересів у Верховній Раді України: сутність і роль у формуванні державної політики : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2017. 20 с.</p> <p>3. Кулініч О. О. Право людини і громадянина на освіту в</p>

	Україні та конституційно-правовий механізм його реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2015. 20 с.
Дисертації	<p>1. Авдєєва О. С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець XVIII - початок XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с.</p> <p>2. Левчук С. А. Матриці Гріна рівнянь і систем еліптичного типу для дослідження статичного деформування складених тіл : дис. ... канд. фіз.-мат. наук : 01.02.04. Запоріжжя, 2002. 150 с.</p> <p>3. Вініченко О. М. Система динамічного контролю соціально-економічного розвитку промислового підприємства : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Дніпро, 2017. 424 с.</p>
Законодавчі та нормативні документи	<p>1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.</p> <p>2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.</p> <p>3. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2011. № 48-49. Ст. 536.</p> <p>4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>5. Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1050. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 4. С. 530–543.</p> <p>6. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2017 р. № 43/2017. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 23 лют. (№ 35). С. 10.</p> <p>7. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 20. С. 136–141.</p> <p>8. Інструкція щодо заповнення особової картки державного службовця : затв. наказом Нац. агентства України з питань Держ. служби від 05.08.2016 р. № 156. <i>Баланс-бюджет</i>. 2016. 19 верес. (№ 38). С. 15–16.</p>
Архівні документи	<p>1. Лист Голови Співки «Чорнобиль» Г. Ф. Лепіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Співки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. <i>ЦДАГО України</i> (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64 зв., 71.</p> <p>2. Матеріали Ради Народних комісарів Української</p>

	<p>Народної Республіки. <i>ЦДАВО України</i> (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.</p> <p>3. Наукове товариство ім. Шевченка. <i>Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України</i>. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.</p>
Патенти	<p>1. Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с.</p> <p>2. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.</p>
Препринти	<p>1. Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт. НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1).</p> <p>2. Шиляев Б. А., Воеводин В. Н. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков : ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт. НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ2006-4).</p>
Стандарти	<p>1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).</p> <p>2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.</p> <p>3. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).</p>
Каталоги	<p>1. Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк : Лебедь, 2005. 228 с.</p> <p>2. Історико-правова спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с.</p> <p>3. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін. ; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів : Новий час, 2003. 160 с.</p>

<p>Бібліографічні і покажчики</p>	<p>1.Боротьба з корупцією: нагальна проблема сучасності : бібліогр. покажч. Вип. 2 / уклад.: О. В. Левчук, відп. за вип. Н. М. Чала ; Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 60 с.</p> <p>2.Микола Лукаш : біобібліогр. покажч. / уклад. В. Савчин. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 356 с. (Українська біобібліографія ; ч. 10).</p> <p>3.Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича в незалежній Україні : бібліогр. покажч. / уклад.: Н. М. Загородна та ін.; наук. ред. Т. В. Марусик; відп. за вип. М. Б. Зушман. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. 512 с. (До 140-річчя від дня заснування).</p> <p>4.Лисодед О. В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992-2002) / ред. О. Г. Кальман. Харків : Одісей, 2003. 128 с.</p> <p>5. Яценко О. М., Любовець Н. І. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856-2013). Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2015. 472 с. (Джерела української біографістики ; вип. 3).</p>
<p>ЧАСТИНА ВИДАННЯ: КНИГИ</p>	<p>1. Баймуратов М. А. Имплементация норм международного права и роль Конституционного Суда Украины в толковании международных договоров / М. А. Баймуратов. <i>Михайло Баймуратов: право як буття вченого</i> : зб. наук. пр. до 55-річчя проф. М. О. Баймуратова / упоряд. та відп. ред. Ю. О. Волошин. К., 2009. С. 477–493.</p> <p>2. Гетьман А. П. Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. <i>Тридцять лет с экологическим правом</i> : избранные труды. Харьков, 2013. С. 205–212.</p> <p>3. Коломоець Т. О. Адміністративна деліктологія та адміністративна деліктність. <i>Адміністративне право України</i> : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоець. Київ, 2009. С. 195–197.</p> <p>4. Алексєєв В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. <i>Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні</i> : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.</p>
<p>ЧАСТИНА ВИДАННЯ: МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЙ (ТЕЗИ, ДОПОВІДІ)</p>	<p>1. Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. <i>Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації</i> : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133–136.</p> <p>2. Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. <i>Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених</i> : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137.</p>

	<p>3. Кононенко Н. Методология толерантности в системе общественных отношений. <i>Формирование толерантного сознания в обществе</i> : материалы VII междунар. антитеррорист. форума (Братислава, 18 нояб. 2010 г.). Киев, 2011. С. 145–150.</p> <p>4. Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. <i>Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі</i> : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50–53.</p> <p>5. Соколова Ю. Особливості впровадження проблемного навчання хімії в старшій профільній школі. <i>Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичних, фармацевтичних та природничих наук</i> : матеріали III регіон. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 29 листоп. 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 211–212.</p>
<p>ЧАСТИНА ВИДАННЯ: ДОВІДКОВОГО ВИДАННЯ</p>	<p>1. Кучеренко І. М. Право державної власності. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 673.</p> <p>2. Пирожкова Ю. В. Благодійна організація. <i>Адміністративне право України</i> : словник термінів / за ред.: Т. О. Коломoeць, В. К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54–55.</p> <p>3. Сірий М. І. Судова влада. <i>Юридична енциклопедія</i>. Київ, 2003. Т. 5. С. 699.</p>
<p>ЧАСТИНА ВИДАННЯ: ПРОДОВЖУВ АНОГО ВИДАННЯ</p>	<p>1. Коломoeць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формування їх застосування. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46.</p> <p>2. Левчук С. А., Хмельницький А. А. Дослідження статичного деформування складених циліндричних оболонок за допомогою матриць типу Гріна. <i>Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 153–159.</p> <p>3. Левчук С. А., Рак Л. О., Хмельницький А. А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. <i>Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій</i>. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218.</p> <p>4. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. <i>Проблеми законності</i>. Харків, 2011. Вип. 115. С. 200–206.</p>
<p>ЧАСТИНА ВИДАННЯ: ПЕРІОДИЧНО ГО ВИДАННЯ (ЖУРНАЛУ,</p>	<p>1. Кулініч О. О. Право на освіту в системі конституційних прав людини і громадянина та його гарантії. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2007. № 4. С. 88–92.</p> <p>2. Коломoeць Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. <i>Право України</i>. 2017. № 5. С. 71–79.</p>

ГАЗЕТИ)	<p>3. Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5.</p> <p>4. Біленчук П., Обіход Т. Небезпеки ядерної злочинності: аналіз вітчизняного і міжнародного законодавства. <i>Юридичний вісник України</i>. 2017. 20-26 жовт. (№ 42). С. 14–15.</p> <p>Bletskan D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe₂: ab initio modeling and comparison with experiment. <i>Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics</i>. 2016. Vol. 19, No 1. P. 98–108.</p>
Електронні ресурси	<p>1. Влада очима історії : фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>2. Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. <i>Юридичний науковий електронний журнал</i>. 2017. № 5. С. 115–118. URL: http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf.</p> <p>3. Ганзенко О. О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. – С. 20–27. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>4. Яцків Я. С., Маліцький Б. А., Бублик С. Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років ХХ століття: період переходу до ринку. <i>Наука та інновації</i>. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI: https://doi.org/10.15407/scin12.06.006.</p>

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ

1. Актуальність дослідження:

5 балів – дослідження актуальне та аргументовано обґрунтоване;

4 бали – дослідження актуальне, але аргументовано недостатньо;

3 бали – актуальність теми обґрунтована частково;

0 балів – актуальність теми не обґрунтована.

2. Самостійність дослідження. повнота проведеного аналізу:

5 балів – роботу виконано самостійно; проведено глибокий аналіз наукової літератури;

4 бали – роботу виконано самостійно; проведено частковий аналіз наукової літератури;

3 бали – роботу виконано на недостатньо самостійному рівні; проведено поверховий аналіз наукової літератури;

0 балів – робота не є самостійно виконаною; аналіз наукової літератури відсутній.

3. Реалізація мети дослідження; відповідність висновків з обраної теми:

5 балів – мету розкрито глибоко і повністю. Висновки відповідають меті дослідження;

4 бали – мету розкрито достатньо повно. Переважна більшість висновків відповідає меті дослідження;

3 бали – мету розкрито недостатньо глибоко. Висновки частково відповідають меті дослідження;

0 балів – мету не розкрито. Висновки не відповідають меті дослідження.

4. Структура і логічність композиції роботи:

5 балів – чітке структурування і логічна композиція роботи;

4 бали – досить чітке структурування і логічна композиція роботи;

3 бали – недостатньо чітке структурування і логічна композиція роботи;

0 балів – робота не структурована, композиція нелогічна.

5. Обізнаність із класичними і новітніми науковими джерелами та володіння навичками реферативного опрацювання:

5 балів – аналіз стану проблеми здійснено за новітніми вітчизняними і зарубіжними джерелами;

4 бали – аналіз стану проблеми здійснено в основному за вітчизняними джерелами з використанням періодичних наукових видань;

3 бали – аналіз стану проблеми здійснено в основному за навчальною літературою та застарілим джерелам (більше 10 років).

0 балів – аналіз стану проблеми здійснено за недостовірними та застарілим джерелам (більше 20 років).

6. Відповідність обсягу роботи встановленим вимогам:

5 балів – обсяг роботи повністю відповідає вимогам;

4 бали – незначне відхилення від вимог до обсягу роботи;

3 бали – обсяг роботи не повністю відповідає вимогам;

0 балів – обсяг роботи не відповідає вимогам.

7. Відповідність вимогам наукового стилю; дотримання вимог щодо оформлення роботи відповідно до чинних стандартів:

5 балів – робота повністю відповідає вимогам наукового стилю, оформлення відповідає чинним стандартам;

4 бали – робота відповідає вимогам наукового стилю, в оформленні трапляються деякі неточності;

3 бали – робота відповідає не всім вимогам наукового стилю, в оформленні трапляються значні огріхи;

0 балів – робота не відповідає вимогам наукового стилю, оформлення не відповідає чинним стандартам.

8. Ступінь виконання завдань керівника та дотримання термінів виконання роботи:

5 балів – завдання керівника виконані повністю з дотриманням термінів виконання роботи;

4 бали – виконано більшість завдань керівника з незначними відхиленнями у термінах виконання роботи;

3 бали – завдання керівника виконано неповністю зі значним недотриманням термінів виконання роботи;

0 балів – завдання керівника невиконано, терміни виконання роботи не дотримано.

9. Структура і обсяг презентації роботи на захисті:

10 балів – доповідь на захисті відбиває зміст курсової роботи;

8–9 балів – доповідь на захисті достатньо повно відбиває зміст курсової роботи;

6–7 балів – доповідь на захисті недосить повно відбиває зміст курсової роботи;

0 балів – доповідь на захисті не відбиває зміст курсової роботи.

10. Мовна компетентність студента

10 балів – високий рівень мовної компетентності студента;

8–9 балів – достатньо високий рівень мовної компетентності студента;

6–7 балів – достатній рівень мовної компетентності студента;

0 балів – низький рівень мовної компетентності студента.

11. Повнота відповідей на поставлені запитання:

10 балів – студент уміло використовує систему аргументації під час відповіді на запитання;

8–9 балів – студент повно і аргументовано відповідає на запитання;

6–7 балів – відповіді студента на запитання не завжди повні та аргументовані;

0 балів – відповіді студента на запитання не повні та не аргументовані.

12. Вміння захищати власну думку:

10 балів – студент демонструє вміння аргументовано захищати свою думку;

8–9 балів – студент демонструє вміння достатньо аргументовано захищати свою думку;

6–7 балів – студент не завжди аргументовано захищає свою думку;

0 балів – студент не може захистити свою думку.

13. Рівень володіння матеріалом:

10 балів – студент демонструє високий рівень володіння матеріалом;

8–9 балів – студент демонструє достатньо високий рівень володіння матеріалом;

6–7 балів – студент демонструє достатній рівень володіння матеріалом;

0 балів – студент не володіє матеріалом.

14. Культура захисту:

10 балів – студент демонструє високий рівень культури захисту;

8–9 балів – студент демонструє достатньо високий рівень культури захисту;

6–7 балів – студент демонструє достатній рівень культури захисту;

0 балів – культура захисту студента на низькому рівні.

ПЛАГІАТ В НАУКОВИХ РОБОТАХ ВІД А ДО Я

Протягом навчання у виші доведеться написати кілька наукових робіт. Тому необхідно відразу, під час підготовки першої роботи, розібратися з вимогами. Навіть якщо Ви плануєте замовляти роботу на спеціалізованому ресурсі або у виконавця-фрілансера, слід вміти визначати якість виконаного замовлення. Сьогодні серед головних критеріїв якості наукової роботи є унікальність тексту. Зазвичай вушівські стандарти припускають унікальність не менше 60%, тобто наявність прямих цитат і запозиченого тексту не більше 30–40%. Залежно від дисципліни відсоток може бути різним наприклад в роботах з права кількість цитувань допускається до 60%.

Плагіат в роботі може з'явитися не тільки завдяки цитатам, а внаслідок компілювання (цілеспрямованого з'єднання) частин книг, статей, інших публікацій, без подальшої обробки, коли роботу пишуть за кілька годин до подання керівникові і вступ беруть, наприклад, з тексту статті схожої за темою, розділ перший – з параграфа книги, практичну частину – з іншої курсової роботи, висновки – з тієї ж статті тощо. Такого «франкінштейна» легко можна ідентифікувати після перевірки роботи на унікальність в інтернеті або за змістом під час ознайомлення з текстом.

Під час написання курсової в звичайному режимі досить часто доводиться користуватися термінами, цитатами, стійкими науковими зворотами. Відомо, що наукові роботи студенти пишуть, спираючись на інші матеріали, оскільки мають на меті, в першу чергу, вивчення теми на основі інформації, представленої в роботах інших авторів. Основним завданням під час написання наукової є структурування та аналіз інформації, а не винахід чогось свого. Максимум, що студент може написати свого в роботі, так це висновки після вивчення матеріалу або своє ставлення до досліджуваної проблеми.

Програми перевірки унікальності тексту ідентифікують прямі цитати як плагіат. У цьому контексті важливо правильно оцінити раціональне співвідношення всіх цих формально «неунікальних» компонентів і оригінального тексту.

Як заздалегідь уникнути плагіату?

Якщо ви готуєте наукову роботу самостійно, варто попідкуватися про «профілактику» плагіату. Гарною нагодою в цьому випадку буде робота з джерелами: коли ви введете в віконце пошуковика (гугл або яндекс) тему або ключову фразу, пов'язану з темою курсової роботи, то побачите певну кількість посилань на інтернет-ресурси. Залежно від популярності теми таких посилань в переліку може бути від двох-трьох до кількох сотень. Найчастіше використання джерел за посиланнями в перших рядках гугла або ядекса, реально підвищує ймовірність низької унікальності. Бажано користуватися матеріалами, що ранжуються пошуковими системами низько, тобто знаходяться на останніх місцях в пошуку, тобто чим далі тим свіжіша інформація.

Ще більш цінними є першоджерела – це нові або неоцифровані матеріали. Це можуть бути «свіжі» наукові публікації або, навпаки, старі монографії, які ще не встигли пройти цифрову обробку і потрапити в бази програм перевірки унікальності тексту, їх потрібно шукати в бібліотечних журналах.

Під час написання наукових робіт цілком доречно використовувати іноземні джерела. Набагато легше і швидше відредагувати переклад, ніж писати текст «з нуля». Однак деякі програма-антиплагіати вже мають алгоритми розпізнавання перекладу з російської мови українською і навпаки. У цій ситуації варто виявляти обережність.

Хоча унікальність вашого тексту оцінюється в цілому, для полегшення роботи бажано перевіряти окремі закінчені фрагменти тексту у процесі написання: можна робити перевірку за розділами. Вдаючись до такої перевірки, ви побачите, які саме фрагменти тексту знижують унікальність.

Можливо, доведеться обмежити використання джерела, яке стає причиною таких результатів.

Чи можливо «обдурити» програми перевірки унікальності?

На просторах інтернету досить популярна тема так званих «антіплагіат-кілерів». Йдеться про спеціалізовані програми, які підвищують унікальність текстових матеріалів технічним шляхом. Це може бути вставка невидимих символів, заміна букв з кирилиці латинськими символами. Користуватися такими програмами дуже просто. Після п'ятихвилинної обробки тексту, унікальність «підвищується» до фантастичних показників. Однак слід розуміти: алгоритми перевірки антіплагіаторів постійно вдосконалюються. Методи «кілерів» швидко застарівають. Якщо навіть вони ще працюють в одній програмі перевірки, то не факт, що подібне шахрайство пропустять інші антіплагіатори. Вам необхідно розуміти, що використання «кілерів» пов'язане з великим ризиком. Ви можете потрапити в дуже незручну ситуацію перед викладачами, безповоротно зіпсувати свою репутацію.

Крім «кілерів» існують нешкідливі способи обходу програм перевірки унікальності. Наприклад, можна використовувати синонімайзери – програми автоматичного підбору синонімів до часто повторюваним словами. Але і в цьому випадку ви теж ризикуєте. Синоніми іноді спотворюють зміст написаного. У результаті, замість логічно побудованого тексту виходить безглузда плутанина. Нести на перевірку викладачеві таку абракадабру не варто.

Як позбутися плагіату «чистими» шляхами?

На 100% перевірений і оптимальний спосіб очищення тексту від плагіату (копипаста) – це якісний глибокий рерайт. Йдеться про переписування тексту своїми словами. при цьому просто перефразувати речення недостатньо. Бажано спочатку прочитати цілий фрагмент тексту, а потім викласти зміст прочитаного у власній інтерпретації. Якщо у тексті доцільно використовувати цитату, її обсяг слід скоротити до необхідного мінімуму. Після цитати слід обов'язково додати посилання – це, до речі, і є основний принцип

правильного написання наукової роботи, коли відразу збирають матеріал в «сирому вигляді» (фрагменти з книг, статей, монографій), після розміщують його в логічній послідовності, потім роблять рерайт з посиланнями на джерела.

Прийнятний засіб в «боротьбі за унікальність» – це таблиці, схеми, діаграми, формули та інші подібні матеріали. Якість тексту підвищується за допомогою його структурування. Тому, якщо дозволяє тематика, необхідно ділити текст не тільки на великі розділи, але також використовувати підрозділи, марковані та нумеровані списки.

Отже, кожен студент повинен сам вирішити для себе, який варіант написання наукової роботи та «очищення» її від плагіату найбільш прийнятний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусяк І.В. Оформлення студентських курсових робіт : методичні матеріали з написання курсових робіт для студентів факультету іноземної філології. Ужгород, 2015. 42 с.
2. Артемчук Г.І, Курило В.М., Кочерган М.П. Методика організації науково-дослідної роботи : навч. посіб. для студ. та викл. вищ. навч. закладів. К. : Форум, 2000. 271 с.
3. Білуха М. Т. Основи наукових досліджень : підручник. К. : Вища школа, 1997. 271 с.
4. Горошкіна О.М., Нікітіна А.В., Попова Л.О. Магістерська робота: від задуму до захисту. Методичний путівник. Луганськ, 2004. 21 с.
5. Еко Умберто. Як написати дипломну роботу: Гуманітарні науки / пер. за ред. О. Глотова. Тернопіль : Мандрівець, 2007. 224 с.
6. Єріна А. М. Методологія наукових досліджень: навч. посібник. К. : МОН, 2004. – 216 с.
7. Коломієць В.О. Як виконувати курсову роботу : метод. посібник для студ. вищих пед. навч. закл. К. : Вища школа, 2003. 66 с.
8. Конобродська В. Курсова і дипломна роботи з етнолінгвістики : навч. посібник. Житомир : Полісся, 2003. 236 с.
9. Корнієнко І.А. Наукові основи курсової роботи: Методичні рекомендації. Миколаїв, 2005. 26 с.
10. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. К. : Кондор, 2003. 192 с.
11. Кульбабська О.В., Шатілова Н.О. Основи мовознавчих досліджень: модульний курс : навч. посіб. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 344 с.
12. Кульбабська О. В., Кардашук О. В. Методичні рекомендації до оформлення й захисту випускних робіт. Державна підсумкова з української мови та методики викладання української мови : навч. електронне видання комбінованого використання. Вид. 4-е, випр. і доповн. Чернівці : ТОВ «Наші

книги», 2016. С. 242–288.

13. Курсові роботи з української мови : методичні вказівки до написання та орієнтовна тематика / за ред. А. П. Загнітка. Донецьк : ДонДУ. 15 с.

14. Курсовые и дипломные работы: От выбора темы до защиты : справочное пособие / авт.-сост. И. Н. Кузнецов. Минск : Мисанта, 2003. 416 с.

15. Лудченко А.А. и др.. Основы научных исследований : учеб. пос. / под ред. А.А. Лудченко. К.: Знание, КОО, 2000. 114 с.

16. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Кол. авторів за ред. М.І.Пентилюк. К. : Ленвіт, 2005. 400 с

17. Основні вимоги до дипломних та випускних робіт студентів-філологів : метод. рекомендації / Уклад. О.Штонь, В.Буда. Тернопіль, 2000. 21 с.

18. Навчально- й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови та методики її навчання) : навч.-метод. пос. для студ. К. : Ленвіт, 2010. 120 с.

19. Оформлення студентських наукових робіт : методичні вказівки / уклад. О. Д. Огуй, О. Я. Івасюк. Чернівці : Рута, 1999. 16 с.

20. Пехота О.М., Баріхашвілі І.І. Курсова робота із психолого-педагогічних дисциплін : метод. рекомендації. Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2006. 40 с.

21. Пілюшенко В. Л., І. В. Шкрабан, І. В. Славенко Наукове дослідження: організація, методологія, організаційне забезпечення : навч. посібн.. К. : Лібра, 2004. 342 с.

22. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах / Кол. авторів за ред. М.І.Пентилюк. К. : Ленвіт, 2011. 302 с.

23. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі : навч. посібн. К. : Центр навч. літ-ри, 2003. 116 с.

24. Сажко Л.А., Гапонова С.В. Методичні рекомендації до написання рефератів, курсових і дипломних робіт з методики навчання іноземних мов. К. : Ленвіт, 2015. 56 с.

25. Соловей М.І., Спіцин Є.С., Потапенко К.К., Шалік З.М. Організація та методика проведення науково-педагогічних досліджень : посіб. для студ. вищих навч. закладів. К. : Ленвіт, 2004. 144 с.

26. Спіцин Є.С. Методика організації науково-дослідної роботи студентів у вищому закладі освіти. К. : Вид.центр КНЛУ, 2003. 120 с.

27. Тараненко І.Г. Методи порівняльно-педагогічних досліджень. *Шлях освіти*. 2001. №2. С.17–21.

28. Технологія наукових досліджень. Харків : Инжек, 2005. 58 с.

29. Формування дослідницької культури молодих науковців : колективна монографія / за ред. В. А. Семиченко. К. : Педагогічна думка, 2007. 133 с.

30. Штонь О.П., Буда В.А. Курсова робота з української мови : навч.-метод. посібник для студентів-філологів. Тернопіль : Богдан, 2002. 63 с.

Інтернет-ресурси

Повнотекстові бази даних

на допомогу систематизованому пошуку інформації

1. Вільна енциклопедична база даних «ВІКІПЕДІЯ» URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>

2. Інформаційно-енциклопедична база даних «РУБІКОН» URL : http://www.rubricon.com/about_rubricon.asp

3. Український науково-освітній Інтернет-портал мережі «УРАН» URL : <http://www.uran.net.ua/~ukr/frames.htm213>

4. Бази даних EBSCO URL : http://kubg.edu.ua/informatsiya/-naukovtsyam/2013-11-07-06-53-11/270_informatsiya/naukovtsyam/naukometriia/-2456-naukometrychna-bazadanykh-ebSCO.html

5. Сайти бібліотек України URL : http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2014/06/blog-post_26.html

6. Українські репозитарії URL : http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2013/04/blog-post_19.html

7. Репозитарій навчального контенту URL : <http://ua.lokando.com/>

8. Книжкова палата України URL : <http://www.ukrbook.net/>
9. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
10. Національна парламентська бібліотека України URL : <http://www.nplu.org/>
11. Бібліотеки електронних книг URL : <http://inspired.com.ua/sites/15-ebook-sites/>
12. Бібліотека електронних підручників URL : <http://book-ua.org/>
13. Загальний академічний портал наукової періодики URL : <http://nbuv.gov.ua/portal>
14. Наукова електронна бібліотека періодичних видань URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/14109>
15. Офіційний сайт Української мови URL : <http://ukrainskamova.at.ua>
16. Літературне місто. Онлайн-бібліотека української літератури. Освітній онлайн-ресурс URL : <http://litmisto.org.ua>
17. Українські журнали в SCOPUS URL : http://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2013/04/blog-post_19.html
18. Істрія України IX–XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. Розділ: Мовознавство URL : <http://izbornyk.org.ua/links/inmovozn.ht>
19. Положення про кваліфікаційну роботу (проект) URL : <http://www.kspu.edu> › faculty › chairhistoryukraine